

о. Іван Лужецький

ОТЧЕ НАШ

РОЗДУМИ НАД
ГОСПОДЬЮ МОЛИТВОЮ

о. ІВАН ЛУЖЕЦЬКИЙ

ОТЧЕ НАШ

ПОЯСНЕННЯ
ТА
МОЛИТОВНІ РОЗДУМУВАННЯ
НА СЛОВА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

1975

ТОВАРИСТВО СВЯЩЕНИКІВ
СВЯТОГО АНДРЕЯ
ЄВРОПЕЙСЬКА ОБЛАСТЬ

Дозволяється друкувати
Паріж, 6. травня 1974.
† Володимир
Єпископ

Copyright 1975 by l'Abbé Ivan LUZECKYJ
7, rue de l'Abbé de Risse, 57000 — METZ (France)

ОТЧЕ НАШ(*)

ОТЧЕ НАШ, ІЖЕ ЄСИ НА НЕБЕСІХ,
ДА СВЯТИТЬСЯ ІМЯ ТВОЄ,
ДА ПРИЙДЕТ ЦАРСТВІЄ ТВОЄ,
ДА БУДЕТ ВОЛЯ ТВОЯ,
ЯКО НА НЕБЕСИ І НА ЗЕМЛІ.
ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ
ДАЖДЬ НАМ ДНЕСЬ,
І ОСТАВИ НАМ ДОЛГИ НАША,
ЯКОЖЕ І МИ ОСТАВЛЯЄМ
ДОЛЖНИКОМ НАШИМ;
І НЕ ВВЕДИ НАС ВО ІСКУШЕНІЄ,
НО ІЗБАВИ НАС ОТ ЛУКАВОГО.
АМИНЬ.

(*) Церковно-слов'янський текст Господньої Молитви в українській транскрипції із молитовника **Хвалім Господа**, друге видання, Рим, 1960.

О Т Ч Е Н А Ш (*)

Отче наш, Ти, що єси на небесах,
некай святиться ім'я Твоє;
некай прийде царство Твоє;
некай буде воля Твоя,
як на небі, так і на землі.

Хліб наш насущний дай нам днесь,
і прости нам довги наші,
як і ми прощаємо довжникам нашим,
і не введи нас у спокусу,
але ізбави нас від лукавого.

Амінь.

О Т Ч Е Н А Ш (**)

Отче наш, що єси на небесах !
Некай святиться ім'я Твоє;
некай прийде царство Твоє,
некай буде воля Твоя,
як на небі, так і на землі.

Хліб наш насущний дай нам сьогодні;
і прости нам провини наші,
як і ми прощаємо винуватцям нашим;
і не введи нас у спокусу,
але визволи нас од лукавого.

Амінь.

(*) Текст Господньої Молитви з українського перекладу **Божественної Літургії св. Івана Золотоустого**, виданої за благословенням Блаженнішого Верховного Архиєпископа, Митрополита й Кардинала Кир Йосифа Сліпого (Рим, 1968).

(**) Український переклад Господньої Молитви за текстом **Українського Православного Часослова** (Друге видання, Карлсруе, 1967), що вийшов у світ заходами і за благословенням Архиєпископа Ніканора, Митрополита Української Автокефальної Православної Церкви та Голови Богословського Наукового Інституту.

СУПРОВІДНЕ СЛОВО

Поява книжки «*ОТЧЕ НАШ*» Митрополичого Радника о. Івана Лужецького — нашого українського католицького душпастиря в Меци — це для нас добра нагода поручити цю корисну публікацію українській спільноті у Франції та в інших країнах нашого поселення.

Ця книжка нині дуже актуальнна. У ній читач знайде не тільки всебічне пояснення Господньої Молитви, а й водночас велику частину науки Христової Євангелії, яку автор зібрав у доступній і короткій формі.

Отець Іван Лужецький виходить із потреби проповіді Христової Істини в наші дні не лише для християнського удосконалення і досягнення вічного життя, а також і для гуманізації нашого світу, щоб став він людянішим, а тим самим і більш Божим.

У наших нелегких умовах життя всі не мають змоги часто слухати проповіді Божого Слова. Отож доводиться живе слово не раз замінити друкованим словом. Добре написана релігійна книжка є для нас тим Божим проповідником, котрий непомітно приходить до нашої хати й

ладен нам увесь час служити. Друковане слово промовляє до нас стільки разів, скільки захочемо. Воно повчає нас, заохочує, пояснює нам те, що не зрозуміле; воно запрошує нас до глибшої застанови над проблемами нашого щоденного життя, над шуканням отого єдиного на потребу — Царства Божого й правди його.

Легко та доступно написані пояснення до слів Господньої Молитви — дуже корисні для широких кіл наших віруючих. Вони не залишатимуть байдужою і нашу інтелігенцію, яка безсумнівно знайде в них цілюще джерело для глибшої застанови, для утвердження та поглиблення нашого християнського світогляду й нашої святої віри.

Розглядаючи релігійні, завжди актуальні питання, які не можуть не хвилювати людину, о. І. Лужецький не побоюється воднораз порушувати наболілі проблеми нашого сьогодення і вказати на заходи для їхньої розв'язки у світлі Христової Євангелії. Без зайвої реторики, ясно та переконливо в своїй книжці «*ОТЧЕ НАШ*» він подає відвічні правила Христового вчення як духовну поживу нинішній, захищаний модерним життям людині, котра відчуває голод правди, не раз гіркої, проте завжди спасеної правди.

Ми переконані, що пильне читання цієї книжки принесе кожному читачеві заохоту до нового, повнішого, змістовнішого та щасливішого життя.

Окрема заслуга автора — це не шукати чогось мрійливого, далекого, недосяжного. Його висхідна точка — це наша щоденна дійсність, яку він бачить по-новому у світлі Христової Правди.

Заглибившися в цю книжку, уважні читачі відчуяточ подих Святого Духа, який промовлятиме до них з її сторінок, — Духа істини-правди, утішителя і життя подателя, що оживляє, оновлює і кріпить. Тому, дорогий читачу, не вагайся взяти цю книжку до рук. Читай її з увагою і напевно виявиш у ній чимало нового, невідомого. У ній знайдеш справжню поживу для скріплення і поглиблення твого людського та християнського життя, щоб було воно більш радісним і Божественим.

† Володимир, Єп.

I. ІНТРОДУКЦІЯ — ВВЕДЕННЯ

ВСТУПНІ ЗАВВАГИ

Передаємо українському читачеві дещо доповненій зібрані в невелику книжку пояснення та молитовні роздумування на слова Господньої Молитви, які друкувалися частинами в тижневику «Християнський Голос», від 2 до 14 числа 1970 року.

Боже провидіння так хотіло, щоб ця книжка попала й до ваших рук. Прийміть її, як вияв Божої любові до вас, як заклик з його сторони, яким він бажає щось вам сказати, щось об'явити. Тому не замикайте ваших сердець; не відкладайте цієї книжки, не перечитавши, не переглянувши, не ознайомившися бодай з її змістом. Якщо, читаючи її, з цих рядків ви відчуєте Божий голос, що кличе вас, намагайтесь йому відповісти від усього вашого серця.

Ця книжка зродилася з нових вимог душпастирської праці поміж нашими людьми в розсіянні, із зібраних та дещо доповнених частин проповідей. Тому не йдеться тут про якісь глибші студії чи відкриття, але про молитовні роздумування, тобто — про практичні висновки з молитви Отче Наш у свіtlі потреб нашого

часу. Ми хотіли б, щоб ця книжка послужила якнайшишим колам нашого суспільства без уваги на їхне віровизнання: католикам, православним, евангеликам і всім іншим, які широко шукають миру, радості, справжнього братерства й гуманізму та « Царства Божого й правди його » (Євангелія від Матея 6, 33) (П.О.) (*).

**
*

Чому молитву Отче Наш називаємо Господньою Молитвою ? Тому, що її навчив і передав своїм Апостолам та учням сам Господь, Ісус Христос. Святий Євангелист Лука ось так про це розповідає : Раз якось Ісус молився і коли закінчив, сказав до нього один із його учнів : « Господи, навчи нас молитись, як і Йоан (Хреститель) навчав своїх учнів ». Він же, Ісус, про-

(*) « Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться » (Матей 6, 33). Тим, хто шукає передусім Царства Божого, його справедливості і правди, все те, що потрібне для життя і щастя само додасться. Для нас, віруючих — це слова Христа. Їх правдивість підтверджує щоденне життя і в наші дні.

Усі цитати з книг Старого та Нового Завіту [1] подаємо переважно за українським перекладом Святого Письма о. Івана Хоменка, Видавництво О.О. Василіян, Рим, 1963. Інколи користуємося також і українським перекладом Митрополита Ілляріона (професора Огієнка), що його видало Британське і Закордонне Біблійне Товариство (Б.Ф.Б.С.) 1962 року. У цих випадках, після подання цитованого місця — книги, глави, рядка — додаємо рівночасно заввагу (П.О.), що означає в скороченні : переклад проф. Огієнка. Порядкові числа в тексті відсилають читача до приміток і джерел наприкінці книжки.

мовив до них : « коли ви молитесь, кажіть : Отче... ». Так записані в Євангеліях Луки (11, 1-5) та Матея (6, 9-14) слова Господньої Молитви збереглися аж до наших днів.

Своїм змістом Господня молитва так глибока, що коли б ми молилися справжньо з увагою та розумінням, то, почавши перші слова, рідко коли могли б ми її проказати аж до кінця. З кожним словом цієї молитви напрошуються стільки думок, які таким щастям і радістю можуть наповнити наші серця, що, зупинившися над одним словом чи проханням, ми не зможемо далі молитися. Та тим ми не лякаймося, бо так воно й повинно бути. Вартість нашої молитви не міриться кількістю слів, які ми сказали, але тим, наскільки ми при цьому зросли в нашій вірі, надії і любові.

Опрацьовуючи ці роздумування, ми шукали лише одного, а саме : щоб ці відвічні, незмінні Божі пляни, задуми та наміри спасіння світу, висловлені Христом так надхнено і неповторно в молитві Отче Наш, передати простими, ясними, свіжими словами, близькими та зрозумілими кожній сучасній людині. Це завдання дуже трудне, але конче потрібне, якщо хочемо, щоби наше християнство оновилося і відзискало новою притягальну силу перших століть.

Слова Христової Євангелії-Благовісті повинні бути для нас насправді словами благовісті, тобто : доброю, радісною вісткою-новиною. Суттєва ж частина Євангелії передана нам в Господній Молитві, повинна стати рідною, зрозумілою і дорогою кожній людині 20-го сторіччя.

У житті без труду нічого не можна досягти. До всього потрібно старання, витривалости, зусилля. Дитина, звичайно, не навчиться читати, якщо до того батьки чи учителі її не заохотять. Коли ж у читанні дитина осягне деяку вправність і легкість, зрозуміє його конечність, усвідомить вартість, тоді не раз трудно її від книжки відрвати. Подібно і з молитвою. Щоби вправитися в молитві, а відтак знайти в ній спокій, щастя, радість, насолоду, потрібно та-кох зусилля і витривалости. Треба також просити так, як і Апостоли просили: «Господи, навчи нас молитися!» Допоміжним засобом у цьому при Божій допомозі та при нашій добрій волі, можуть і повинні стати нам ці молитовні роздумування. Та тут треба дотримуватися деяких правил-вказівок.

Перша й найважливіша, від нас залежна, передумова успішної молитви є така: Кожного разу перед початком молитви треба зробити невеличку перерву як підготовку до неї. Сівши спокійно бодай на 2-3 хвилини, спочиньмо, віддалімся духовно від того, що було перед тим. Пригадаймо й усвідомім собі, що маємо намір робити, про що хочемо просити чи подякувати і щойно так заспокоївшись, розпочинаймо нашу молитву.

Це саме правило треба зберегти, читаючи Святе Письмо, а також і ці молитовні роздумування. Не можна їх читати так, як читаемо роман чи якусь цікаву повість, тобто без перерви, від першої сторінки до останньої. Їх треба читати зі

спокоєм, одне за другим, давши змогу кожному слову досягти нашої свідомості. Коли ж знайдемо щось, що просвітило наш ум, чи зворушило наше серце, тоді треба зупинитися, перестати читати і, відклавши книжку, почати молитися. Своїми словами, як вмімо, скажімо Господеві все, що наше серце відчуває, що його непокоїть, чи заспокоює. Подякуймо Богові за духовне відкриття наших очей, за просвітлення душі та просім про допомогу й силу провести наше рішення в життя, якщо таке рішення ми зробили.

Прочитавши вперше цю книжку, добре було б, за деякий час, знову повернутися до неї. Читаючи вдруге або втретє ці пояснення, ми напевно знайдемо і відкриємо в них знову щось нове, чого ми раніше не бачили, не відчули. Тільки так читані та передумані прохання Господньої Молитви, можуть її зробити нашою власною, особистою молитвою. Вони стануть нам близькими і зрозумілими. Вони відкриють нам глибший, новий, незнаний світ Божого дитинства і будуть початком нового, більш радісного, щасливішого і змістовнішого життя.

Якщо за Божим благословенням ці пояснення та молитовні роздумування допоможуть, хоча декому з читачів, полюбити цю єдину в світі молитву, якої в своїй невимовній доброті навчив нас сам Господь, Ісус Христос — тоді вони свою мету осягли і за це Царю царів і Владиці владик, Єдиному, що має безсмертя, хай буде вічна честь і слава !

ЧИ МОЖЕМО МАТИ ПЕВНІСТЬ, ЩО БОГ ІСНУЄ ?

Щоб могти далі говорити про молитву та роздумувати про Бога ѹ Божі справи, поставмо собі запит, яку певність ми можемо мати, що Бог справді існує. Інакше сказавши, запитаймо себе, що є підставою нашої віри ? Чи вона має свою розумову основу, чи може вона є лише продуктом нашої уяви, нашого внутрішнього бажання, наслідком релігійного виховання, пережитком минулого ? Які мотиви та дійсно речеві підстави спонукають нас до віри та збуджують у нас перевокання про конечність існування Бога ?

Для цілковитої ясності, ми мусимо тут відразу сказати, що не можна доводити існування Бога тими ж засобами і так само, як у природничих науках, чи як у математиці ми доводимо, що $2 + 2 = 4$. Бог є зовсім інший, відмінний від нашого матеріального світу, світу який ми можемо сприймати нашим зором, слухом, чи дотиком. Його існування чи неіснування матеріальними засобами лабораторій — телескопами, мікроскопами, фотографічними апаратами чи хімічними реакціями ми ніколи не доведемо. А

все ж таки ознаки, докази і сліди його існування відкриваємо на кожному кроці.

На існування Бога вказує всесвіт, жива й мертвa природа. Цього вимагає здоровий, незіпсований людський розум. Це підтверджують вірування людства на усіх ступенях його культурного та інтелектуального розвитку, почавши з найпримітивніших до найбільш розвинених спільнот від сірої давнини аж до нинішнього дня.

Із щоденного досвіду кожна людина знає, що нічого само з себе не постає. Все, що існує мусить мати якусь ближчу, теперішню, чи віддалену причину, яка існувала вже раніше ніж наслідки її дії. І саме тут знаходиться вся трудність для атеїстів, що заперечують існування Бога.

На запит, із чого постало все те, що ми бачимо : земля, сонце, місяць, зорі, все те, що доторкаємо — вони відповідають : з первісної матерії. З чого ж постала первинна матерія ? З енергії, — а енергія ? На це питання вони не мають задовільної відповіді й намагаються переконати нас вивченими напам'ять фразами про « нестворюваність і незнищуваність матерії, про вічність її в часі і безконечність у просторі » (*).

Проте це твердження атеїзму не переконує самостійно думаючих людей. Їхнє пояснення, що матерія є вічна, що вона постала сама з себе, все те є чистим припущенням і досі ця гіпо-

(*) « Матерія » — Укр. Радянський Енциклопед. Словник, 2. том, АН. УРСР, стор. 450.

теза немає жодного насправді наукового підтвердження та обґрунтування. Це припущення є протиріччям нашему життевому досвідові, діючим законам природи і є більш необґрунтоване хоч викладане позірно в науковій формі, як твердження і переконання тієї старенької, ними висміваної бабусі, яка вірує і відчуває, що Бог існує, хоча того науково довести не може.

Це переконання бабусі, то не є сліпа віра, не вп'ертість, забобон, чи релігійний фанатизм, як кажуть пропагандисти атеїзму. Це переконання, цю віру в існування Бога диктує їй простий, здоровий розум, життєвий досвід і шляхетність її людського, не лукавого, але доброго, велико-душного та люблячого серця.

На початку нашого розділу ми сказали, що на існування Бога вказує всесвіт, жива і мертві природа, а також, що це є вимога здорового, незіпсованого людського розуму. Це наше переконання підтверджують слова Псальмопівця, сказані три тисячі років тому : « Небо звіщає про Божу славу, а про чин його рук розказує небозвід » (Псалом 19, 1. П.О.). Цю саму думку висловлює також св. Апостол Павло в своєму листі до Римлян (1, 20-22), коли каже, що невидиме Боже (тобто його вічна сила і божество, його мудрість любов, милосердя) після створення світу, роздумуванням над творами, стає видиме. Тому немає оправдання тим, які не хочуть вірити, бо, пізнавши Бога, вони не прославляли його як Бога і не дякували, але осустились у своїх мудруваннях. Ще суровіший осуд невіруючої людини знаходимо в Старозавітній Книзі Мудrosti (13, 1) : « Справді дурні з природи

всі ті люди, які не пізнали Бога, які через видимі блага не здолали пізнати Сущого, і, розважуючи над творами, не дійшли до впізнання Майстра ». Отже немає сумніву, що роздуми над існуванням та творами всесвіту, вказують на існування Творця, на його велич, якості, прикмети.

Питання походження всесвіту є таке давне, як людство. Воно є вічним питанням, яке цікавило і цікавить людину всіх часів. Уже мала дитина в перші роки свого розвитку починає ставити запитання : звідки взявся братчик, чи сестричка, яких перед тим не було ? Хто зробив місяць, сонце, зорі ? Ці відвічні питання людини є предметом роздумування філософів, досліджування астрономів, геологів, біофізиків і всієї науки загалом, яка все хоче відкрити, все пізнати, все поглибити та пояснити.

Всі великі уми людства, від найдавніших часів донині, шукали і шукають відповіді на це основне питання людського буття : звідки це все, що існує, взялося, коли, як і чому, для чого ? Яка мета людини, який сенс її існування ? Кінчається все для неї зі смертю, чи продовжує вона в якийсь інший, змінений спосіб своє існування і потойбік її земного життя ?

Велика більшість з тих мислителів доходила до переконання, що перед постанням всесвіту — космосу мусіла бути якась первопричина, якась рушійна сила, що все зрушила і пустила в рух — світовий дух, світовий розум, як казав великий старогрецький філософ і вчений Арістотель (384 - 332 до нашої ери). Вона, ця первопричина, надала всьому внутрішнє цілеспрямую-

вання, напрям розвитку від нижчого до все вищого, досконалішого, згідно з точними законами. А де закони, там мусів бути і законодавець. Намагання деяких пояснити це все щасливим збіgom обставин, випадком чи конечністю, — нічого не пояснює. Це також лише певного роду забобон, нічим не обґрунтоване припущення-гіпотеза. Чистим випадком можна створити лише безлад і хаос. Наука мусить вірити в якийсь закон, на ньому будувати, взяти його за вихідну точку для дальших пошуків і дослідів, якщо не хоче відкинути, як абсурд саму себе і всі свої пізнавальні сили та працю.

Чим далі наука розвивається, тим більше подиву в людині вона викликає. Однаке кожна задовільна відповідь на одне питання відкриває, звичайно, нові проблеми, породжує нові запитання. Сучасна людина, як ніколи раніше, є свідома пізнавальної спроможності й сили свого розуму, але водночас і його границь, його обмеження. Завдяки технічному поступові даної можливість розкривати таємниці життя і всесвіту. Проте ця людина знає, що всі її відкриття можуть мати тимчасовий характер, що всі її твердження і припущення можуть завтра виявитися помилковими наслідком того чи іншого нового відкриття.

Ця свідомість обмеження нашого інтелектуального пізнання, відсилає людину раз-у-раз до питання про вічний, незалежний, творчий, все-можутній інтелект, як це сказав великий англійський астроном Вільям Гершель (1738 - 1822). Він же відкрив планету Уран з її супутниками, два супутники планети Сатурна та понад 2.500

зоряних туманностей (*). Що ж тоді сказати про здобутки сучасної фізики, біології, астрономії. Сонячна система, до якої належить наша земля, є складовою частиною великої зоряної системи — ГАЛАКТИКИ, що налічує понад 100 мільярдів небесних тіл. За допомогою сучасних астрономічних інструментів можна спостерігати та фотографувати велику кількість інших зоряних систем-галактик. Кожна з них складається також з мільярдів небесних тіл. Їхня віддаль від землі настільки велика, що треба сотні тисяч світляних років, щоб їх світло дійшло до нас. Швидкість світла, як відомо, становить 300.000 кілометрів на секунду. Щоб світло місяця дійшло на землю вистачить 1 секунда. Середня віддаль місяця від землі становить 384.395 кілометрів. Для світла сонця потрібно вже повних 8 мінут, а для полярної зорі, яка також є сонцем, та за якою визначаємо напрям на північ, потрібно аж 300 років. Нині ми бачимо її такою, якою вона була 300 років тому. Який же подив і захоплення викликали і викликають ці відкриття в усіх тих, хто не упереджений, хто думав власним розумом і дивився на світ своїми власними очима, як, приміром А. Ейнштейн, Макс Планк та інші.

Досі ніхто з тих, хто заперечує існування Бога, не міг цього науково довести. Найбільші мислителі всіх часів були глибоковіруючими людьми, так як прим. Ляйбніц, Ньютон, чи згаданий вище один з наших сучасників Макс

(*) Гершель Вільям — Укр. Радянський Енциклопед. Словник, 1. Том. АН. УРСР, стор. 448.

Планк, видатний німецький фізик, творець квантової теорії, автор численних праць з термодинаміки та її застосування (*). Чим більше людина знає, тим глибше наповнює її острах перед незбагненим, ще недослідженим, не відкритим.

Ідучи все далі в своїх міркуваннях, ці велики мислителі людства дійшли поступово до висновку, що та первопричина всього, та сила, той розум, що все те впорядкував, надав усьому рух і внутрішнього цілеспрямування, мусить бути вічний, вснмогутній, всезнаючий, необмежений, єдиний Інтелект. Мусить бути ество інше від тієї безформної та первісної матерії, обдароване повнотою розуму, свідомости, волі.

До цього переконання вони дійшли поступово, роздумуючи над законами, величчю, цілеспрямованістю створеного видимого матеріального світу. Цю Первопричину всього, цей Всемогутній, необмежений інтелект, вони назвали Сотворителем, Творцем, Богом. Це був наслідок їхніх шукань і відповідь на ці відвічні питання людства: звідки, коли, чому та для чого. Існування Бога є для них конечною вимогою неупередженого, здорового людського розуму.

Ці міркування найбільших мислителів людства збігаються з свідченням Священного Писання, з релігійними традиціями і переконаннями цілих поколінь, почавши від початку історії людства аж донині. Те переконання про конечностю існування Бога є властиве не тільки спе-

(*) В 1918 році він здобув нобелівську премію. Помер 4. жовтня 1947 року.

ціяльно обдарованим особистостям : пророкам, містикам, святым, але і звичайним, простим, пе-ресічним людям. Вони відчували і з власного досвіду говорили про святе, божественне, абсо-лютне, непроминальне, вічне як в людині, так і в цілості буття. Їхні свідчення глибоко звору-шували такі уми, як : Паскаля, Бергсона, чи й наших земляків — Сковороду, Шевченка.

Безперечно, в історії людської думки знаємо і тих, хто вагався, чи робив висновки протилежні щодо Божого існування, чи про будь-що абсо-лютне в бутті. Деякі просто заперечували таку можливість.

Коли таке переконання випливає з критично-го вагання, з широго, неупередженого шукання, а не з пристрасного засліплення, як це інколи буває, або з інших мотивів, що не мають жодно-го стосунку до основних проблем буття людини і всесвіту, тоді віруюча людина має з пошаною ставитися до такої настанови, до таких шукань, шануючи свободу думки і сумління кожної лю-дини. В глибокій пошані до інакшедумаючих, ми, віруючі, можемо, а навіть повинні користу-ватися їхнім досвідом, їхнім розумовим вкла-дом і критичною думкою, для постійного обнов-лення і поглиблення нашої віри та обґрунту-вання наших релігійних переконань. Ба, більше, вони можуть і повинні допомогти нам усвідомити собі цінність дару нашої віри, як Божого дару, його невимовної ласки, милосердя і любові до людини.

Однак з іншого боку, від тих людей ми маємо право очікувати і жадати також такого поша-нування поглядів і релігійних переконань тих,

хто вірить у святе, божественне, абсолютне у бутті людини і всесвіту.

В нашій книжці весь час буде мова про Бога та про людину, як Божу дитину. Ми підемо далі, і не будемо говорити так про Бога філософів: первопричину, далекого, всемогутнього, недоступного Творця, але радше про Бога близького людині, про Бога Священного Писання, який об'явився нам в своєму Синові, в Христі Ісусі.

« Багаторазово й багатьма способами Бог говорив колись до батьків наших через пророків (і діла своїх рук). За останніх же оцих днів він говорив до нас через Сина, якого зробив спадкоємцем усього і яким створив віки. Він відблиск його слави, образ його істоти »..., каже св. Апостол Павло в своему листі до Єvreїв (1, 1-4).

Пізнати цього Бога, який об'явився нам не тільки у творах природи, видимого і не видимого світу, але і у своему Синові, полюбити його, насолоджуватися його любов'ю і так знайти щастя, мир, радість і вічне життя — це завдання наступних розділів цієї книжки.

**
*

МОЛИТВА — ЦЕ ЄДИНИЙ ПЕВНИЙ ШЛЯХ ДО ПІЗНАННЯ БОГА

В тому й життя вічне, щоб пізнали тебе, єдиної правдивого Бога, і тобою посланого — Ісуса Христа, казав Господь (Йоан 17, 3) (*). Досягти цей ідеал християнського життя — піznати єдиного правдивого Бога і ним посланого Ісуса Христа без молитви неможливо.

Молитва — це наша зустріч, наша розмова з Богом. Так, як людину можемо пізнати і полюбити лише в розмові й співжитті, так Господь Бог відкриється і об'явиться нам лише в розмові, в спілкуванні та перебуванні з ним, лише в молитві. Однаке тут треба усвідомити собі, що

(*) Біблійні звороти : « Спіznати », « Знати », « Піznати », мають глибше значення, як в сьогоднішніх модерніх мовах. Тут не йдеться лише про інтелектуальний акт пізнання, відкриття, якогось об'єкту чи особи, але про особистий досвід, зближення з тою особою, взаємну любов. « Адам спіznав Еву, свою жінку : вона зачала й породила Каїна та й сказала : Я придбала людину з Господньої ласки » (Буття 4, 1). « Я — пастир добрий, і знаю своїх, і свої мене знають. Як Отець мене знає (любить), так і я отця знаю, і власне життя я за вівці кладу » (Йоан 10, 14-15. П.О.).

саме механічне проказування молитов, без застнови, вивчених напам'ять в дитинстві, для цього не вистачає. Воно може бути лише початком. У справжній молитві, що є нашою особистою зустріччю, розмовою з Богом, мусить співдіяти як серце, так і розум. Враз зі словами, ми повинні молитися всім нашим еством. Включити всі наші спроможності в цю дію, думати при цьому, до кого ми звертаємося, про що просимо, за що дякуємо та які практичні наслідки випливають з цього для нашого теперішнього й майбутнього життя. Така молитва називається молитвою роздуми — розважання.

Роздумуючи так щоденно, хоч кілька хвилин, про події з життя Христа, записані в Євангелії, про Божу велич, любов, доброту, милосердя, довготерпеливість, справедливість, святість, ми, з часом все більш та більш любитимемо його. Ми краще його пізнаємо, з ним ознайомимося, відчуємо бажання до нього зблизитися, нашим життям йому уподобнитися, наскільки це для немічної людини можливе.

« Святыми ви мусити бути, бо я — святий, Господь, Бог ваш » — сказав Господь Мойсеєві (Левіт. 19, 2). Те саме повторив Христос, тільки іншими словами : « Тож будьте досконалі як Отець ваш небесний досконалий » (Матей 5, 48).

Бути подібним до Отця, бути як Отець — така є мета кожного християнського життя. Як її досягти ? Через щораз краще й глибше пізнання Бога, його любови та намагання за його допомогою, бути йому подібним. Це уподобнення в любові, постійне єднання з Богом і перебування в його присутності, є основною

рисою святості людини, а до неї ми всі є покликані. Святість людини — це безконечно більше ніж геніальність. Хто до неї прямує, до неї наблизився, досяг її, той здобув усе. Такими людьми наш світ тримається, бо тільки любов'ю може людина жити і розвиватися, а святість — це не що інше, як любов ! Святі — це ті, які промінюють та уприсутнюють Христа серед нас, його любов і чоловіколюбство.

У Господній Молитві, в простій, зрозумілій та легкій до засвоєння формі зібрана і подана вся мета християнського життя. « Господня Молитва — це вся Євангелія в скороченні » — казав Тертуліян, письменник Церкви 3-го сторіччя [2]. Слова молитви ОТЧЕ НАШ так само добре, як і 10 Заповідей Божих можуть бути нам зразком для каяття, іспиту сумління та підготовкою до сповіді. Хто житиме згідно зі словами й духом цієї молитви, той може радіти певністю надії свого спасіння. Проте конечною передумовою для цього є те, щоб ми не прооказували її в поспіху, лише устами, без зрозуміння і застанови. Вона мусить бути молитвою нашого серця, нашою власною молитвою, що випливає з глибини нашого « Я », з потреб нашої душі. Тільки така наша особиста молитва зможе скеровувати, унапрямлювати і формувати все наше життя. Хто при Божій допомозі до цього зблізився, це осягнув, той досяг найважливіше, оте « єдина на потребу », без якого все наше життя тут на землі не знайде ні свого щастя, ні повного смислу, ні завершення. Тому не шкодуймо часу на таку молитву роздуми, бо це не втрачений час, як декому на початку може здаватися. Та тут, як

в усьому, треба також досвіду, вправи, витривалості, послідовності. В найсприятливішу і найспокійнішу пору дня — ранком, чи вечером — визначімо собі на це хоч чверть години. Через певний час, коли набудемо досвіду та вправи, ці 15 хвилин молитви — роздуми стануть для нас внутрішньою потребою, найвартіснішими, найважливішими хвилинами нашого життя. Вони будуть точкою опору, джерелом сили для боротьби й перемоги усіх труднощів протягом цілого дня. Та, тут, знову, як при науці грамоти в першому класі, треба нашого постійного зусилля і витривалости. Тому постановімо собі вже сьогодні, що кожного дня будемо це робити і постанови сумлінно дотримаймо. Кожний з нас з власного досвіду знає, що тільки читаючи й читаючи ми набули вправність та навчилися читати. Це саме стосується і молитви. Тільки роздумуючи, навчимося розважати, тільки молячись, навчимося молитви.

Зробімо перший крок, перші зусилля, а Божа поміч сама прийде. Вона нам запевнена; Бог нам допоможе, бо : « Кожний, хто просить одержує; хто шукає, знаходить, хто стукає, тому відчинають »... Тому : « Просіть і дастесь вам; шукайте і знайдете; стукайте і відчинять вам » (Матей 7,7). Це запевнення, це слова самого Господа нашого Ісуса Христа.

II. ЗВЕРНЕННЯ

ПЕРША ЧАСТИНА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

ОТЧЕ : ЗНЕЦІНЕННЯ ОБРАЗУ, ІДЕАЛУ БАТЬКА — ОТЦЯ В НАШІ ЧАСИ

ОТЧЕ ! З цим першим словом Господньої Молитви починається для багатох із нас вже й перша трудність. Без перебільшення можна сказати : скільки людей на світі, стільки й образів в людській пам'яті викликає це перше слово ОТЧЕ.

Колись давно, та й за часів Христа, батько-отець був незаперечним авторитетом, головою родини, а інколи й цілого роду чи племені. Він користувався великою пошаною, був годувальником, оборонцем, виховником і суддею своїх дітей. У своїй особі він поєднував знання, життєвий досвід, любов, мудрість, суворість і справедливість — всі прикмети природного-фізичного і духовного батьківства.

Нині, внаслідок індустріалізації та інших несприятливих умов життя, яких перелічувати немає можливості, цей ідеальний образ батька цілковито змінився. Багато батьків, які працюють далеко від місця проживання родинни, не можуть повернутися щодня додому. Зі своїми дітьми вони тільки принаїдно зустрічають-

ся та обмінюються кількома словами. В таких умовах життя вони не спроможні займатися поважно вихованням своїх дітей.

Крім таких випадків, ми зустрічаємо не раз родини, де батько, хоча б і п'яница, не є батьком, але тираном. У нього немає правильного підходу ні до матері, ні до дітей. Він хоче завжди мати слухність. Від інших він вимагає більше, ніж сам дає. Щоб підтримати свій захищаний авторитет, свою повагу, він вживає лайки, чи навіть фізичної сили, залякує і тероризує все своє оточення. У такій хаті всі змушені мовчати й коритися. Про любов, пошану, довір'я так потрібні для нормального розвитку дитини, за таких умов не може бути й мови... На щастя, нині таких крайніх випадків є чимраз менше.

Інколи, на жаль, буває і таке, що батько через байдужість, вигоду, чи слабість характеру став « п'ятим колесом у возі ». У такій хаті він, звичайно, нічого до говорення не має. Там на початку говорить і керує мати, далі мати і діти, а на кінець діти самі роблять те, що хочуть. Єдине « завдання » такого батька — це заробити на прожиток; принести до хати, по можливості якнайвищу тижневу, чи місячну заробітну платню. Очевидно за таких умов, батько, який повернувся з праці, нічого іншого, крім спокою та відпочинку не бажає. Він вже більше нічим не цікавиться, його ніщо не обходить, він нічим не інтересується.

В протилежність до цих образів, тепер в багатьох країнах західного світу можна надібати чимало батьків, які свідомо зре克люся своєї гідності і обов'язку бути також духовними батька-

ми та виховниками своїх дітей. Вони вважають, що створення і забезпечення матеріальної бази для існування своєї родини — це їхній найважливіший і тому єдиний обов'язок. Такі батьки в перебільшених пошуках матеріального забезпечення чи успіху, в погоні за багатством і вигодами, « щоби бути, як усі » — жертвують не раз своїм родинним життям.

Хибно розуміючи справжні вартості життя, гнані хоробливою амбіцією і гордістю, вони не бачать потреби, не мають часу, ні терпеливости, ні сили займатися ще й дітьми. В такій родині увесь тягар виховання дітей лежить на плечах матері. Та горе, коли мати не на висоті свого покликання, або коли йде також до праці, чи з інших причин не є спроможна виконати своє завдання. В таких випадках діти виростають і виховуються на вулиці. Завдяки праці батьків, вони, дуже часто, мають усе, всі матеріальні вигоди, всі блага, про які їхнім батькам і не снилося. Та все ж таки, всупереч цьому всьому, ті діти є нещасливі. Вони почиваються сиротами, відчувають злість, злобу, а то й ненависть до своїх батьків. Що воно так буває, можна не раз наочно переконатися.

Для дитини, яка думає серцем, а не розумом, родинна теплота, сердечність, батьківська ласка, довір'я, згода та любов між батьком-матір'ю і дітьми — є ціннішими за всі вигоди, матеріальні добра й скарби.

Не в лішому, а мабуть ще в гіршому становищі є діти розведених батьків. Коли б батьки менше дбали про свій власний успіх, приємність, вигоду чи добро, а більше думали про майбутнє

своїх дітей, тоді напевно не було б стільки розводів. Вони ж дуже часто є причиною молодечої злочинності, яка так жахливо зростає в наші дні. Таким батькам, поки ще не запізно, треба сказати, щоб вони, хоча на хвилину уявили себе в ролі своїх дітей. Яке відчуття кривди, жалю, пониження мали б вони, коли дізналися б, маючи 10-15 років, що їхні батько і мати із себе-любних причин, не думаючи про їхне майбутнє, розлучаються.

Багато людей при першому слові ОТЧЕ переносять підсвідомо, а може й проти їхньої власної волі ці всі людські немочі та недосконалості наших земних батьків на Бога. Називати Бога ОТЦЕМ може тільки та людина, для якої земний батько у своїй любові, терпеливості, доброті, милосерді став образом небесного Отця. Тому не диво, що сьогодні це слово ОТЧЕ багатьом із нас так мало, або зовсім нічого не каже. Воно залишає нас холодними, байдужими, нас не зогриває, не захоплює, не зворушує і не втішає.

КОНЕЧНІСТЬ ВІДКРИТИ ПОВНОТУ
І ГЛИБИНУ ТІЄЇ ДІЙСНОСТИ,
ЯКУ ВИСЛОВЛЮЄМО СЛОВОМ « ОТЕЦЬ »

З вищесказаного видно, як далеко в наші дні поступило зневіднення колись так великого, достойного і сповненого гідності образу ідеалу батька-отця. Проте цей процес ще не закінчений. Нині, зі зміною способу життя, у нашему промислово-технічному суспільстві, в « суспіль-

стві безбатченків », як хтось його вірно назавв, внаслідок несприятливих умов, роль батька, як голови родини, чимраз більше зменшується, втрачає своє значення, свою притягальну силу. Тому починаючи наші роздумування над поодинокими словами Господньої Молитви, ми мусимо насамперед намагатися наново осмислити, передумати, поглибити та зрозуміти всю ту тайнственную дійсність, що приховується у цьому першому слові ОТЕЦЬ.

Це перше слово ОТЧЕ є основою всієї Господньої Молитви, ба, більше — всього нашого християнства. Якщо ми його наново не відкриємо, не злагнемо змісту цього слова, не очистимо його від намулу тих усіх людських уявлень, що накопичилися в нашій пам'яті з часів дитинства, то з усієї Господньої Молитви, її ваги та значення для нас, ми мало що зрозумімо та малоскористаємо. Якщо те слово не засяє перед нашими очима в усій своїй непорочній чистоті, то ця молитва ОТЧЕ НАШ залишиться і надалі для нас далекою, незрозумілою, чужою, не нашою молитвою. Тільки тоді, коли ми злагнемо, що це означає бути для когось Отцем, та які наслідки для нас випливають з цього, що Бог є нашим Отцем, ми зрозумімо і побачимо в новому світлі наше християнство, наше життя та всі інші слова і прохання цієї одної молитви. Тільки таким чином вони будуть близькими, ясними, зрозумілими та дорогими нашому серцю.

Приблизно дві тисячі років тому прийшов у цей світ Христос, щоб об'явити нам Отця і його безмежну, безконечну любов до кожного з нас.

Більшість з нас з усієї науки Христа, довідались дещо про його особу і тим задовольнилися. Ми зупинилися на половині шляху, не намагалися іти далі, проникнути в глибину, щоб через Христа дійти аж до Отця, пізнати його, єдиного правдивого Бога. Скарга Христа тому дві тисячі років : « Праведний Отче ! Світ не спізнав тебе... » (Йоан 17, 25) є і тепер актуальною.

Скільки ж із нас вбачають дійсно в Бозі ОТЦЯ ? Це можливе деякою мірою лише тим, для кого наш земний батько був одкровенням, об'явленням нашого небесного Отця. Ми часто, навіть щоденно, проказуємо молитву ОТЧЕ НАШ, але наскільки при тому ми думаемо і віrimо в те, що Бог є нашим, є моїм ОТЦЕМ ? Та це не все. Зробімо ще крок далі й запитаймо себе, але широ, чи хочемо, чи справді ми бажаємо, чи потребуємо, щоб Бог був нашим Отцем ? Чи мати батька представляло, являло для нас якусь вартість ? А може якраз навпаки : через немічність та недосконалість нашого земного батька, ми почуваемо себе щасливішими, що позбулися, звільнiliся з-під його « батьківської опіки » ? Може бути і таке, що батько наш за свого життя був для нас нічим, був зовсім байдужою людиною, яку треба було зносити та терпіти, був для нас тягарем, а може й ворогом.

Звати Бога Отцем, бачити у ньому Отця, такій людині є дуже важко. Все це ми мусимо собі усвідомити перше ніж зупинимося та почнемо роздумувати над глибиною змісту тієї дійсності, що її висловлюємо словом ОТЕЦЬ. Бо тільки так, тими переживаннями дитинства, тим нашим незнанням, та знеціненням образу батька в

наші дні, можна пояснити, чому це слово безко-
нечної глибини і ніжності так мало нас звору-
шує, скріпляє, зогріває. Нашиими устами ми час-
то кажемо, що Бог є нашим Отцем, ми вимов-
ляємо це слово ОТЧЕ, та наші думки і серця
при цьому були та є так далеко !

БУТИ СПРАВЖНІМ БАТЬКОМ-ОТЦЕМ, ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ ?

Кожному ясне, що справжнє батьківство не обмежується і не закінчується з народженням дитини. Батьківство, це щось більше, щось глиб-
ше. Бути батьком — це ділитися з дітьми своїм досвідом, знанням, багатством, владою, радістю та журбою. Бути батьком — це мати уподобання в інших, а не в самому собі. Це не розглядати дітей, як засіб для поліпшення нашого становища у світі, для зростання нашого впливу, нашої слави, мовляв, ось чого досягли мої діти завдяки мені. Бути батьком — це безкорисливо служити іншим, а не сподіватися і шукати, щоб інші нам служили, це « маліти », щоб інші могли рости.

Справжнє Батьківство — це постійна праця і дія над вихованням дитини, щоб зростала вона, і тілом і душою. Це на щоденному прикладі нашого життя вчити і спрямовувати її ввесь час до досконалішого, відповіальнішого, свідомішого і достойнішого життя.

Щоб бути добрым батьком і виховником своїх дітей треба самому уявити себе дитиною. В від-

ношенні до наших дітей, намагаймося поступати так, як ми колись бажали, щоб наші батьки ставилися до нас. Доповниши і зрівноваживши ці наші дитячі бажання досвідом дорослої людини, нам буде легше зрозуміти наших дітей. Ми присвятимо їм більше уваги, поважніше ставитимемося до їхніх бажань, поглядів, переконань. Так витвориться між ними і нами атмосфера взаємного довір'я, пошани, діялогу. Зразком такого пошанування волі дитини, у безкорисливій незахітаній любові до неї, може послужити нам евангельська причта про «Блудного Сина» (Лука 15, 11-32 (*)). Поведінка батька спершу видається нам нерозумною. Проте тільки та нічим не захитана любов батька і його свята пошана перед особистістю дитини, допомогли їй пізніше, коли стала зрілою «увійти в себе», то значить, опам'ятатися і повернути на правильний шлях.

Отож, бути батьком — це бути невичерпним джерелом любові, терпеливості, зрозуміння, посвяти. Любови безкорисливої, яка меж не знає, яка ніколи не зневірюється, не погасає. Бути батьком, це любити дитину вже перед тим, як вона нас полюбити, ба, більше, це полюбити її ще перед тим, як вона прийде на світ, це любити її все життя. Справжнє Батьківство — це любов, це добровільне, свідоме, невимушене

(*) Не причною про «Блудного Сина», а причною про «Благородного Батька» треба б її назвати. В ній Христос хоче нам показати не обмеженість, невдячність та глупоту синів, але передусім доброту зрозуміння, милосердя, та всепрощаючу любов Отця.

самообмеження, самопосвята, це передача всього того, що маемо і посідаємо в служіння тим, хто є: « плоть з нашої плоті й кістя з нашої кости ».

Бути батьком — це любити дитину безкорисливо поки вона ще щось доброго для нас зробила, не маючи при цьому жодної певности, чи буде вона гідна нашої любови, чи здійснить наші надії, чи заслуговуватиме на неї.

Справжня батьківська любов — це постійне і невідкличне бажання любити, не думаючи при цьому, чи та дитина відповість колись любов'ю на нашу доброту й любов, чи матиме прикмети, які побуджували б і підтримували б ту нашу любов до неї. Така любов, це непохитно довіряти іншому, не очікуючи при цьому нічого для себе. Це надія, може і без будь-якої надії. Хто немає сили, чи не хоче так любити, той не є здатним бути батьком.

Так любити — це узалежнитися назавжди від іншого, ділити його долю і недолю, віддати себе на його ласку, чи неласку. Та з іншого боку, тільки така любов є справжня, бо безкорислива. Вона є постійний виклик тій особі, яку ми так любимо. Тільки вона єдина спроможна збудити в ній всі приспані, може й несвідомі сили, допомогти їй опам'ятатися, і так поставити її перед вибором — стати нарешті людиною, бути нею, або не бути

Якщо ми так, свідомо, й добровільно вирішили бути матір'ю - батьком, то ми взяли на себе велику відповідальність і зобов'язання. Ми самообмежили нашу свободу на все наше життя, ми узалежнили наше майбутнє від тієї дитини, що

має народитися. Бо яку ж упевненість можемо мати, що та дитина, коли підросте, буде вдячна за весь наш труд, за недоспани ночі, посвяту, опіку та намагання зберегти її при житті, щоб далі вивести її в люди. Яку певність можемо мати, що хлібом, а не каменем заплатить нам за все те, за весь наш вклад, за всі наші зусилля і старання? Жодної певності не маємо й не можемо мати, крім однієї, яка залежить від нас. А ця певність від нас залежна — це наше вільне й добровільне рішення та бажання любити ту дитину аж до кінця, зробити все, що буде в наших силах для тієї дитини. Любити її такою, якою вона не прийшла б на світ — здорововою, чи калікою — якою вона не була б усе своє життя. Любити її такою, якою вона буде — доброю, чи поганою, гідною, чи негідною — любити її тому, що вона наша дитина, а ми її батько чи мати. Такою необмеженою, безмірною, незглибимою батьківською любов'ю Бог полюбив всіх нас, створивши, покликавши нас до життя.

ОДИН ВАМ ОТЕЦЬ, ЩО НА НЕБІ

« І не називайте нікого отцем на землі, — бо один вам Отець, що на небі » (Матей 23, 9. П. О.). Що хотів Христос цими словами сказати? Ними він висловлює цю незбагненну, таїнственную дійсність, що Бог, Всемогутній Творець є водночас й нашим Отцем. Тільки він єдиний має беззастережне право носити це ім'я. Всі інші й найдосконаліші наші земні батьки — це

лише слабесенький відблиск того його Батьківства. Носити це ім'я вони мають право настільки, наскільки їхнє життя відзеркалює життя і прикмети того, хто єдиний є ОТЦЕМ. У нікого нема таких прикмет в такій повноті, як у ньому єдиному.

Бог любить нас з безконечною вірністю, довір'ям, терпеливістю і надією. Він любить нас не тому, що ми цього варті, що ми на таку любов заслужили, а тільки тому, що Бог є Отцем у найповнішому значенні цього слова. Він є підобразом всякого батьківства. У ньому все земне батьківство має свій зразок і початок.

У Старому Завіті зустрічаємо три роди текстів, в яких знаходимо несміливі натяки про Боже Отцівство. Бог є Отцем Ізраїля, бо він його Творець — каже Мойсей в останніх поученнях для свого народу. « То так оддячуеш Господеві, народне глупий, нетямущий? Хіба ж не він — твій батько, твій Творець, що створив тебе і тебе підтримує?... Скелю, що привела тебе на світ, ти занехаяв, забув про Бога, що породив тебе » (Второзаконня 32, 6-18) (*).

Бог є також Отцем, бо як батько своїми дітьми, так Господь опікується своїм народом, своїми обранцями, хоч і не завжди вони за це вдячні. « Слухайте, небеса, вважай земле, бо

(*) Священне Писання часто називає Бога Скеleoю. Це поетичне порівнання є висловом глибокої віри і переконання в незмінність Божого Єства. Мов незрушима скеля, він є вірним всім своїм обітницям і ніщо не зможе його вірності захистити, ні змінити раз дане ним слово.

Господь говорить : Дітей я виховав і виростив, а вони збунтувались проти мене. Віл знає господаря свого, а осел — ясла пана свого. Ізраїль нічого не знає, народ мій не розуміє » (Ісая 1, 2-3).

Бог є Отцем, бо він Отець милосердя. Він любить свій народ попри всі його хиби ніжною сердечною любов'ю, як добрий, милосердний і співчутливий батько. Він грозить, остерігає і карає, але й прощає та милує, якщо народ кається та навертається. « Чи не дорогий же в мене син Ефраїм (Слово Ефраїм — означає народ і Царство Ізраїля). Чи не люба ж він дитина в мене, що кожного разу, як погрожу йому, все таки згадую про нього ? Тому зворушується супроти нього мое серце, і я зглянусь на нього, — слово Господнє » (Єремія 31, 20). Такими словами, такою надією на Боже милосердя і на краще майбутнє потішає синів Ізраїля у Вавилонській Неволі пророк Єремія.

Цю думку про батьківське ставлення Бога до свого народу, до своїх обранців знаходимо і в інших книгах Священного Писання. У Псалмах, цих прекрасних піснях-молитвах дуже часто є мова про Божу вірність, його любов, милосердя, довготерпливість — про всі ці конечні прикмети для правдивого Батька-Отця.

« Милість твоя, Господи, небес сягає, вірність твоя по хмари » (Пс. 36, 8). « Велике бо до нас його милосердя, і вірність Господа по віки » (Пс. 117, 2). « Господь ласкавий і милосердний, повільний до гніву й милістю великий. Добрий Господь до всіх і його милосердя перед усіма його ділами » (Пс. 145, 8-9). « Як батько милосер-

диться над синами, так милосердиться Господь над тими, що його бояться » (Пс. 103, 10). « Бо навіть, як покине мене рідний батько-мати, Господь мене до себе прийме » (заступить отця-матір) (Пс. 27, 10).

Для пророка Ісаї, Бог вірніший за рідного батька-матір. Чи ж забуде жінка своє немовля, щоб не пожаліти сина свого лона, своєї утроби — питає Господь устами пророка. « Та хоча б вона й забула, я тебе не забуду. Глянь ! Я записав (вирізьбив) тебе в себе на долонях... » (Ісаї 49, 15-16). Та все таки, попри всі ці чисельні тексти, народ не відважується, не має сміlostі звати Бога, всемогутнього Творця своїм Отцем. Це стало можливим лише в Новому Завіті, з приходом Христа.

Для Ісуса Бог — це Отець і передусім Отець. Перші слова 12-літнього Ісуса, що їх записав Євангелист Лука, це слова про його Отця : « Чого ж ви мене шукали ? Хіба не знали (ви), що я маю бути при справах Отця моого ? » (Лука 2, 49). Це були перші слова, які стали далі програмою всього його життя. Тому ж і останнє слово Христа належало також його Отцеві : « Отче, у твої руки віддаю духа моого ! (i) Сказавши це, він віддав духа » (Лука 23, 46). Для нього Бог — це Отець і передусім Отець в єдиному і найповнішому розумінні цього слова

Тому й не диво, що Апостол Народів-Святий Павло, вірний послідовник Христа, пізнавши цю основну, ощасливлюючу правду Христової науки, всеціло пройнявся нею. Він бо ж у Римі, хоч і сам закутий в кайдани, зміг написати такі радісні слова повні надії та вдячності :

« Благословен Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що благословив нас із неба всяким духовним благословенством у Христі. Бо вньому він нас вибрав перед заснуванням світу, щоб були ми святі й бездоганні перед ним в любові. Він призначив нас..., щоб стали ми його синами через Ісуса Христа... Він дав нам пізнати тайну своєї волі... У ньому (в Христі) ми стали також спадкоємцями..., щоб ми були на хвалу його величі » (Єфесян 1, 3-15). Скільки тепла, любові і влячності відчувається у цих словах Апостола. Який прекрасний образ Бога-Отця, гідності, достойнства, мети і призначення людини дає нам св. Апостол Павло у цьому листі !

Ці слова Апостола не є перебільшенням. Добровільною, вільною, великодушною, незбагненною, невимовною любв'ю Бог усе створив, покликав до буття, щоби всьому уділитися, щоб інших своїм Божественним життя оживити, своєю радістю наповнити, своїм щастям уща-сливити.

Він обдарив нас усяким добром, щоб ми зі свого боку могли інших обдаровувати, робити щасливими, добрими. Він народив нас, щоб і ми могли народжувати, продовжувати його діло у світі. Він полюбив нас, щоб і ми любили, як він любить. Були ласкавими і милосердними, як і він є ласкавий та милосердний, були батькам, як і він є Отцем, на його образ і подобу. Ця Богоподібність — це найсвітліший, найдосконаліший образ-ідеал для кожної людини. Вона найвищий ступінь справжнього вселюдського гуманізму, людяности, братерства.

Однаке тієї батьківської, безкорисливої, бого-подібної, чистої любови нам так бракує. Ми, звичайно, коли вже любимо, то любимо самих себе в інших і це звикли ми називати любов'ю. Отож не диво, що нам так важко схопити, зрозуміти і повірити в ту безкорисливу, безмежну Божу Батьківську любов до кожного з нас. Вона ж, та Божа любов до нас, є нам чужа і не зрозуміла, бо перевищує весь наш досвід, всі наші уявлення. Вона, як та проповідь Апостола Павла про хрест, одним є згіршенням, а іншим — глупотою, безумством (1. Кор. 1, 17-31). Для тих же однаке, хто повірив в неї, хто їй відкрився, її прийняв — це Божа Сила і Божа Премудрість.

Така безмірна, безконечна, незглибинна, все-охоплююча любов — це істотна частина Божого Єства, його Божественної Природи. Вона єдина робить з «бога» БОГА. Без такої любови, Бог не був би Богом, бо бути Богом — це бути Отцем, це любити, бо Бог — це Отець, це ЛЮБОВ.

Любити так безкорисливо в усій повноті, жодна людина неспроможна. Лише Бог, він єдиний може так любити. В нашій навіть найчистішій любові завжди ще можна відкрити і виявити порошинки самолюбства. Чим наша любов безкорисливіша, тим вона Богоподібніша. Очищувати щоденно ту нашу любов з цих домішок себелюбства і так уподобінюватися Богові — це завдання всього нашого життя. Ось чому ми так і тієї любови лякаємося, їй не довірюємо. Ми відчуваємо підсвідомо, що любити так — це терпіти й страждати, це ділити долю тих,

кого любимо, це віддавати щоденно своє життя за інших.

Цей наш страх і недовір'я — зрозумілі та виправдані. Вони є виявом нашої людської слабості нашої немочі. Їх народжує гіркий досвід щоденного життя, який постійно пригадує і підтверджує загальне правило, за яким звичайно: « Ніхто в світі нічого даром не дає ». Коли ж хтось говорить і твердить, що робить щось безкорисливо, то це нас негайно насторожує і в ту « безкорисливість » ми сумніваємося, аж поки в правдивости тих слів не переконалися. Ми підозрюємо, інколи цілком слушно, що за такими великими словами щось інше приховується. Тому й велика небезпека, що багато з нас можуть також з таким недовір'ям ставитися до тих слів про Божу безкорисливу, безконечну любов. Цей сумнів, цю підозру, підтверджену щоденним досвідом, ми ладні перенести й на Бога. Як може він, Всемогутній, Творець Всеїленної, Предвічний, Всесильний Володар нами цікавитися і нас любити тих, хто є нічим у порівнянні до нього.

Ця небезпека недовір'я в безконечну Божу любов до нас, в її безкорисливість є дуже велика. Повірити в неї в наші дні є дуже важко, є майже неможливо усім тим, хто в своєму житті такої любови не знайшов, не відкрив. Отож велике щастя мали ті, хто таку любов зустрів серед людей, бо тільки вона єдина може полегшити та уможливити їм віру в безмірну Божу любов до нас.

Додатковою причиною недовір'я в Божу безкорисливу любов можутьстати і слова Апостола

ла Павла з його листа до Ефесян (1, 3-15), які ми цитували. В ньому він каже, що Бог вибрав нас, щоби ми були його синами та спадкоємцями на хвалу його величині. Наприкінці декому для скріплення того сумніву та недовір'я в Божу щедру, безкорисливу любов могло б послужити також твердження катехизму (*), що Бог створив усе на свою славу, твердження, яке через брак відповідного пояснення, ми не зрозуміли так як треба.

Якщо ці слова Апостола Павла і катехизму, що Бог створив усе на свою славу, правдиві — а вони правдиві — тоді негайно народжується в нас переконання, що Бог є найбільший самолюб і честолюбець на світі. Як же узгіднити тоді цю науку святого Павла та катехизму з усім тим, що досі було сказано про Боже Отцівство, про Божу безмірну, чисту, безкорисливу, всеохоплюючу любов? Ось так ми знову відкриваємо й стверджуємо убогість та обмеженість всіх людських слів і понять, щоб висловити невисловиме — збагнути ту Божу любов, що перевищує все людське уявлення і розуміння. Щоби розв'язати цю трудність, ми мусимо собі поставити питання, що є основою Божої слави і дати на нього відповідь.

(*) Катехизм, катехізис, катехізм — від грецького «катехейн», навчати — це книжка в якій приступно виложені основи християнського віровчення, часто у формі запитань та відповідей.

У ЧОМУ Ж ПОЛЯГАЄ СЛАВА БОЖКА ?

Єдина основа Божої слави, це його Боже Отцівство, його Божа любов. Не його сила, ні могутність, ні вічність, ні все-і-всюдиприсутність, а його любов. Ці слова незвичні. Вони можуть декого спершу здивувати, а то й огірчити. Це щось нове і нечуване. В наших очах та очах світу — це сила, могутність, багатство, мудрість, краса, що приносять і дають славу. Але це в наших, а не в Божих очах. Ці всі прикмети Бог має. Він посідає їх в найвищому ступені. Але джерелом, основою Божої слави є його велика, необмежена, невимовна, невичерпна любов, яка перевищує все людське уявлення. Описати і висловити її людськими словами, цього ніхто не спроможний. Вона, і тільки вона єдина найдосконаліше возвеличує та прославляє Бога Творця і Отця. Без цієї безконечної, необмеженої, всеохоплюючої Божої любові, без його Отцівства, всі ці інші величні Божі прикмети були б нам чужими, байдужими, далекими. Вони не приносили б нам ці радості, ні спокою, не наповняли б довір'ям і любов'ю наші серця. Бо що є вся сила, вся мудрість, вся краса, вся могутність і багатство світу, коли в них доброти і любові немає ?

Отож, Божа слава — це його необмежена, невичерпна любов. Боже прославлення — це веливання і розсівання в безконечність його чистої, безкорисливої доброти і любові. Її найвищий ступінь — це та немічна й грішна, але вільна людина, яка надхнена його любов'ю і добротою, зможе зі свого боку любити так, як

Бог любить : безкорисливо, безконечно, довготерпеливо; людина, що буде спроможною стати « Отцем » для інших, на його образ і подобу, хотітиме пробуджувати до життя і народжувати інших, бо тільки любов справді пробуджує і народжує.

« Отче, прийшла година... Не за світ молю, лише за тих, яких ти передав мені, бо вони — твої. І все мое — твое, твое ж — мое », казав Христос в прощальній молитві на Тайній Вечері перед своїми страстями (Йоан 17, 1-10).

Бог так полюбив Сина, що всеціло в усій повноті своєї Божественної природи уділився, передався Синові. Син же у своєму віддані, в своїй любові цілком, всеціло належить Отцеві, так що вони є ОДНО в Божественній Природі, керовані однією думкою, одним почуттям, хоча і в двох різних особах. Це образ та ідеал для кожного Батьківства і Синівства тут на землі.

**
*

« Я і Отець — одно (Йоан 19, 30). « Хто мене бачив, той бачив Отця » (Йоан 14, 9) — сказав Христос. В своєму Синові, Христі Ісусі, Бог-Отець виявив усю свою любов до нас і то в найвищому степені. Через свого Сина він дав нам самого себе в неперевершений спосіб, бо вся любов і чоловіколюбіє Сина були від Отця. Це Бог, бувши в Христі Ісусі, примирив світ з собою, — каже Апостол Павло (2. Корінтян 5, 19). Якщо ж воно так, тоді жертву Христа ми повинні бачити в іншому свіtlі. Не як щось в собі відокремлене, але як дію в нерозривній і

сталій єдності з Отцем. Життя, страждання і смерть Христа — це доказ їхньої спільної любові, любові Отця і Сина до нас грішних і немічних людей. Бог-Отець у Христі Ісусі, в своєму Єдинородному Синові, зробив все для нашого спасіння. Він дав нам незаперечний доказ своєї любові і цим вказав нам на шлях до висот Божого дитинства, до вершин любови в єдності з Отцем і Сином.

Бог створив все на свою славу, але її основою є його неперевершена, Божественна любов, любов аж до кінця, яка не шукає себе, щоб їй служили, але хоче служити іншим. Бог є вічний, бо його любов є вічна : вона ніколи не погасне. Бог є всемогутній, бо його любов всемогутня : вона ніколи не зневіриться, її ніщо не охолодить. Тому найбільшою прославою Творця є ця вільна, радісна, щаслива людина, яка, повіривши в цю Божу невимовну любов, їй відкрилася і стала її носієм для інших; для тих, що про неї не чули, що її не знають. Така людина, відчуваючи, що Бог її любить, радо ділиться з другими своїм щастям, своюю радістю. В цей спосіб вона, може і не свідомо, стає посередником і носієм цієї Божої любові в світі. Така безкорислива любов, до всіх тих, хто бідний, опущений, забутий, про яких ніхто не дбає, якими ніхто не цікавиться, якими всі погорджують, уподоблює нас до Христа, Єдинородного Сина Отця. Він же сказав : « Більшої любови над ту ніхто не має, як хто життя своє віддає за друзів своїх » (Йоан 15, 13). « Як Отець мене полюбив, так я вас полюбив. Переїбувайте в моїй любові » (Йоан 15, 9). Це наше

перебування в любові, в любові Отця і Сина до нас грішних і немічних людей — є найбільшою прославою Бога, є основою Божої величини й Божої слави.

БОГ І ОТЕЦЬ ГОСПОДА НАШОГО ІСУСА ХРИСТА Є НАШИМ ОТЦЕМ

Отче НАШ ! « Я не мала щастя зазнати батьківського тепла і опіки в моєму дитинстві... » Які жахливі й болючі слова, якщо ви почуєте їх з уст дорослої людини. Скільки смутку, жалю і болю вони в собі приховують. Отож справді велике щастя мати доброго, розсудливого, справедливого, дбайливого й люблячого земного батька-отця. Такий батько, — це вже половина життєвого успіху дитини. До тих щасливців, але в безконечне вищому степені, належимо й ми, кожний з нас. Христос об'явив нам, що Бог на небі, Всемогутній Творець усього видимого і невидимого світу, є нашим Отцем. І це не лише образ-символ; не пусте, порожнє слово ! Ні, це дійсність, що перевищує всяке уявлення, і сміливість людини. Певність, що воно так і є, дають нам слова самого Христа, а їх так багато.

Коли читаемо уважно Євангелію, то стверджуємо, що метою приходу Христа, його народження-втілення і всього земного життя, з хресною смертю і славним воскресінням, було принести нам мир, спасіння, радість, визволення. Він народився, страждав і помер щоб об'явити нам, переконати нас, збудити нашу віру

в те, що Бог на небі — це Любов, це Отець. Насамперед Отець його, Отець Ісуса, в повному і єдиному значенні цього слова, а відтак і Отець усіх нас, усіх тих, що повірили в Ісуса та стаються іти його слідами. Він, Христос, є тим Божим Словом, яке споконвіку було з Богом, було Богом, через якого все постало, яке стало тілом і оселилося між нами та дає нам, віруючим, право бути Божими дітьми, як каже Євангeliст Йоан в першій главі своєї евангелії.

Прийшовши у цей світ, Христос об'явив нам Бога в повноті його найінтимнішого буття-природи. Для Христа Бог є Отцем і передусім Отцем. Слово Отець вказує найліпше на те, ким Бог в дійсності і насправді є. Лиш він єдиний міг це зробити. « Все передав мені Отець мій, і ніхто не знає, хто є Син, крім Отця, і хто є Отець, крім Сина, та кому Син захоче відкрити » (Лука 10, 22).

Та це ще не все. Христос об'являє нам також ще одну істину, а саме: Бог не є тільки його Отцем, він також Отець і всіх тих, що є Христові, якіувірували в слова Христа. « Котрі ж прийняли його — тим дано право дітьми Божимистати, які в ім'я його вірують » (Йоан 1, 12). Це є основна тема його проповіді. Він запевняє своїх учнів: « Отець бо й сам любить вас, бо ви мене полюбили і повірили, що я від Бога вийшов » (Йоан 16, 27). Чого б ви тільки попросили Отця в ім'я мое, він дасть вам. « Ви — сіль землі, ви світло світу. Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добре вчинки, прославляли вашого Отця, що на небесах » (Матей 5, 13-16). « Тож будьте

досконалі, як Отець ваш небесний доскональ » (Матей 5, 48). « Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний » (Лука 6, 36) [3].

Та, найурочистіше підтвердження, що Бог є нашим Отцем — це молитва ОТЧЕ НАШ.

На прохання одного з учнів : « Господи, навчи нас молитись... » Христос до них промовив : « Коли ви молитесь, кажіть : ОТЧЕ... » (Лука 11, 1). Ні Боже, ні Творче, ні Вседержителю, ні Володарю, ні Всемогутній, ні Предвічний, а ОТЧЕ. Перед цим словом всі інші й найвеличніші слова та вислови людської мови на визначення Божого Єства, його сили і могутності мусять відступити на друге місце.

Ніхто з великих умів людства ще донині не досяг тієї висоти і чистоти ідеї-образу Бога. Ні Будда, ні Махомед — засновники світових релігій — ні Арістотель, з усіми великими мужами старовинної Греції, ні модерні філософи не бачили і не відкрили в Бозі Отця. Для них Бог був Первопричиною, Творцем, Керманичем світу, Законодавцем, але не Отцем. Що Бог є Любов'ю, є Отцем, того вони своїм людським розумом не могли відкрити і зрозуміти. Це міг знати і нам об'явити лише один — його Син Єдинородний, Господь наш Ісус Христос. Ніхто Бога ніколи не бачив. Єдинородний Син, що в лоні Отцем, — той об'явив нам, що Бог є Отцем (Йоан 1, 18).

Для Христа Бог є настільки Отцем, що це слово висказує все про нього, так що його не можна жодним іншим словом замінити. Св. Йоан Євангелист, автор четвертої Євангелії, найглибше зрозумів думки Христа. Для нього

слово ОТЕЦЬ є рівнозначне словові БОГ. Це опис, визначення Бога, це його власне ім'я. У своїй Євангелії він понад 100 разів слово Бог заступає словом ОТЕЦЬ.

Якщо ж воно так, тоді запитаймо себе перед тим, як скажемо це перше слово ОТЧЕ : чи вірю я, що Бог є моїм Отцем ? Яке є мое відношення, мое ставлення до Бога ? Чи справді, як дитини до Отця : повне сердечності, близькості, безжурності, довір'я ? Чи все те, що « доля » мені в житті дає : добро-зло, талант, здібності, успіх-невдачі, здоров'я-хворобу, радість, чи журбу приймаю я з довір'ям, як дитина з рук свого Отця, знаючи, що все, що Бог мені посилає і дає — це ніщо інше, як вияв його мудrosti, доброти і любови до мене ?

Якби я належав до загальновідомої родини, то як я стежив би за тим, щоб не принести ганьби моєму родові, завдати шкоди моїм батькам. Коли мій батько був би визначеною особистістю державного, громадського, чи наукового світу, то як я намагався б показати себе гідним сином чи дочкового такого отця. А в дійсності, як є зі мною ? Через велику тайну св. Хрищення, ми стали « новим творінням », за образом Христа Безсмертного, новонародилися Духом Святым. Ми одержали неоцінений дар усиновлення, ми стали Християнами, тобто одне з Христом, стали Божими дітьми та співспадкоємцями Христа, з правом кликати, як і він кликав АВВА-ОТЧЕ [4]. Будучи одне з Христом в нашому житті, ми разом з ним прославимося, будемо співучасниками його небесної слави, бо таке є бажання Христа і воля Отця. « Отче !

Хочу, щоб ті, яких ти мені передав, перебували там, де і я, щоби й вони були зі мною та й бачили мою славу, яку ти дав мені... » (Йоан 17, 24).

А яка наша дійсність, які ж є наші вчинки, бажання, діла ? Чи виконую я передумови, щоб мати право, сміти безбоязно, неосудно звати Бога моїм Отцем ? Чи є однозгідність між тим, чим я є і тим, чим повинен бути ?

Первісна Церква тільки після хрещення тим, які « в Христа облеклися », Христові уподобились, дозволяла проказувати цю молитву. Для Отців Церкви ця молитва є тільки для тих, хто є гідний, бо було б образою Бога, звати його Отцем і не поводитися, як належить його дитині. Тому то на кожній нашій св. Літургії священик на возгласі перед Господньою Молитвою від імені народу звертається до Господа-Владики і просить про ласку гідності, щоб з сміливістю, неосудно та безбоязно, ми сміли називати, його, Небесного Бога, Отцем і мовити : ОТЧЕ НАШ. Зупинімося і запитаймо себе, чи міг би я мати надію вчтути з уст моого Небесного Отця слова, що їх чули Апостоли на горі Тавор : « Це син мій улюблений. В ньому мое уподобання » (Матей 17, 5). Чи вдячністю, довір'ям, радістю та любов'ю наповняється мое серце, коли мої уста вимовляють це перше слово Господньої Молитви ? Чи почиваюся я щасливим, що як Християнин, я маю право в Христі Ісусі звати Всемогутнього Бога, Творця неба і землі, всього видимого і невидимого моїм Отцем ? Чи був випадок у моєму житті, що сказавши це перше слово ОТЧЕ, я далі не міг молитися, бо уста

замовкли, серце наповнилося щастям, а з очей текли слізи радости, мов у дитини в обіймах найліпшого люблячого батька?

БОЖЕ ДИТИНСТВО — ЦЕ НЕ ПОНЕВОЛЕННЯ, АЛЕ ВІЗВОЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Наш вік — це вік, коли почуття людської гідності, свободи, рівності, братерства глибоко закорінилися у свідомості широких мас усіх країн світу. Тим можна лише радіти, бо це великий крок на шляху поступу людства до світливих висот. Тому не має нас дивувати те, що нині всі ставляться зі застереженням до « авторитетів » минулого. Тепер кожна молода людина хоче якнайшвидше стати « дорослою », звільнитися від батьківської влади та опіки. Молоді люди мають бажання якнайшвидше стати на власні ноги, бути самостійними і від нікого незалежними. Вони прагнуть жити власним вільним життям, бути ковалем своеї долі. На жаль не завжди щастить так легко це здійснити, як діти собі уявляють і ці бажання викликають не раз зовсім оправданий опір батьків. Але й бувають інші випадки.

Ще й тепер є батьки, яким інколи трудно зрозуміти і з тим погодитися, що швидше, чи пізніше прийде час, коли діти розпочнуть своє власне життя. Чимало батьків в хибному розумінні добра дітей, хотіли б ту хвилину зупинити, щоб вона прийшла якнайпізніше. Вони

бажають, щоб їхні діти в усьому до них зверталися, завжди їх потребували, їхніх порад слухали, щоб були від них залежні. Через цю залежність своїх дітей батьки хотіли б запевнити собі їхню вдячність на все життя. Така поведінка є зовсім не розумна і не батьківська, бо за нею приховується самолюбство батьків.

Ще більшої кривди і шкоди завдають батьки дітям, коли вони, щоб підтримати свої нерозумні вимоги, посилаються на Бога, на його четверту заповідь, яка велить батька-матір шанувати, хоч самі у своєму щоденному житті Бога не хочуть знати, на нього і його заповіді не звертають жодної уваги. Таке лицемірне поводження батьків слушно обурює дітей. Дитина бунтується і протестує проти такої «побожності» та «доброчесності» батьків. У своїх наслідках ця поведінка батьків провадить до того, що дитина, відкидаючи цю опіку батьків, як обмеження особистої свободи, водночас відкидає і Бога, ставиться зі застереженням до нього. Боже Батьківство видається їй так само таким зовнішнім накиненням чужої волі, обмеженням її прав, як дорослої й вільної людини. Тут знову людина переносить підсвідомо людські немочі й недосконалості на образ Бога.

Та Господь Бог наш, як справжній і найдосконаліший Батько-Отець не є таким, як ці земні батьки. Він ніколи не хоче і не бажає, щоб діти його були залежними від нього підлітками. Він не бажає мати служніх, німих рабів, сліпих виконавців його волі, як це не раз прагне людина. Ні, він хоче дорослих, зрілих і співвідповідальних дітей, які, бувши дітьми, знаючи, що

завдячують Отцеві, були б водночас його найближчими, добровільними, охочими співробітниками над перетворенням світу.

Бути співробітником Бога над перетворенням світу, щоб з кожним днем ставав він людянішим, більш гуманним, а тим самим більш Божим — це завдання і покликанняожної зрілої та відповіальної людини тут на землі.

Процес утворення світу ще не закінчений. Бог, який створив всесвіт з нічого, дав йому вічні, притаманні властивості, закони та сили. Він надав йому внутрішнє цілеспрямування, поклав основи його дальншого розвитку і удосконалення. Він створив конечні передумови. Завершення ж цього Божого діла передано в руки вільної людини. Доля людства тепер в його власних руках. Які величезні та небувалі можливості, але й небезпеки перед кожним з нас. Якого степеня свідомості, відповіальнosti, внутрішньої свободи і любови потрібно нам усім, щоб всі ці необмежені можливості скерувати не на загибель, але на добро і щастя всього людства (*).

(*) Тут, насамперед маємо на думці можливості використати атомну енергію для мирних цілей, як: відсолення морської води, зрошування сухих чи навіть пустинних ґрунтів, щоб домогтися на них високих урожаїв сільсько-господарських культур. При цьому не забудьмо за важкі до розв'язання проблеми, які вимагають співпраці всіх людей доброї волі, приміром, проблема харчування, очищення навколошнього середовища — води, повітря і всього життєвого простору людини. Під кінець зробити все можливе, щоб унеможливити виникнення термоядерної війни десь в якійсь частині світу з її катастрофічними наслідками для всіх мешканців земної кулі.

Бог передав нам в руки для користування необмежену енергію первнів природи. Як добрий батько в безкорисливій любові, в необмеженому довір'ю він ділиться усім зі своїми дітьми.

Через свого Сина він передав себе самого в наші руки...

Найбільша його радість, це бачити, що в своїх надіях він не помилувся, що попри всі немочі, всі невдачі діти його з кожним днем стають розумніші, більш зрілі, свідоміші своєї Божественної гідності, та достоїнства, сили й розуму. Що вони вільні, але й відповідальні, знають не тільки свої можливості, свої права, але й обов'язки.

Найбільше щастя для нього, як Отця, це радість, коли ця слаба й немічна людина, яка стала його дитиною в Христі Ісусі, виявить готовість продовжувати свідомо почате ним діло утворення і удосконалення світу, щоб з кожним днем він ставав все людянішим, а тим самим більш Божим.

До свободи ви, брати, покликані..., але любов'ю один одному служіте, — писав майже дві тисячі років тому св. Апостол Павло в своєму листі до Галатів (5, 13). Скільки жертв досі принесло людство, щоб тієї свободи домогтися. Скільки насильства і неймовірних злочинів зроблено в її ім'я. Але дотепер всі пошуки за нею були невдалими, даремними, бо ті, які її шукали, не хотіли любов'ю один одному служити. Вони закликали за свободу боротися і вмиряті, та при цьому думали про свою власну, нічим не обмежену свободу. Про свободу для себе, для своєї партії, кляси, нації, чи раси. Справжня свобода

лише можлива там, де дух Господній, де любов'ю один одному служать. Бо тільки там : « Де дух Господній — там і воля », — каже св. Апостол (2 Корінт. 3, 17).

Коли обстоюємо ідеали справжнього гуманізму : свободу, рівність, братерство, коли ведемо боротьбу за визволення від соціального, чи національного поневолення, то ми боремося за здійснення Божих намірів щодо світу. Тільки глядімо, як ми це робимо, якими мотивами ми керуємося, якими засобами ми користуємося. Чи є в нас, чи діє в нас при цьому дух Господній, чи ладні ми любов'ю один одному — не тільки однодумцям, але й супротивникам — служити ?

Колись великий російський письменник Ф. М. Достоєвський (1821-1881), виступаючи як письменник-гуманіст з гнівним протестом проти гноблення та приниження людської гідності, поставив таке глибоке питання : « Согласились бы вы построить мировую гармонию на одной-единственной слезе одного-единственного невинного ребенка ? » Погодилися б ви збудувати світову гармонію на одній єдиній слозі, однієї-єдиної невинної дитини ?

Якщо ви скажите, що так — тоді ви не християнин і не гуманіст попри всі ваші запевнення і виправдання. Адже не може бути справжньої світової гармонії, вселюдського братерства, справедливости і гуманізму, якщо потрібні для їхнього досягнення, хоча б і найменша несправедливість, кривда, ненависть, насильство. Ними гуманного суспільства, де панували б справжня свобода, рівність і братерство, ще ніхто не збу-

дував і не збудує. Бо насильство породжує насильство, пімста — пімсту, злоба — злобу.

Неперевершений і єдиносправжній ідеал гуманіста — це Бого-подібна, справедлива, любляча людина. Тільки та Христоподібність людини, її Боже усіновлення приносить визволення, справжню свободу, як внутрішню, так і зовнішню. Бо тільки, де дух Господній — там і воля!

У своєму Сині Бог все нам передав. Єдине його бажання, щоб ми, навчені прикладом його любові, самі були спроможні стати батьками для інших. Народжувати інших не тільки фізично, але й духовно. Розсівати й дарувати життя навколо себе, за прикладом його Єдинородного Сина, Господа нашого Ісуса Христа. Любити, як він любив, прощати, як він прощав, служити, як він служив. Це справжній гуманізм, справжня свобода. У цьому вся суть, вся велич і гідність людини, все достоїнство її Божого дитинства.

НАШ: БОГ Є НЕ ТІЛЬКИ МОЇМ ОТЦЕМ, АЛЕ Й ОТЦЕМ НАС УСІХ

НАШ — слово великої ваги. Не МІЙ, але НАШ. Я не сам на світі. Бог — мій Отець, але і Отець усіх інших, створених на його образ і подобу. Його дитиною є кожний з нас не зважаючи на те, який колір нашого обличчя, якого ми походження, яке наше становище, яка наша освіта.

Чи вбачаю я в кожній людині, навіть в найнечаснішій собі рівного перед Богом, яка має ту саму гідність, ті самі права що я? Чи бачу я в кожному близькому самого себе, свого рідного брата, сестру, членів однієї родини, дітей одного небесного Отця?

Чи свідомий я того, що кожна людина повинна відкрити, побачити і зустріти в мені самого Христа, бо тільки так в наші дні він може діяти, себе об'явити, бути серед нас присутнім?

Чи пам'ятаю я слова Христа: « Істино кажу вам: усе, що тільки вчинили ви одному з моїх братів найменших — ви мені зробили » (Мат. 25, 40).

Яке було мое ставлення в цьому відношенні дотепер? Чи не поводжуся я, як той Каїн братовбивця, який на запит Господа, — « Каїне, де твій брат » — відповів: « Не знаю. Хіба ж я сторож брата моого? » (Буття 4, 9).

Отче НАШ. Неправду говорить той, хто каже: Я Бога люблю, а брата свого ненавидить. Не можемо по-справжньому любити ОТЦЯ і водночас не любити його дітей — тих усіх, кого він створив. Не можимо любити Отця, якщо не любимо всіх тих, кого він любить!

Отож як з цього погляду було донині у мене? Чи в моїх думках, праці, молитві було тає місце й для інших, чи лише для мене самого? Чи люблю я свого близького, як самого себе, тобто, чи бажаю йому також того всього добра: здоров'я, успіху, пошани, задоволення — якого я собі і для своїх бажаю? Чи не був я заздрісним, озлобленим, сумним, коли іншим більше ніж мені « щастило », чи не почував я себе покривджен-

ним, чи промінювала з мене та доброзичливість до всіх, і то не тільки до тих, що менші, нижчі за мене, а й до тих, що здібностями, багатством, становищем рівні мені, або й більші ? Чи успіх, пошана, відзначення та радість інших не каламутили спокою моєї душі і я міг радіти їхньою радістю, їхнім успіхом, дякувати за них Творцеві-Дателеві всього добра ?

Чи може навпаки ? Замість радіти, я намагався їхній успіх применшити, кинути їм колоду під ноги і то в ім'я « добра загальної справи », моралі, патріотизму, любови до батьківщини ? Чи не радів я тоді коли вони спотикнулися і, зберігаючи позу об'єктивності, з самозадоволенням та зловтіхою голосив : так їм і треба, я знов, що таке буде — те, що хотіли, те й мають !

Хто так чинить, той не зрозумів, що означає слово НАШ на початку Господньої Молитви !

СПІЛЬНОТА БРАТЕРСТВА, ВЗАЄМНОЇ ЗАЛЕЖНОСТИ І СПІВВІДПОВІДАЛЬНОСТИ

Отче НАШ. Слово НАШ — друге слово Господньої Молитви висловлює ще одну правду, про яку ми так часто забуваємо. Всі ми на землі — хочемо чи не хочемо цього — творимо одну велику спільноту взаємної залежності, солідарності та співвідповідальності за те все добро і зло, що діється на світі.

Ніхто з нас не має права сказати — те, що я роблю, заторкує і стосується тільки мене. Це бу-

ла б правда, якщо б я тільки один був на світі. А тому, що я не один, що нас багато, кожний мій вчинок — свідомий чи не свідомий я цього — це творчий вклад на зростання, або на загибіль багатьох. Це так, як у родині, де вчинок одного члена підносить усіх, збагачує, ушляхетнює або навпаки — заплямлює всіх, упокорює, принижує. Тому ніхто з нас не може жити « сам для себе », бо коли в моєму серці погасне вогонь любові, тоді багато інших ходитимуть у темряві, мерзнутимуть і вмиратимуть з холоду, як хтось це влучно сказав. Ідею цієї спільноти, взаємної залежності та відповідальності відчув і так чудово висловив наш поет Іван Франко, коли казав :

Кожний думай, що на тобі мільйонів стан стойть,
Що за долю мільйонів мусиш дати ти одвіт...
Як не вдершиш, не достоїш, захитаєшся, як
[тінь,
Пропаде кривава праця многих, многих
[поколінь.

Вся трагедія християнства та Християнських Церков у високорозвинених країнах західного світу у наші бурхливі часи полягає в тому, що невіруючі, атеїсти, відкинувши і не визнаючи Бога як Отця, дуже часто творять поміж собою з'єднані громади, плекають справжнє щиролюдське братерство. Проте віруючі ж, Християни, в той самий час, у пошуках Отця і Синівства, але в індивідуалістичний, себелюбний спосіб, не турбувалися надто про справжнє людське братерство між синами одного Отця.

Члени однієї ж і тієї самої Церкви, учні й послідовники Христа, не вміли створити однієї родини, спаяної почуттям єдності і любові. Вони не відчували себе братами, не ділилися ні своїми радощами, ні своїм болем. Кожний жив сам для себе, не турбуючись за інших, а цього у Християн не повинно бути, бо це не згідне ні з наукою Христа, ні з молитвою Отче Наш.

Господня Молитва своїм духом і побудовою — головне у другій частині, почавши з четвертого прохання — є спільною, колективною молитвою всіх Божих дітей, навіть тоді, коли я сам наодинці чи на самоті молюся. Її не можемо з розумінням, свідомо та згідно з волею Христа показувати і мати при цьому на думці лише самого себе, свою особу, свої вузькі інтереси, не думаючи водночас про інших, про всіх членів великої вселюдської сім'ї.

У Господній Молитві ми просимо: «Хліб НАШ насущний дай НАМ днесь», то значить не МІЙ, але НАШ, ДЛЯ НАС УСІХ, а не лише для МЕНЕ. Ми кажемо: «Прости нам довги наші», не лише мої, але нас усіх, тому що всі ми взаємно один одному довжники щодо заповіді любові близьнього, як самого себе. «І не введи нас у спокусу, але ізбави, визволи нас від лукавого». Якої ваги набирають нині ці два останні прохання. Тепер ми так одні від одних залежні, що коли один з нас падає, то тягне за собою сотні. Коли десь прорветься гребля миру і братолюбства, то повінь ненависти, розрухів, неспокою нікого не щадить, всіх нас заливає.

Господня Молитва — це всеохоплююча, загальна універсальна молитва яка всіх і все у

собі включає. Коли б наша дія була згідна з нашою молитвою, то вона змінила б світ. Та, жаль, так не є. Наші діла, слова та вчинки в більшості не є зовнішним виявом нашої молитви. А це тому, що вона або не є щирою, або ми не думаємо, не розуміємо те, що ми кажемо, про що ми в тій молитві просимо. Отож слово НАШ повинно нам все нагадувати, що в ту нашу молитву ми повинні включити всіх, бо тільки так буде вона успішною, Богові приємною, вислуханою.

« Істино кажу вам : Коли двоє з вас згодиться на землі просити, щоб там не було, воно буде дано їм моїм Отцем Небесним; бо де двоє, або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них » (Матей 18, 19-20). Отже всеохоплююча любов, журба про долю всіх, єдність та однодушність повинні супроводжати кожну нашу молитву. Тільки така молитва є Богові угодна і має запевнення Христа, що наш Отець Небесний вислухає її. Без всеохоплюючої любові немає молитви, немає Християнства !

ВЗАЄМНА ЛЮБОВ — ОСНОВНА ПРИКМЕТА ХРИСТИЯНСТВА.

По тому пізнають усі, що ви учні мої, як будете мати взаїмну любов між собою — казав Христос (Йоан 13, 35). Чому така рішучість та безумовність у цих словах Христа ? Чому тільки любов, та взаємна любов між учнями є тією єдиною зовнішною, певною та необманною озна-

кою, за якою можна пізнати правдивого християнина, справжнього учня, послідовника Христа? Це тому, що в нашій любові до Бога, ми можемо дуже легко помилитися, стати жертвою самообману, бо Бога легше любити, як свого брата.

В розумовій чи чуттєвій любові Бога, яка не мусить, не має потреби виявлятися назовні, важко відчути, розпізнати та оцінити наскільки сильна, правдива, щира й безкорислива є та наша любов. Проте в любові близького, самообман на довший час є неможливий. Саме життя навчить нас і виявити відразу, яка є ця наша любов. Чи щира вона, правдива, глибока й безкорислива, чи тільки зовнішня « політура », яка прикриває наше себелюбство.

Наша любов до близького, є мірилом правдивості, щирості та вартості нашої любові до Бога. Пам'ятаймо завжди, що наше ставлення до близького, є образом і відзеркаленням нашого відношення до Бога.

Така велика небезпека самообману в нашій любові справді існує. Іноді тотожність наших зацікавлень, спільніх переживань, чи матеріальних користей об'єднує нас у невеликі групи, в яких ми радо, з приємністю перебуваємо, які нас не раз духовно збагачують. Без глибшої застанови це все ми склонні називати та вважати вже за справжню братерську, християнську любов. Та горе, коли настане час випробування. Тоді це наше « братерство » розлітається, любов гасне і перетворюється часто на ненависть та ворожнечу. Тому завжди будьмо чуйними і запитаймо себе : чому я так чиню, з яких мотивів я

когось люблю? Насправді тільки любов чиста і безкорислива є правдива і Богоподібна. Такою справжньою любов'ю Бог полюбив нас. Без жодних « задніх думок », не очікуючи нічого від нас в заміну, Бог любить нас. Зрештою, самі з себе ми і так нічого не спроможні йому дати, бо все, що маємо і посідаємо, всяке добре даяння і всякий звершений дар є з висоти, та сходить від нього, Отця світла, як це сказано в нашій св. Літургії.

Коли ж ми з вдячністю приймаємо Божі дари, його любов, то тільки на наше щастя і добро. Очевидно, так би мовити, це приносить Богові втіху й радість. Який же батько не радів би щастям своїх дітей? I Бог радіє нашими успіхами, нашими досягненнями в усіх ділянках людського багатогранного життя, якщо вони тільки спричиняються до нашого духовного зростання, допомагають нам стати людиною в повнішому значенні цього слова, якщо вони стають здобутком на добро і щастя всього людства.

Найбільша перемога людини, як людини — це не підкорення природи, не завоювання космосу, не міжпланетні польоти, але перемога над самим собою. Це відкинути обмежене себелюбне життя, тільки для себе самого, бути відкритим, доступним і готовим служити іншим. Ділити їхню долю і недолю, радоці й болі, мати для них час та відкрити їм наші серця і руки. Тільки через таке постійне спілкування і співпрацю з іншими, ми виявимо, відкриємо самих себе; пізнаємо свої сили та спроможності, хто ми такі, яка наша вартість і якого Отця ми діти.

Хто користується любов'ю інших, — бо кожний з нас її потребує, щоб жити, — а сам не любить, залишається холодним себелюбцем — цей є останній і наймізерніший жебрак. Це ходячий труп, вже за життя мертвий, живцем похованій. І кожний, хто любить не розраховуючи, не очікуючи, щоб бути за це любленим, безкорисливо, великодушно, може і болюче, — той уподібнюється Богові.

Бога і Божі прикмети, його безмірну любов, його милосердя, довготерпеливість ми можемо настільки пізнати і зрозуміти, наскільки самі, хоча деякою мірою їх собі засвоїмо, наскільки самі будемо « божественні », тобто станемо йому подібні. Тому Апостол Йоан на схилі своїх літ міг сказати такі глибокі слова. « Любі, любім один одного, бо любов від Бога, і кожен, хто любить, народився від Бога і знає Бога » (1. Йоана 4, 7).

Хто любить, той знає Бога. Тільки люблячи, можемо повірити і зрозуміти дещо Божу любов. Чи можемо знайти і відкрити самих себе в цих словах Апостола ? Чи висловлюють вони щось і про нас, про мене ?

Не забуваймо ж ніколи, що ми живемо тільки завдяки любові інших. Ми завжди потребуємо її, щоб жити і розвиватися. Нашу ж любов, якщо ми її відкриємо у нас, якщо її хоч трошки посідаємо, збудила і зростила любов інших до нас. А це була любов безкорислива, нами не заслужена, не задля наших вартостей чи великих прикмет. Ні, це була любов, яка випливала з доброти інших, з їхніх сердець — чистих, вірних, витривалих, терпеливих, милостивих. Своїм прикла-

дом ці люди засіяли те зерно любови в наших серцях. Якщо ж воно зійшло і виросло то це не наша заслуга. Наша любов, це була тільки відповідь на цю любов інших до нас, якою нас інші обдарували, яка її збудила, на яку ми, так би мовити, були змушені любов'ю відповісти, щоб стати і бути людиною.

Людина спроможна рости й розвиватися та багатіти духовно тільки в атмосфері любові. Вона готова на все, та лише для тих, які її люблять і яких вона любить. Тому тільки любов може зродити та вирощувати любов і життя в усій його повноті.

Найбільшу послугу, яку ми можемо зробити іншій людині — це її навчити любити. Дати їй приклад і образ, якою вона могла б стати, якщо захотіла б за тим прикладом піти, той образ прийняти, йому уподібнитися. Бо тільки справжня любов приносить щастя, задоволення і радість, дає завершення усьому, зміст та мету життя. Звідси й важливість любові в родинному житті, між батьком, матір'ю та дітьми. Дитина бачить все, багато більше і глибше, ніж ми того свідомі. Перед дорослими можна не одне сковати, але не перед дітьми. Причина нишного «бунту молоді» має свою підставу в лицемірстві батьків, в розбіжності між їхніми словами і ділами, між тим, що говорять і роблять, чого від дітей вимагають, а самі цього не чинять і не дотримуються.

**
*

ЛЮБОВ БОГА ОТЦЯ І СИНА — ЗРАЗОК ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

Отець, як ми бачили в попередніх розважаннях, є настільки Отцем, наскільки він передав себе дітям. Діти ж у цьому розумінні є остатільки дітьми, наскільки вони є духовним образом свого Отця. Бог однаково вділяється усім нам. Він любить всіх нас однією і тією великою любов'ю. Тільки не всі ми в однаковій мірі відкриваємося цій його батьківській любові. Не всі її приймаємо.

Коли ми хочемо бути дітьми, образом нашого Небесного Отця, то мусимо бути йому подібні. Ми мусимо любити наших братів, всіх, без винятку, такою безкорисливою любов'ю, як він нас полюбив. Ми мусимо узалежнити наше щастя, добробут і задоволення від щастя, добробуту, задоволення і радості інших. А це не легко. Це трудно, важко, інколи і боляче. Це любити так, як любив Ісус, що «мав умерти за народ; і не тільки за народ, але й за те, щоб зібрати в одне розкидані діти Божі», — як це сказав Євангелист Йоан (11, 51-52). Тільки така любов, вона єдина, може це зробити.

Тому батьківський дім, ще й сьогодні — це перша школа життя для дитини. Тут і формується її ставлення до світу, її відношення до Церкви, Бога та народу. Це в домі батьків засівається в душі дитини те зерно праведності, справедливости, пошани і любови до інших. Там вирощується почуття відповідальности, чесності, правдивости, гартується її воля і характер. Немає взагалі поганих дітей. Є лише погані

батьки, зіпсоване оточення, згубні приклади дорослих, які зробили з дітей духовних калік, — казав один виховник молоді. Спостерігаючи дитину, можемо мати образ її батьків, відкрити атмосферу, яка панує в родинному домі й в цілому оточенні, в якому дитина живе та перебуває.

Отож, звідси й обов'язок батьків працювати свідомо над вихованням і вирощуванням своїх дітей. Воно не починається тоді, коли дитина має вже 10-15 років, коли починає нам дошкуювати і бунтуватися. Тоді, дуже часто, вже надто пізно, щоб надолужити і наздігнати те, що було втрачено й прогавено раніше. Лікарі та психологи кажуть, що праця в цій ділянці повинна починатися з хвилиною зачаття дитини в лоні матері. Народження дитини повинно бути продуманим, узгідненим, свідомим і відповідальним актом — виявом добровільного бажання батьків, а не « нещасним випадком », проти їхньої волі.

Психічний стан матері, її переживання, душевний настрій, спосіб життя і праці, якість харчування, вживання ліків, алькогольних напоїв і т.д. протягом дев'яти місяців вагітності, мають великий вплив на майбутнє тієї дитини, що має народитися.

Домашня атмосфера в перші місяці після народження дитини, ставлення її батьків до неї, мають також важливе значення, хоча дорослим здається, що дитина ще нічого не бачить, нічого не відчуває, нічого не розуміє. Тому й конечність створити такі умови, щоб кожна мати сама особисто могла опікуватися своєю дитиною піс-

ля народження, до якої дитини інстинктивно відчуває довір'я і прив'язання. Найновіші досвіди — експерименти виявили, що дитина зараз після народження є в стані відрізнисти свою матір від іншої жінки. Вона негайно реагує на голос своєї матері.

В одній великий акушерській клініці проведено наступний експеримент. До кімнати, де перебувала десятка новонароджених дітей, введено кількох жінок. Кожна жінка мала сказати одні й ті самі слова. При цьому виявилося, що кожна дитина повертала голівку в бік жінок тільки тоді, коли чула голос своєї матері, з яким запізналась вона ще перебуваючи в її лоні.

Ця опіка матері є дуже конечна, почавши від 6-го до 20-го місяця життя дитини. Маючи постійну опіку однієї і тієї самої особи протягом цього часу, дитина відчуває спокій і упевненість — прикмети які залишаються пізніше на все життя.

Про вирішальний вплив на розвиток дитини у перші 6-7 років життя говорити нема потреби. Дитина мов та губка всмоктує в себе все те, що її оточує, що бачить і чує. В ці роки рішаеться, чи дитина навчиться порядку, відповідальності за свої слова і вчинки, чи говоритиме правду, шануватиме і любитиме інших. Але зразком і школою для такої поведінки в житті, є насамперед приклад її батьків. Від них залежить наскільки ті чесноти справжнього гуманізму, посвяти, справедливости, християнської любові до близького приймуться в тих, кого вони народили. Не слова, не «поучення», але приклад щоденного життя є тут вирішальним чинником.

Тому ніколи не забуваймо, що не маємо права вимагати від наших дітей любови, посвяти, правдомовності, пошани та інших громадських чи релігійних чеснот, якщо ми їх самі не дотримуємо.

Людина, яка не любить інших, не може надіятися чи вимагати, щоб її полюбили. Любов — це найсильніша зброя, це така сила, якій не можна протиставитися. Зробімо перший крок, почнімо перші любити, а тоді інші напевно полюблять нас, відповідатимуть любов'ю на нашу щиру, безкорисливу любов.

Любов має притягальну, непереможну силу. Це любов перших християн, що перемогла поганський світ, без війни і насилення, ушляхотнила людину і здобула її для Христа. Ми слушно нарікаємо на те, що наші діти, народжені на чужині, відрікаються своїх батьків, втікають від нашого релігійного і громадського життя. Вони роблять це тому, що не знайшли достатнього тепла, згоди і любови серед нас. Кожна людина прагне і шукає радості, прихильності, любови. Створімо їх в наших церковних громадах, в наших установах та організаціях і наші діти повернуться до нас. Це буде найкращий засіб проти їхнього відчуження і байдужнього ставлення до всіх наших починань і проблем.

* * *

БЕЗ ЛЮБОВИ,
БЕЗ БРАТЕРСТВА НЕМАС НЕБА,
НЕМАС СИНІВСТВА

Хто не хоче бути братом для всіх, той не має права звати Бога своїм Отцем. Божими синами і спадкоємцями неба будуть лише ті, хто під час свого земного життя був для кожного братом. Якщо хтось не хоче вступити у тісне коло своїх братів, ділити їхню долю і недолю, той виключає себе із кола Божої батьківської любові.

Любити — це жити Божим життям вже тут на землі. «Ми знаємо, що ми перейшли від смерти до життя, бо любимо братів», — каже Апостол (1. Йоана 3, 14). Ясніше висловити цю правду вже не можна. Хто любить інших такою справжньою Божественною любов'ю, той кладе основи свого небесного життя тепер, вже тут на землі, бо небо з усією своєю радістю, миром, щастям, втіхою — це нічого іншого, як нічим не захмарене, нічим не обмежене, нічим не загрожене, тривале і вічне перебування в колі безперервно пульсуючого життя, найчистішої любові між Богом і людиною.

Бути в небі — це належати до великої спільноти Божих дітей, очищених від всякого себелюбства, у близькій любячій присутності нашого Небесного Отця. Небо — це наша участь, наше остаточне, добровільне включення в могутній, життєдайний струмінь Божественного, вічного, безсмертного життя. А те Божественне життя — це повнота любові. Тому перебувати в небі — це бути в єдинанні з Богом, в спільноті

його любови. Божа любов нікого не виключає. Бог любить усіх. Коли ми хочемо бути одне з Богом, то мусимо такою ж безкорисливою Божественною любов'ю любити всіх, бо він любить усіх, бо всі ми діти одного і того ж Отця. Не може справжньою любов'ю любити Отця той, хто не любить і його дітей. Тому без братньої любові до всіх ми не можемо заповнити собі Божого синівства, ми не можемо бути його дітьми, учасниками спасіння, спадкоємцями обітниць майбутніх благ, неприступної його слави. Небо — це наше включення в повноту Божественного життя, а воно починається вже тут, на землі. Бути в небі — це бути у близькості Бога, це насолоджуватися любов'ю нашого Небесного Отця. Солодке передчуття того благенного стану може відчути лише та людина, яка любить, знає та відчуває, що вона оточена прихильністю і любов'ю інших, любов'ю чистою, безкорисливою, вірною, яка не зневіриться не зрадить, не розчарує.

**
*

ІЖЕ ЄСИ НА НЕБЕСІХ — ТИ, ЩО ЄСИ НА НЕБЕСАХ

ЧОМУ ЯКРАЗ НА НЕБЕСАХ ?

« Ти, що єси на небесах ». Ці слова Господньої Молитви знаходимо лише в Євангелії від Матея, який сам був єврей-ізраїльтянин (*) і свою Євангелію писав передусім для євреїв та Юдео-Християн.

Ідея, що Всемогутній Бог, Творець Вселенної є нашим Отцем і насамперед Отцем, була для сучасників Христа та Апостолів цілковито новою та незвичною. Отож була небезпека хибного розуміння цих двох перших слів Господньої Молитви в Юдео-Християнських громадах

(*) В недавному минулому майже кожний народ мів своє власне слово для означення нащадків Авраама, які жили в розсіянні на його території. Німці звали їх — Юден, французи — жюїф, поляки — жидов'є, українці — жиди, єреї. Почавши з 1947 року, відколи існує держава Ізраїль, її горожани воліють називати « ізраїльтяни ». Вона приймається поволі й на означення єврейської меншості, яка живе поза кордонами держави Ізраїль.

перших сторіч. Таким чином слова : « Ти, що єси на небесах », мали за мету розвіяти будь-які можливі сумніви, які могли б виникнути, а також вказати ясно і недвозначно, хто є цей ОТЕЦЬ, до якого в тій молитві християнин звертається. Отже, не до земних батьків, не до ідолів, чи поганських богів, не до отця Авраама, праобразка єрейського народу, Божого вибранця, про котрого розповідають 11-25 глави книги Буття.

Авраамові, випробованому в вірі та безмежному довір'ї до Бога, Господь в нагороду дав щедрі і велиki обітниці. Та не тільки йому особисто, але і його нащадкам-потомкам. На Авраама і на ці великі Божі обітниці покликалися в тяжкі хвилини пророки, як Мойсей, Ілля, Ісая та інші. Ось і прекрасна молитва Мойсея за свій народ : « Господи, Боже мій ! Не погуби свого народу і своєї власності, що її визволив єси по-тугою своєю, що вивів із Єгипту свою рукою. Згадай слуг твоїх, Авраама, Ісаака, Якова; не бери до уваги запеклість цього народу, його беззаконня і гріхи... Все ж бо таки вони твої люди і твоя власність... » (Второзаконня 9, 26-29).

Євреї з неприхованою гордістю звали Авраама своїм отцем. Вони були переконані, що як нащадки Авраама, вони матимуть запевнене на віки Боже благовоління, не зважаючи на те, якої моральної вартості буде їхнє життя. Проти такого переконання виступав у своїх проповідях Йоан Хреститель, коли казав : « Гадюче поріддя !... Чиніть плоди достойні покаяння, і не беріться говорити собі : Маємо за батька Авраама » (Лука 3, 7-8).

Сперечаючися з Христом, Фарисеї казали : « Потомки ми Авраамові..., Авраам наш батько ». — Христос же їм відповів : « Були б ви дітьми Авраамовими — чинили б ви діла Авраамові. Та ось тепер бажаєте вбити мене, чоловіка, який вам правду сказав, ту, що її від Бога вчув. » Авраам так не робив. Тому ви не діти Авраама, і Бог не є ваш Отець, бо : « Був би Бог ваш Отець, любили б ви мене, бо я вийшов від Бога і прийшов : не від себе самого прийшов, а він послав мене... » (Йоан 8, 33-43).

У причті « Про багача і бідного Лазаря » до Авраама звертається марно після смерти з проханням про рятунок його нащадок по крові, замкненілій себелюбець, який не зробив нічого доброго в своєму житті. « Отче Аврааме, змилуйся надо мною і пошли Лазаря, нехай умочить у воду кінець пальця свого й прохолодить язик мій, бо я мучуся в полум'ї цім. » (Лука 15, 24). Однаке це прохання йому нічого не допомогло, бо у своему житті не був він духовним сином-потомком Авраама, не мав ні його віри, ні любові, не ішов його слідами. Отож кожного разу, коли ми прооказуємо молитву ОТЧЕ НАШ, ми звертаємося до Всемогутнього Бога Творця, що на небесах, який є нашим Отцем, ми звертаємося до нашого небесного Отця.

НЕБО — « МІСЦЕПЕРЕБУВАННЯ » БОГА

« Ти, що єси на небесах ». Зоряна ніч на безхмарному небі півдня, з мільйонами ясних зірок

на темно-синьому небі, в тиші й безкрайності пустелі, не могла залишити людину нечутливою. Вона пробуджує в ній відчуття своєї малості, дрібноти, загубленості. Та одночасно це зоряне небо породжує в ній також почування безмежного подиву для таємничості, незбагненості, величі, могутності того, хто це все сотоврив і своєю рукою всім цим керує. Отак зовсім природно постало з'єднання двох понять між неосяжним небосхилом — небом і Богом. Так зродилося у первісної людини на світанку історії переконання, що не на землі, яку можна дослідити, змірити, доторкати, а тільки на небі є місце перебування того, який сам є неосяжний, незбагнений, недоступний. Тому то Псалими, ці прекрасні пісні-молитви, в яких відчувається подих віків, дуже часто говорять про небо, як « місцеперебування » Бога.

« Престіл його на небі, очі його дивляться на вселенну » (Пс. 11, 4). « Господь із неба поглядає, він бачить усіх дітей людських » (Пс. 33 13). Але надхнені Богом автори, які записали ці рядки, водночас свідомі, що це лише недосконалі обrazy, щоб висловити і підкреслити Божу велич, всемогутність, всеприсутність. Бо що ці всі порівняння для того, кого : « Небо й небеса небес не вміщують » (2. Хроніки 2, 5). Та людина змушеня, щоб висловити невимовне, користуватися словами й образами відомимим з власного щоденного досвіду, запозичиними з щоденного життя. І попри всі її зусилля, всі ці порівняння, всі ці слова не спроможні сказати нам повністю Хто і Який Бог є. Багато слів можна знайти у Священному Писанні, які намагаються його опи-

сати. Всі вони правдиві, великої сили і глибини, але вони висловлюють тільки частинку тієї незбагненої дійсності Божого Єства.

Він водночас і безконечно далекий, і безмежно близкий. « У ньому бо живемо, рухаемся й існуємо... », — каже св. Апостол Павло (Діяння 17, 28). Він недалеко від кожного з нас, — скрізь присутній, як на небі так і на землі. Перед ним не можна сковатися. Від гніву його не можна втекти, бо всюди рука його і навіть темрява для нього не надто темна, і ніч мов день ясна (Пс. 138). Та близько Господь до всіх, які до нього взывають — каже Псальмопівець (Пс. 145). Він учинить волю тих, які його бояться. Він вірний в усіх своїх словах. Він підтримує всіх тих, що падають і всіх зігнутих підводить. Він — справедливий в усіх своїх дорогах і милосердний в усіх своїх ділах. Отже слово « на небесах » підкреслює силу, велич та могутність Бога, Творця і Вседержителя та водночас хоче запевнити нас, що : « Блаженний і єдиний Володар, Цар царів і Владика владик; єдиний, що безсмертя має, що в світлі живе неприступнім, якого ніхто з людей не бачив, ані бачити не може... » (1. Тимофея 6, 15-17), він у Христі Ісусі став нам близьким, став нашим Отцем, нахиляється і прислушовується до слів свого створіння, до молитви своїх дітей.

**
*

НА НЕБЕСАХ —
ВИСЛІВ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ БЛИЗЬКОСТИ,
АЛЕ Й БЕЗКОНЕЧНОЇ ВІДДАЛІ
ТА НЕДОСЯЖНОСТИ БОГА

На світанку історії, людині, яка уявляла собі Бога в людиноподібний спосіб, важко було зrozуміти, як може той Бог, що на землі перебуває, всіх бачити, всіма опікуватися, всіх захищати, коли від людського ока так легко можна приховатися. Тому й місце Божого перебування не могло бути на землі, але тільки на небі, на висоті, звідки міг він всю землю зором охопити і так увесь час бути людині близьким, завжди присутнім, бачити її добрі чи погані вчинки, знати всі її потреби. Отож слово « на небесах » висловює Божу все і всюди присутність, його безконечну близькість і любов до кожного з нас, його піклування і опіку над нами.

Та з іншого боку, це саме слово « на небесах » означає, що Бог цей, хоча так близький і завжди присутній, є водночас безконечно далекий, недосяжний, незбагнений, невимовний.

Ще недавно для людини « небо » як небосхил — це була безмірна, недосяжна віддаль. Визнавши небо, як місце перебування Бога, тодішня людина на світанку історії, може й підсвідомо хотіла цим сказати, що той Бог є так недосяжний, як небо для неї далеке, недосяжне і недоступне. Жодна людська рука не спроможна його досягнути, взяти над ним владу, змусити його до дії. Більше того, Бог недосяжний та недоступний не тільки в фізичному сенсі цього слова. Цей Бог, що на небі, є також безконечно і ціл-

ковито інший, ніж ми земні, немічні й смертні люди. Він недосяжний, незбагнений, невимовний і в тому розумінні, що всі людські поняття, слова та образи, якими ми змушені користуватися, коли хочемо щось про нього сказати, не завжди покриваються з Божою дійсністю. Вони не можуть висловити цілість того, ким Бог є. Вони охоплюють та висловлюють не повноту, а лише частину Божого Єства і то в недоскональй спосіб.

Коли ми кажемо, що Бог добрий, справедливий, милосердний, і якась людина є також добра, милосердна, справедлива, то ми вживаємо одні й ті самі слова на визначення Божих і людських прикмет. Чинити інакше ми не можемо. Проте, на жаль, не завжди ми свідомі того, що ті самі слова не висловлюють у цих випадках те саме поняття. Вони висловлюють дві дійсності, які є тільки аналогічні, тобто певною мірою лише одна одній подібні, але які воднораз між собою дуже відрізняються. Бо яка ж безконечна віддаль між добротою, справедливістю, милосердям Бога і нами, звичайними, грішними та смертними людьми ?

Ці людські прикмети й досконалості — це лише слабенький відблиск Божих святих прикмет. Всі людські якості й досконалості — це лише краплина в порівнянні з безмежністю океану Божественної повноти. Наскільки океан більший за краплину, настільки Божі прикмети, більші, глибші, чистіші за всі людські. Пригадаймо собі наші роздумування над словом ОТЕЦЬ. Яка велика різниця і віддаль між словом «ОТЕЦЬ», коли говоримо про Бога, нашого

Отця на небесах і коли ми тим словом називамо наших земних батьків. Якого очищення з цих всіх людських елементів, які з літами назбиралися в нашій пам'яті потрібно, щоб тим єдиним словом могли ми охопити і висловити, хоч дещо з цієї невичерпної глибини Божественної природи, з усього того багатства Божественної дійсності, що в цьому слові ОТЕЦЬ міститься.

Єдиний тільки відчув, зглибив та знав що таке ОТЕЦЬ, а це — його син Єдинородний, Ісус Христос. Лише Христос, він єдиний, був спроможний охопити весь зміст, всю цю глибину Божого Єства, Божої природи, її зрозуміти і нам об'явити її. Він же й сказав: « Все передане мені моїм Отцем, і ніхто не знає Сина, крім Отця, і Отця ніхто не знає, крім Сина, та кому Син скоче відкрити » (Матей 11, 27). Тільки Христос, який вийшов від Отця, який перебував в Отці, в якому була вся повнота Божества міг знати, охопити і висловити всю цю повноту Божого Єства, що Бог є Отець, що він є Любов.

Як небосхил був недосяжний для первісної людини, так і Бог залишився б назавжди далеким, недосяжним, недоступним для нас, коли б не об'явив себе, свого Єства, своєї любові в Христі Ісусі.

Приймаючи людське тіло, він мусів прийняти і людський спосіб життя, людські цінності й вартості. І що ж ми завважуємо? Деякі « вартості », до яких ми так прагнемо, він не прийняв. Він відкинув зовнішній бліск, почесті, багатство, силу, славу, а вибрав те, що в наших очах не є цінністю, здобутком, але нещастям.

Христос вибрав убогість, покору, страждання. « Він понизив себе, ставши служняним аж до смерти, смерти ж — хресної » (Філіп'ян 2, 8). Смерть же на хресті — це була смерть рабів, смерть ганебна, принижуюча. Не з примусу він їх прийняв і ніс, але добровільно взяв за свої так, що вони стали виявом його любові до нас. Любові аж до кінця, яка вже далі не могла піти. Чому він так чинив — це його незбагнuta тайна. Проте, вибравши убогість, покору та страждання, він зробив їх Божественними й життедайними. Своїм служінням іншим, своїм життям безкорисливої любові, він дав нам приклад для наслідування, вказав нам шлях до людської гідності, до справжньої свободи, яким ми повинні іти. Своєму покликанню він залишився вірним аж до смерти. « Він наші недуги взяв на себе, він ніс на собі наші болі... Він же був поранений за гріхи наші, роздавлений за беззаконня наші... і його ранами ми вилікувані » — так, як це в своїй інтуїції-видінні, бачив і провіщав 750 років раніше Пророк Ісая (53, 4-6).

Він помер, щоб його смертю інші могли жити, знайти сенс і ціль життя. Своїм життям, своїм прикладом любові аж до смерти, він запевнив безсмертя своїм послідовникам, тим усім, хто вірує в нього, й, хто з'єднаний з ним, хто йде його слідами, і так продовжує у світі розпочаті ним діла.

Без прикладу Христа ми не зрозуміли б ніколи конечності, ваги, вартості та спасаємої сили любові, посвяти і жертви в людському житті. Ще й тепер нам важко їх зрозуміти, бо вони

частина його Божого Єства, його любови, а любов незрозуміла для того, хто її не посідає, хто сам не любить. І тут знову бачимо, що Бог інакший. Він не такий, яким людина хотіла б його бачити і мати.

Він недосяжний, незбагнений, незглибимий, невимовний. Його цілком зрозуміти нашим слабеньким людським розумом ми ніколи не зможемо. Він все більший, ніж ми можемо собі його уявляти. Він інший та інакший ніж все земське і що правду хочуть також ці слова «на небесах» висловити. Вони не є льокалізацією Бога в якомусь визначеному, обмеженому матеріальному просторі, бо Бог є всюди. Але тому, що Бог є Любов, ми можемо бути упевнені, що він є в тих і з тими, хто любить. Він там, де любов панує, де вона процвітає. Отож бути в небі — це бути з Богом, в близькості Бога, в колі його любови [5]. Це небо для нас починається вже тут на землі. Коли ми любимо, ми кладемо його основи, засіваємо його зародок в нашему серці і в серцях багатьох, тих усіх, хто з нами живе, з нами працює, з нами зустрічається.

Бути в пеклі — це бути там, де немає любови. Це замкнути своє серце, заморозити, зробити його недоступним для любови. Хто не любить, хто ненавидить, хто палає злобою — той за життя вже однією ногою в пеклі. Коли людина в цьому стані залишиться добровільно аж до смерті, Бог прийме і підтвердить на віки її рішення, її добровільний вибір.

Не Бог створив пекло. Його створює людина, яка відвертається від Бога, від Любови, яка замикається в своєму себелюбстві. Господь, шану-

ючи рішення її волі, залишить її в тому стані й навіки. Це свідоме і добровільне себелюбство людини, ця замкненість і закаменілість будуть для неї колись незносним тягарем, будуть пеклом. Замкнувши так своє серце за життя перед любов'ю, вона втратить едину мету життя, це найвище добро, яке єдине могло зробити її щасливою. Бо, де нема любови, там і щастя не можна знайти, там його немає і бути не може. Та сама повнота Божої любови, її неописана, невимовна, безмірна щедрість — як вчуть деякі богослови — буде для тих, хто їй відкрився, її прийняв небесною радістю, небесним щастям, буде небом. Іншим, якій її добровільно замкнулися, її не прийняли, відкинули, буде вона вічним докором, причиною страшного болю і відчаю, безперервної муки і терпіння, буде пеклом.

Бог, зі свого боку, зробив усе, що міг зробити. Прийнявши людське тіло, в Христі Ісусі він дав нам приклад своєї неперевершеної любови до нас, любови що вже далі не могла піти. Його втілення-воплощення вказало нам дорогу життя. Та іти нею він нікого не змушує. Він залишає нам повну свободу, яку шанує, з якою рахується аж до кінця. Він лише кличе, запрошує. Та вибір — за нами. І тут полягає вся трудність, бо де наш скарб, там і серце наше, — казав Христос (Матей 6, 21). Ось чому і кожний з нас піде туди, куди серце нас запровадить. До вічної батьківщини, до щастя, до світла, до любови, або туди, « де буде плач і скрігіт зубів », як каже Писання, де палитиме нас невгласимий вогонь розпуки, вічної ненависті і злоби. Ця з власної

вини невідклична втрата Божої близькості, пристрасті і любові яка єдина може зробити людину цілковито щасливою, буде для неї тим «вогнем» вічної муки і розпуки, стане для неї пеклом.

ДЕ НАША «БАТЬКІВІЦИНА»?

Сьогодні ми є свідками переоцінки всіх дотеперішніх «вартостей», кризи цілого нашого суспільства. У багатих і технічно високорозвинених країнах, попри матеріальний добробут, з кожним роком зростає кількість тих, що психічно заломлюються і намагаються покінчти зі собою. Великий відсоток серед них становлять відносно молоді люди. Причини цього лиха лікарі та психологи вбачають в беззмістовності життя дорослаючого покоління. Жодна свідома людина не витримає довго такий спосіб життя, а саме: працювати щодня тільки для того, щоб мати що їсти, і їсти щоб могти працювати без жодної внутрішньої радості та задоволення. Отож для багатьох найпростіша розв'язка — це жити коштом інших (зріст злочинності серед молоді) або самогубство. Важко працювати все своє життя, щоб на старість мати більше вигоди: ще один телевізор чи холодильник, інший автомобіль, чи хату — немає глузду, якщо зі смертю все і так кінчиться.

Знайти вихід з цього глухого кутка самим людським розумом є майже неможливо. Лише наша віра може дати нам досить світла і внутрішньої сили перемогти щоденні труднощі. Во-

на єдина вказує нам на високу мету, яка не кінчается з туземним життям хоча б найпліднішим, найславнішим, найуспішнішим.

Якщо ми віруємо в Божу Любов до нас, що Бог є наш Отець, а ми його діти, що це не сліпий випадок, але його любов, його воля, які покликали нас до життя, тоді ми відкриємо його зміст, його вагу та вартість.

Тільки віра може нам дати відповідь на питання : звідки, чому і для чого ? Тоді не земля, але небо, в близькості, в єдинанні з Богом, є нашим призначенням, нашою « батьківчиною ».

Де наш Отець, де наш батьківський дім, там і наша « батьківчина ». Тому й не дивно що св. Апостол Павло у своєму листі до Филип'ян каже : « Наше громадянство (батьківчина, життя) в небі, звідки і Спасителя очікуємо, Господа Ісуса Христа » (Филип'ян 3, 20). Христос же перед своїм стражданням сказав і запевнив своїх учнів : « Хай не тривожиться серце ваше ! Віруйте в Бога, віруйте й у мене. В домі Отця моого багато жител... Іду бо напоготовити вам місце. І коли відійду і вам місце споготую, то повернуся і вас до себе візьму, щоб і ви були там, де я » (Йоан 14, 1-4). Щоб і ми були в близькості його небесного Отця в колі його всеохоплюючої любові, — така є воля Отця, таке є бажання Сина.

Тому запитаймо себе : Чи в світлі цих слів Христа розглядаю я все мое земне життя, тобто як переходовий час випробування, як час мандрівки до вічної « Батьківчини », де збирємо те, що тут ми посіяли ? Де спочнемо по трудах життя і де Господь осушить сльозу з кожного ока, як каже Апостол ; де вже не буде більше ні смер-

ти, ні скорботи, ні болю, ні ночі. Там тоді ці Божі вибранці вже не потребуватимуть ні світла світильника, ні світла сонця, бо Господь Бог освітить їх і з ним вони царюватимуть на вічні віки (Одкровення гл. 21-22).

Де наш скарб — там і серце наше, — казав Христос (Матей 6, 21). Що ж є моїм « скарбом », метою моого життя ? Кому належить мое серце ?

Чи збираю я собі « скарби » лише на землі, де міль роз'їдає, де вогонь палить, де злодії викрадають ? Чи намагаюсь я також зібрати собі скарби і на небі : незнищувальні, непроминальні, вічні ? Чи живу я вірою і свідомістю в мое надприродне покликання, в мое надприродне призначення ? Чи, крім грошей, їжі, сну і праці цікавлюся ще чимось більшим, вищим, отим, що відрізняє людину від тварини, що, власне, робить її справжньою людиною в повному значенні цього слова ?

Поставмо собі запитання : Чи розглядаю я багатство, матеріальне забезпечення, вигоду тощо, як кінцеву, остаточну мету моого життя (а це було б зовсім неправильно, помилково, трагічно), або — чи вживаю я їх тільки як засоби, Богом дані мені для досягнення моєї остаточної мети, а саме : непроминального, вічного, щасливового життя в близкості моого Отця, що на небі ? Чи вірю я насправді, що Бог любить мене, що він опікується мною ? Чи ладен я відкритися тій його любові, її прийняти, і на любов любов'ю відповісти ?

Скільки скарбів на небесах придбав я собі продовж тих 30-50 чи 70 років моого життя тут на землі ? З чим став би я перед моїм Творцем,

Суддею і Отцем, якщо він зажадав би від мене негайно рахунку за довірені мені таланти ? Яке рішення мушу взяти і що доброго я хочу кожного дня зробити ? Коли, глянувши на наше минуле життя, ми побачимо, що ми його змарнували немов той блудний син з євангельської притки, тоді звернімо з цього шляху поки ще час і, впавши на коліна, молімся, як він молився : « Отче, я прогрішився проти неба й проти тебе ! Я недостойний більше зватися твоїм сином. Прийми мене, як одного з твоїх наймитів. » Тоді Отець наш, змилосердившись, побіжить нам назустріч, обійме нас, поцілує і скаже : Радіймо і веселімся ! « Бо цей мій син був мертвий, і ожив, пропав був, і знайшовся » (Лука 15).

**

III. ПРОХАННЯ

ДРУГА ЧАСТИНА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

I. ПРОХАННЯ: ДА СВЯТИТЬСЯ ІМ'Я ТВОЄ — НЕХАЙ СВЯТИТЬСЯ ІМ'Я ТВОЄ

ДЕЩО ПРО ІМ'Я ТА ЙОГО ВАГУ Й ЗНАЧЕННЯ У СХІДНИХ НАРОДІВ

Нехай святиТЬСЯ ім'я твоє — це перше і основне прохання Господньої Молитви. Інші прохання: « нехай прийде царство Твоє, нехай буде воля Твоя », — це неначе дальше пояснення цього першого прохання. Як його зрозуміти ? Шо означає біблійний зворот : « Боже ім'я святити » ?

Назва-ім'я якоїсь особи колись у східніх народів мала значно більшу вагу і значення, ніж у нас тепер. Знати чиєсь ім'я — означало дізнатися все про цю людину, довідатися про її прикмети, звички, відкрити її сильні та слабі місця і таким чином знайти певний доступ до неї, могти на неї впливати, мати, певною мірою, майже владу над нею.

Ім'я, яке батьки давали своїй дитині, мало бути її призначенням. Воно висловлювало побажання та надії, які отець і мати з народженням

тієї дитини пов'язували. Людина без дзвінкого, зрозумілого ім'я — це була сіризна, що жодного значення не мала. Мати водночас більше імен, означало відігравати більшу ролю. Воно підкреслювало становище та важливість тієї людини, що те ім'я носила.

Зміна імені була завжди зовнішним виявом внутрішньої зміни, нової ситуації. Переможці звичайно міняли імена своїх підвладних та полонених, які були їхніми невільниками, рабами. Така зміна ім'я була дуже часто висловом нового призначення для тієї особи, що те ім'я одержувала. Так було і з Авраамом, бездітним, дев'яносто дев'ятирічним старцем, якому Бог в нагороду за його вірність пообіцяв сина, завдяки якому він став батьком багатьох народів. «Ось мій союз із тобою... Отож уже більше не зватимешся АВРАМ, лише АВРААМ буде твоє ім'я, бо батьком многоти народів я тебе зроблю» (Буття 17, 4-6).

Про цей самий звичай міняти ім'я мовиться і в Новому Завіті, коли Христос по віровизнанні Апостола Симона дав йому нове ім'я КИФА-ПЕТРО, що значить — КАМІНЬ, СКЕЛЯ. З цією зміною він сполучив і обітницю, що на цій СКЕЛІ, збудує він церкву свою — громаду, спільноту своїх учнів та визнавців — і що сили пекла її не переможуть (Матей 16, 13-20).

З тих прикладів видно, що колись у давнину ім'я якоїсь людини, відігравало величезну роль. Воно висловлювало її основну прикмету, її ество, природу, зайняття, завдання і призначення — все те, що її відзначувало і від усіх інших відрізняло. Ім'я було скороченим описом, виз-

наченням тієї особи, що те ім'я носила. Тому і тепер найвідповіднішим іменем, було б таке слово, в якому були б охоплені і висловлені всі прикмети, властивості та чинності названої особи чи речі.

У Священному Писанні, а зокрема в книгах Старого Завіту зустрічаемо часто звороти й прохання, щоб Бог діяв і рятував нас, простиш наші гріхи і помилував нас « імени свого ради ».

У прегарній молитві за прощення гріхів та про вирятування з небезпеки благає Цар Давид : « Імени твого ради, Господи, відпусти гріх мій, бо він великий » (Пс. 25, 11). Тут слово ІМ'Я замінює особу, до якої він звертається і означає : Задля себе самого, о Боже, задля твоєї добродоти, довготерпеливості і милосердя прости гріхи мої. В 79-му Псалті, що є плачем над руїною Єрусалиму, читаемо : « Поможи нам, о Боже нашого спасіння, слави імени твого ради; визволь нас, прости нам гріхи наші імени твоего ради » (Пс. 79, 9).

Яке ж було те ІМ'Я, на яке з таким довір'ям в тій зворушливій молитві покликався Цар Давид і народ ? Інакше кажучи, чи було в Старому Завіті слово, яке було б власним Божим Іменем, яке б принаймні частково висловлювало те, ким Бог є ? Кажу частково, бо немає в людській мові такого слова, яке було б спроможне охопити в собі та висловити, відзеркалити всі його величні й чудні діла, всі незглибимі таємниці його природи, його Божого Єства. Чи було якесь слово, щоб визначити того, хто є : Невимовний, Незбагнений, Невидимий, Недосяжний, хоч завжди існуючий, завжди сущий і так само сущий.

Завжди той самий і незмінний, як читаємо в евхаристійній молитві Літургії св. Івана Золотоустого після Вірою перед Серафимською Піснею : « Свят, свят, свят Господь саваот » (*). Так, таке ІМ'Я в Старому Завіті було !

ІМ'Я БОГА В НАЙСТАРШИХ КНИГАХ СТАРОГО ЗАВІТУ

На початку своєї історії, єреї не мали якоїсь окремої назви для свого Бога. Для них їх Богом був Бог їхніх отців — Авраама, Ісаака, Якова. Поганські народи, серед яких вони жили, мали своїх богів, знали їхні імена, гордились ними. Тоді панувало загальне переконання, що чим сильніший якийсь народ, чим багатше якесь місто, тим більшим і могутнішим мусить бути той « бог », який був їхнім богом, їхнім опікуном, захисником, ім'я якого вони знали, якого на поміч призивали, якому жертви приносили. Отож

(*) В « Серафимській Пісні », у цьому гимні Божого тріумфу й перемоги, взятому з відомого видіння Пророка Ісаї (6, 1-5) залишено незмінно гебрейські слова « Саваот » і « Осанна ». Через їхній сакральний зміст ніхто не відважився перекладати їх у перших століттях Християнства народною мовою. Так у незмінній формі перейшли вони до християнських богослужень і залишилися аж досі. Господь Саваот означає — Господь, Володар небесних сил, полків, воїнств. Слово « Осанна » первісно означало « спаси нас ласкою », а пізніше « хай живе, хай буде здоровий, слава ». (Цим словом вітав народ Христа під час в'їзду до Єрусалиму. (Матей 21, 9; Марко 11, 9-10; Лука 19, 38; Йоан 12, 13).

зрозуміло і не дивно що Мойсей, якого Бог по-
клікав вивести єврейський народ з єгипетської
неволі, знаючи вдачу та психіку народу, хоче
знати ім'я того, хто його посилає і покладає на
нього таке надлюдське завдання.

«Хто ж я такий, щоб мені іти до фараона (во-
лодаря Єгипту) і вивести синів Ізраїля, з Єгип-
ту?» — каже Мойсей (Вихід 3, 11).

З тих слів Мойсея пробивається нерішучість,
страх, вагання. Та Бог дає йому запевнення. «Я
буду з тобою» — і він кориться, але благає:
«Як прийду ж оце до синів Ізраїля і скажу до
них: Бог батьків ваших прислав мене до вас, а
вони запитають мене: Як йому на ім'я? — то
що мені їм відповісти?» (Єгиптяни знали імена
своїх богів, які давали їм добробут, захист і
перемоги). І промовив Бог до Мойсея: «Я ТОЙ,
ХТО Є». І додав: «Так промовиш до синів
Ізраїля: «Я — Є — (по гебрейському ЯГВЕ) —
послав мене до вас» (Вихід 3, 11-15).

Гебрейське слово «ЯГВЕ» в перекладі на
українську мову означає: Існуючий, Той, хто є,
Самобутній, (що своє буття сам з себе має, його
від нікого іншого не одержав), Сущий, Сий —
по-старослав'янському. Це слово Ягве, як далі
побачимо, є тільки одне з багатьох слів, щоб
висловити те, ким Бог є. Воно теж є лише на-
маганням передати людською мовою і словом те,
чого людська мова повністю висловити неспро-
можна. У зв'язку з цим треба звернути увагу
читача і на те, що погляди біблістів, знавців Св.
Письма, щодо значення слова «Ягве» поділені.
Одні вважають, що Бог, який назвав себе Ягве
— Сущий, Той, хто є, Присутній, Існуючий —

дав своє метафізичне визначення, тобто описав своє Єство. Інші знову ж твердять, що це була негативна, відмовна відповідь на прохання Мойсея. Бог, цим словом Ягве, Я є — дав йому зрозуміти, що не тобі, людино, знати мое ім'я, те слово, в якому була б охоплена і висловлена вся повнота моого Буття, все мое Єство. Тому нехай це для тебе буде вистачальним, що Існуючий, Сущий, Присутній тебе посилає. Проте, це слово ЯГВЕ-СУЩИЙ було найчастіше вживаним словом в раніших книгах Старого Завіту для означення, а також наймення правдивого Бога. Це було Ім'я Бога Ізраїля в протилежності до Баала та імен інших поганських богів-ідолів, витворів людських рук, що: « Мають уста, і не говорять; очі мають, але не бачать... Руки мають, але не дотикають, ноги мають, але не ходять... » (Псалом 115).

Отож слово ЯГВЕ, тобто СУЩИЙ, ІСНУЮЧИЙ, ПРИСУТНІЙ, хоч воно і не висловлювало всієї повноти Божого Єства, стало з часом тим магнітом, який об'єднував єврейський народ, відтягав від служіння ідолам, підкреслював їхню національну окремішність і вже своєю тільки самою назвою пригадував їм, що їхній Бог — це Бог не земний, не твір людських рук, як ідоли поган, але небесний. Бог Великий, Могутній, Присутній, Вірний, Добрый, Незмінний Єдиний. Вислів цього переконання знаходимо у 20 Псальмі-молитві про Божу допомогу: « Нехай (Ягве) Господь вислухає тебе під час скрутити, нехай ім'я Бога Якова тебе захистить ! Нехай пошле тоді допомогу з святині, нехай підтримає тебе з Сіону ! Нехай (Ягве) Господь

здійснить усі твої прохання ! Тепер я знаю, що Господь дав перемогу помазаникові своєму... Ті колісницями, ці кіньми, а ми ІМ'ЯМ (Ягве) Господа Бога нашого сильні. Ті похитнулися й упали, ми ж стоймо й тримаємось міцно ! »

Слово ЯГВЕ-СУЩИЙ на визначення і як називали свого Бога вживали єреї майже аж до останніх сторіч перед Христом. Після повернення з Вавилонської Неволі, почавши з 538 року до Христа, єреї вже чимраз менше користувалися тим словом Ягве, щоб визначити Бога Ізраїля. Це пояснюється тим, що погани, серед яких вони жили, тим самим словом Ягве почали називати своїх божків-ідолів. До цеї зміни привела так само ще й друга Заповідь, яка забороняла вживати ім'я Господа даремно. Надаючи ій надто великої ваги, єреї щораз частіше почали замінювати слово Ягве іншими словами, як : ЕЛЬОГІМ, тобто БОГ, чи АДОНАЙ, що значить : Господь, Владар, Вседержитель. При цьому вони користувалися й прикметниками, як : Предвічний, Все-могутній, Невидимий, Вірний, Святий, Єдиний. Це їхнє поступування є зрозуміле, настільки для них наймення було завжди зовнішнім виявом тієї особи, що те ім'я носила. В їхньому розумінні ім'я було ідентичне, тотожне з особою. Воно заступало особу, її в собі включало і тому мало ту саму вартість, те саме значення, що особа. Йому належала та сама честь, гідність і пошана, що й особі.

Завдяки цим поясненням, надіємось, стануть нам близькі і зрозумілі всі вислови Св. Письма, де є слово ІМ'Я. Бо, знеславлювати, призовувати, любити, оспівувати, прославляти Боже Ім'я —

це не що інше, як оспіувати, любити, призивати і прославляти самого Бога.

НАЗВИ-ІМЕНА БОГА В ПІЗНІШИХ КНИГАХ СВ. ПИСЬМА СТАРОГО І НОВОГО ЗАВІТУ.

В попередньому розділі ми бачили, як від 538 року до нашої ери після повернення з Вавилонської Неволі, євреї поступово більше не вживають слова ЯГВЕ для визначення Бога Ізраїля. Ми подали також і причини, які оправдували таку зміну. Внаслідок цього у так званому «Перекладі Сімдесятьох», ми не знаходимо вже слова Ягве. Свою назву цей переклад одержав від сімдесяти єврейських учених, які 227 року до Хреста за переказом, на розпорядження Птоломея Філадельфа (*), переклали в Олександрії, в Єгипті з гебрейської на грецьку мову всі книги Старого Завіту. Грецька мова була світовою мовою тодішніх часів. Тим перекладом користувалися чужинці, а також і євреї в розсіянні, котрі вже не знали гебрейської мови Священного Писання. У своєму перекладі ці вчені не відважилися переписати грецькими літерами слово «Ягве», але замінили його грецьким словом КИРІЙОС, що значить Господь, Володар, Вседержитель.

Думка передати слово «Ягве» словом «Кирі-

(*) Птоломей Філадельф (309-246 до н. е.), син одного із полководців Олександра Великого Македонського, король Єгипту від 283-246 до нашої ери.

йос » мала своє виправдання в самому Св. Письмі. В книзі Второзаконня (10, 12-22) наголошується, що Ягве є Господь-Володар. « Гляди ! Небо й небеса небес, земля й все, що на ній, усе належить до (Ягве) Господа Бога твого. А все ж таки прихилився (Ягве) Господь до твоїх батьків, щоб їх полюбити... Обріжте ж ваше необрізане серце... Бо (Ягве) Господь Бог ваш Бог над Богами й Володар над володарями, Бог великий, могутній і страшний, що не зважає на особу й не бере дарунків, що творить суд сироті й удовиці... (є їх оборонцем) він твоя слава, він Бог твій... ».

Надхнені Богом автори книг Нового Завіту й християни перших віків, цим самим словом « Кирийос », що в грецькому перекладі книг Старого Завіту означав ім'я єдиного правдивого Бога, замінював гебрейське слово Ягве — назвали воскреслого Христа. Це й тема проповідей Апостолів.

« Нехай, отже, ввесь дім (народ) Ізраїля напевно знає, що Бог зробив Господом і Христом (обіцяним через пророків Месією) оцього Ісуса, якого ви розіп'яли » — голосить Апостол Петро (Діяння 2, 36).

Хто визнає, що Ісус Христос є Кирийос-Господь, цей прославляє тим його Отця, каже Апостол Павло. « Плекайте ті самі думки в собі, які були й у Христі Ісусі. Він, існуючи в Божій природі, (будучи Богом)... применшив себе самого, ставши подібним до людини... Він понизив себе, ставши слухняним (Богові вірним) аж до смерті, смерти ж — хресної. Тому і Бог його вивищив і дав йому ім'я, що понад усіяке ім'я (дав

йому найвищу гідність), щоб перед іменем Ісуса всяке коліно приклонилося на небі, на землі й під землею, і щоб усякий язик визнав, що Ісус Христос є Господь (*Є КИРІЙОС*) на славу Бога Отця (Филип'ян 2, 5-12).

Ці всі тексти Нового Завіту, в яких підкреслюється, що Ісус з Назарету є Христос-Месія і Курійос-Господь, — це вияв віри перших Християн, що розп'ятий Ісус, учитель з Галілеї, не був собі звичайною людиною, але Богочоловіком, як його наша Церква називає. Він був водночас в одній особі і правдивим Богом і правдивою людиною. Своєю Божою Природою він був рівний, єдиносущний, одноістотний з Отцем, як ми це ісповідуємо у Символі Віри. Його воскресіння із мертвих було підтвердженням його Божества, його Божого післанництва і Синівства, а також і нашого Божого синівства. Та в ньому ми маємо участь настільки, наскільки ми є Христові, є в Христі, бо : « Кожний, хто відрікається Сина, той і Отця не має. Хто ж визнає Сина, має і Отця » (1 Посл. Йоанна 2, 23).

Та ми віддалилися від теми. На початку ми поставили собі питання, чи було в Священному Писанні Старого Завіту якесь слово, щоб визначити правдивого, істинного Бога, котре було б його « власним » ім'ям, відзеркалювало б і висловлювало б найкраще його природу, те, ким він є. Ми бачили, що, почавши від Мойсея, таким іменем було слово Ягве — Сущий, Існуючий, Присутній. У грецькому перекладі книг Старого Завіту воно передане словом Кирійос-Господь, Володар, Вседержитель.

А як у Новому Завіті? Чи щось змінилося з приходом Христа?

В першому розділі наших роздумів над словом «ОТЧЕ», ми бачили, що Бог є ОТЕЦЬ, є ЛЮБОВ. Не тиран, не суддя, не імператор, не грізний, хоча і вірний, милосердний та довготерпеливий Ягве, але Отець і тільки ОТЕЦЬ. Це слово висловлює найкраще Божу природу, те ким Бог насправді є. Цю ощасливлюючу правду, об'явила нам не людина, але сам його єдинородний Син і наш Господь, Ісус Христос. Зрештою, метою приходу Христа, було прославити і об'явити людям Боже Ім'я, Божу любов і так принести повноту радості, відкрити нам дорогу до справжнього щастя, до спасіння.

Коротко перед своїми страстями Ісус просить: «Отче, прийшла година!... Я об'явив твоє ім'я людям, яких ти від світу передав мені... Отче Святий! Заради імені твого бережи їх, тих, що їх ти мені передав, щоб були одно, як ми!.., щоб усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони були в нас об'єднані. Праведний Отче! Світ не спізняв тебе... я об'явив їм твоє ім'я і об'являти буду, щоб любов, якою ти полюбив мене, в них перебувала, — а я в них» (Йоан 17, 6-28). Отож цим новим словом, яке найкраще висловлює Божу природу, його ество, ким Бог насправді є, — це слово «Отець».

Тут можна відзначити знову постійну еволюцію образу Бога в книгах Священного Писання. Спочатку Бог для племен Ізраїля — це Бог їхніх батьків: Авраама, Ісаака, Якова.

Відтак, за посередництвом Мойсея, Бог об'явився народові Ізраїля, як ЯГВЕ — Присутній,

Існуючий, Сущий. Прийняття цього об'явлення було великим поступом у пізнанні Бога в порівнянні з релігійними образами Бога давніших часів. Те слово Ягве — Сущий, Всеприсутній, Вседіючий, включало в собі поняття його постійної та повсякчасної опіки над народом. Воно було тою духовною наснагою, опорою та силою для народу не тільки під час його виходу з Єгипту та мандрівки по пустелі, але і пізніше, протягом довгих років Вавилонської Неволі та за часів великої руїни. Це був другий ступінь на шляху пізнання Бога, як джерела всього добра і благословення. Нарешті третій ступінь — це образ Бога Нового Завіту. Бог — це не тільки датель всього добра, як це було досі, але він приносить і дає себе самого в своєму Синові, як Отець, як любов.

Отож для нас Християн, учеників і послідовників Христа, слово ОТЕЦЬ — це власне Боже Ім'я, об'явлене нам Сином його Єдинородним, возлюбленим Господом нашим і Спасителем Ісусом Христом. Вірнішого і правдивішого слова в людській мові на визначення Бога, як слово Отець, ніхто вже знайти не зможе. Всі інші слова і вислови, як : « Бог є любов, і хто перебуває в любові, той перебуває в Бозі, і Бог перебуває в ньому » (1 Послання Йоанна, 4. 16) є включені в тому єдиному і незамінному слові, що Бог є ОТЕЦЬ

**
*

ЗНАЧЕННЯ СЛІВ — СВЯТИЙ, СВЯТИТИ

В попередніх розділах ми присвятили чимало уваги аналізі слова « ім'я ». Ми встановили, що ім'я якоїсь особи в книгах Священного Писання висловлює звичайно ество, якості, чинності, призначення тієї особи, що це ім'я має. [6]. Воно замінює саму особу, утотожнюється з нею. Тому святити, любити, оспівувати чиєсь ім'я — означає любити та прославляти ту особу, що це ім'я носить. Тепер, щоб могти краще зрозуміти перше прохання Господньої молитви, ми ознакомимось зі змістом слів « Святий », « Святыти ».

Підставою нашого слова « СВЯТИЙ », « СВЯТИТИ » є гебрейське дієслово « КОДЕШ », що означає : відрізняти, відокремлювати. В тому первісному розумінні святе — це щось, що є відділене, відокремлене, Богові приналежне, що своєю якістю відрізняється від того, що сіре, пересічне, ба більше, від того, що низьке, брудне, підле. Отож слово « святість » включає в собі достоїнство, могутність, велич, благородство. Тим словом і такими образами послуговується Пророк Ісая, щоб передати людською мовою всю велич Бога, яку бачив у видінні в хвилину свого покликання на пророка, Божого речника, для народу Ізраїля (Ісая 6, 1-9).

Коли Святе Письмо Каже, що Бог є святий, то воно хоче сказати, що він є інший ніж ми, як у своєму бутті, так і у своїй дії (*). Він є справе-

(*) У Священному Писанні дуже часто слово « СВЯТИЙ » заступає слово БОГ як його власне ім'я.

дливий, достойний, праведний, величний, незрівнянний, невимовний. Всі найкращі прикмети в найдосконалішій людині — це лише слабкий-слабкий відблиск тієї величі, сили, могутності, вірности, праведности, справедливости, що їх в такій повноті лише він єдиний посідає. Вияв цих Божих величних прикмет назовні, як : сили, могутності, вірности, мудrosti, справедливости, доброти, Священне Писання називає виявом, відкриттям, об'явленням його святости.

Ось що про це написано у книзі Пророка Єзекіїля : « Як дім (народ) Ізраїля жив у своїй землі, він її опоганив своїми вчинками... Тоді я вилив на них свій гнів... Я їх порозсівав між народи, вони були розвіяні по землях. Я їх судив згідно з їхньою поведінкою і згідно з їхніми вчинками. Отак поприходили вони до народів, і там, куди вони прибули, знеславили мое святе ім'я, бо про них говорили : Це народ Господній, і мусів вийти геть з його землі ! » (Єзекіїл 36, 16-20).

Знеславленням святого Божого імені було переконання народів, серед яких проживали єреї, вигнані з батьківщини, що Бог Ізраїля, допускаючи таке велике нещастя на свій народ, не був досить сильний, могутній і вірний, не додержав своеї обітниці, не дотримав слова, даного раніше їхнім батькам. Це був сумнів у Божу святість, його вірність, могутність і силу. До утвердження такого помилкового переконання, Бог допустити не може. Він обороняє, захищає, заступається за своє святе ім'я. « Тож скажи домові Ізраїля — так говорить Господь Бог : Не задля вас я чиню, дому Ізраїля, а задля моого

святого імені, що ви осквернили (опоганили) між народами, куди прийшли. Я освячу мое велике ім'я, знеславлене між народами, що посеред них ви його знеславили; (поверну йому давню славу) і зрозуміють народи, що я — Господь..., як явлю себе, з огляду на вас, святым (вірним, добрим, милосердним) перед іхніми очима. Я заберу вас зміж народів; я позбираю вас з усіх земель і приведу вас у вашу країну... Я вас очищу від усіх ваших гидот... Я дам вам нове серце... Я вийму кам'яне серце з вашого тіла й дам вам серце тілесне..., і будете ходити в моїх заповідях та берегти й виконувати мої установи. Ви житимете в країні, що я дав батькам вашим, і будете моїм народом, а я буду вашим Богом... І тоді будуть говорити : Та земля, що недавно була опустілою, зробилася, немов сад едемський, і міста, що були в руїнах, збезлюднілі та порозвалювані, знову стали заселеними твердинями. Тоді народи, що навколо вас зостануться, зрозуміють, що то я — Господь, відбудував розвалене й знову зasadив спустошене ». (Езикійл 36, 22-36).

Повернення засланців на рідну землю, їх духовне переродження та всі інші величні Божі діла, які Господь звершить, освятять його знеславлене ім'я, тобто прославлять його знову поміж народами, викликавши в них почуття подиву, довір'я, надії, пошани і любові.

Отож святити Боже ім'я, означає : звіщати правду про Бога, про це, ким Бог є. Це прославляти, віддавати належну честь та хвалу нашому Богові, Творцеві та Отцеві за всі великі й чудесні його діла. За всі « добродійства, вчинені

нам, які ми знаємо, і яких не знаємо, — явні і неявні », як це прекрасно сказано у тихій евхаристійній молитві в нашій св. Літургії.

Всі наші негідні, недостойні Божих дітей діла : наше віроломство, нестійкість, невдячність, наші сумніви в Божу безконечну любов, його вірність, милосердя, силу, могутність — все це знеславлення та осквернення його святого імені.

Відання Богові належної шани за його величні й святі діла, вдячність за його любов вірність, милосердя, довготерпеливість, — це все є прославленням, тобто освяченням його святого імені. Та найвищий ступінь освячення і прославлення Божого ім'я людиною — це повірити в Бога, в його батьківство, в його безконечну,невичерпну любов, та водночас їй відкритися, її прийняти істати її носіями для інших.

НЕХАЙ СВЯТИТЬСЯ — ЯК РОЗУМІТИ СЛОВО « НЕХАЙ » ?

Роздумуючи над поодинокими словами Господньої Молитви, слід вже тепер звернути увагу на те, що в трьох перших проханнях « Отче наш » ми вживаємо дещо незвичні звороти : « *Нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде царство Твоє, нехай буде воля Твоя* ». Самі собою ці слова ще не кажуть нам, хто має дбати — Бог чи людина, — щоб Боже ім'я святилося-прославлялося, щоб його царство прийшло і щоб його воля була здійснена.

У цитованій 36-тій главі книги Пророка Єзе-

киїла ми читали, як Бог обіцяє повернути полонених на рідну землю, дати їм нове серце, переродити їх духовно і таким чином освятити та прославити своє ім'я.

Перед своїми страстями Ісус благає Отця: « Отче, прослав своє ім'я » (Йоан 12, 28). Він просить, щоб Бог зовнішнім знаком прославив своє ім'я, щоби підтверджив його післанництво, його Боже Синівство і тим зміцнив у вірі його учнів та приготував їх на цю « годину », що незабаром має прийти, коли його буде видано на муки і смерть. У такій важкій ситуації Божа дія є конечною, щоб Апостоли не зневірилися та не відпали. Іхня ж вірність Христові буде найбільшою прославою Отця.

Отож прославлення Божого імені, це насамперед дія Бога, та не тільки його а й наша. Це пітврдження і слова Христа. Він же й каже: « Отче, я прославив тебе на землі, — довершив я те діло, що ти дав мені виконати. » (Йоан 17, 4 П.О.).

Від своїх учнів Христос вимагає також таких діл і такого вкладу на освячення і прославлення святого Божого імені. « Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добре вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі » (Матей 5, 16). Отже, слово « нехай » у трьох перших проханнях Господньої Молитви, вказує на потребу і конечності нашої співпраці для освячення, тобто для прославлення Божого імені, для приходу його царства та здійснення його святої волі. « Дай нам так жити, щоб через нас увесь всесвіт тебе прославляв »

— каже св. Іван Золотоустий (*). [7]. Бо так, як людина потребує Божої допомоги, щоб справді якесь добре діло зробити, так і Бог потребує нашої згоди, нашої співпраці і співдії, щоб здійснити щось добре у нас, а відтак через нас у світі.

Ця співпраця людини з Богом над звеличенням і прославленням Божого імені є водночас співпрацею над її власним освяченням і прославленням. Вона підносить людину, може без її відома, на нову височінъ, уподібнює до Бога, формує її на його образ і подобу. Але це прагнення людини до висот Богоуподібнення, до святості мусить бути чисте, безкорисливе, не з мотивів себелюбства чи гордости.

Воно здійснюється на нас тільки тоді, коли ми завжди і всюди пам'ятаємо, кому ми все це завдаємо. Таке й було правдиво-апостольське ставлення св. Павла, який у своєму листі до Корінтян каже : « Благодаттю Божою я є те, що є, а благодать його в мені не була марна ». (1. Кор. 15, 10). І хоч він більш працював за інших, за тих, які зі заздрості на нього нападали, його переслідували, то собі він не приписує цього, тільки Божій благодаті, що була з ним.

**
*

(*) Hom. 19, in Matth., 6, n. 4. Migne P.G., 57, 279. (7).

РІЗНІ СПОСОБИ ОСВЯЧЕННЯ — ПРОСЛАВЛЕННЯ БОЖОГО ІМЕНИ

**УВЕСЬ ВСЕСВІТ,
МЕРТВА І ЖИВА ПРИРОДА
ПРОСЛАВЛЯЮТЬ БОЖЕ ІМ'Я**

У Священному Писанні є часто мова про те, що ввесь всесвіт — діло рук Божих — віддає хвалу своєму Творцеві, свідчить про існування Бога, про його силу, мудрість, святість, справедливість. « Небеса оповідають славу Божу » — каже 19 псалом. Цю саму думку, лише більш розвинену висловлює 104 псалом, що його можна назвати « Піснею хвали Богові, Творцеві ».

« Благослови, душе моя, Господа ! Господи, Боже мій, великий еси вельми !.. Ти розіп'яв, наче намет, небо... Вітри своїми посланцями учи-
няєш, полум'я вогненне — слугами своїми. Ти заснував землю на її підвалинах.. Джерела по-
силаєш у ріки, які течуть поміж горами... Виро-
щуєш траву для скоту, зела — на вжиток людям... і хліб, що скріплює серце людське...
Ти створив місяць, щоб значити пори ; сонце

знає свій захід... Яка їх, твоїх діл, Господи сила !
У мудрості усе ти створив ». Бачучи ці всі величні Божі діла Псальмопівець не може не повторити знову : « Благослови, душа моя, Господа ! Аллілуя ! » (*).

Нашим прадідам було ясно, що ввесь всесвіт, все, що на світі існує — мертві жива природа, видимий і невидимий світ, свідчить про могутність, силу, велич і святість свого Творця і тим самим прославляє та святить його величне ім'я. Отож не дарма сказано, що перша книга, перше джерело, яке об'являє нам Бога — це Біблія, Священне Писання, а друга ж книга, так само важлива — це увесь всесвіт, жива і мертві природа. Між цими двома книгами не може бути протиріччя, протилежностей.

Про силу Творця, його могутність, мудрість, незбагненність свідчать сонце, місяць і мільйони мільйонів зірок, високі гори, глибокі моря, горби і долини, левади і поля. Йому хвалу приносять і ревіння морських хвиль, і гуркіт громів, і тихий легіт вітру. Кожне дерево, кожна пташка, кожний листочок, кожна квітка йому хвалу віддає, пісню співає, шепоче молитву.

Хори ангелів і архангелів, Престоли, Господства, Начала, Власті й всі Сили Небесні, Херувими і Серафими стоять перед ним і, взиваючи один до одного, немовчими устами, безперер-

(*) Аллілуя — гебрейське слово, як « Амінь », « Саваот », « Осанна ». Всі вони в незмінній формі ввійшли до християнських Богослужб. Аллілуя в перекладі укр. мовою означає : « Хваліть Бога », « Хваліть Господа ». Багато псальмів, зокрема похвальних, починаються або закінчуються тим словом-гімном хвали.

вно славославлячи, пісню перемоги співають, виголошують, викликують і промовляють: Свят, Свят, Свят, Господь Сил. Повне небо і земля слави твоєї!

Та все це величаве свідчення про силу, святість, могутність, мудрість, милосердя і вірність Творця, все це прославлення мертвого і живої природи є нічим у порівнянні до свідомого і добровільного прославлення Божої любови людиною.

У весь всесвіт, всі Сили Небесні прославляють Бога, як свого ТВОРЦЯ. Тільки людина, вона єдина в Ісусі Христі має доступ до Божого серця. Тільки вона з-поміж усіх соторінь сміє звертатися до нього і називати його ОТЦЕМ. І так, кожного разу, коли ми з розумінням, вдячністю і любов'ю проказуємо Господню молитву, ми в таїнственний спосіб стаємо частиною цього величного невидимого хору, який в прославленні Бога перевищує безконечно всю живу і мертву природу, всі хори ангелів та архангелів.

СВІДОМА ПРОСЛАВА БОГА ЛЮДИНОЮ — ЗБЕРІГАННЯ ДРУГОЇ ЗАПОВІДІ

Мертві і жива природа вже самим своїм існуванням прославляє Бога-Творця. Це прославлення є величне і подиву гідне, але воно є нічим у порівнянні до свідомої і добровільної прослави Бога вільною людиною.

Святити, тобто прославляти Боже ім'я, звіщати правду про його любов, його Отцівство все і всюди — це повинно бути першою і головною

турботою Божих дітей. Найнижчий ступінь цього « обов'язку » висловлює друга Заповідь Божа, передана Богом через Мойсея : « Не прикликатимеш (не взвиватимеш) імени (Ягве) Господа Бога твого марно » (Вихід 20, 7).

Після повороту з Вавилонської Неволі, як ми вже про це згадували, єреї, щоб не згрішити, не вживали більше слова ЯГВЕ на визначення Бога Ізраїля, але заміняли його іншими словами, як : Господь, Всевишній, Всемогутній, Невидимий, Святий, Вірний, Єдиний.

Чи є в мені також щось з цієї поваги, любови і пошани до його величного і святого імені ? Чи слово « БОГ » знаходить ще відгомін в моїй душі ? Чи вимовляю його з повагою і любов'ю, чи може кляну я ним, кличу його за свідка, де треба і не треба, а може і на неправду, на маловажні речі ? Чи готовий я виступити на його оборону там, де його зневажають ? Чи дорожу я ним, чи цінню його, чи взываючи його, не даю я поганого прикладу для інших ? Чи готовий я визнати його також в моєму буденному житті, не відмовлятися від нього навіть тоді, коли це мало б мене дорогого коштувати ?

СВЯТКУВАННЯ СУБОТИ ІЗРАЇЛЕМ — ПРИКЛАД ДЛЯ НАС, ЯК ТРЕБА СВЯТКУВАТИ НЕДІЛЮ.

Досі ми говорили про те, що взвивати ім'я Бога надаремно — осквернюю та зневажає Боже величне ім'я. Тепер хочемо зупинитися над тим, що його звеличує, святить, прославляє.

Передаючи Мойсеєві 10 Заповідей на горі Сінаї, Господь, зараз після заборони взивати ім'я Господа Бога на марно, наказує : « Пам'ятай на відпочинковий день, щоб святити його. Шість днів працюватимеш і робитимеш всяке діло твоє. День же сьомий — відпочинок на честь Господа Бога твого; не робитимеш ніякого діла сам, ані син твій, ані дочка твоя, ані раб твій, ані рабиня твоя; худоба твоя, ані чужинець, що перебуває в твоєму дворі » (Вихід 20, 8-11).

Недотримання цієї заповіді було важкою провинною у Божих очах. Точне і щиро сердечне зберігання її було зовнішнім доказом вірності правдивому Богові.

І сказав Господь до Мойсея : « Ти ж промов до синів Ізраїля : Глядіть, пильнуйте мені суботи, бо вона — знак між мною та вами для ваших поколінь, щоб знали, що я — Господь, який освячує вас. Пильнуйте, отже, суботи : вона бо має бути свята для вас; хто осквернить її нехай буде скараний смертю. І кожен, хто в ній робитиме будь-яку роботу, той буде викорінений з-поміж свого народу. Шість днів для роботи, але сьомий день на цілковитий спочинок, присвячений Господеві; кожен, хто робитиме якусь роботу в день суботній, буде скараний смертю. То ж нехай сини Ізраїля пильнують суботи, та святкують її з роду в рід, як союз віковічний. Вона — знак віковічний між мною та синами Ізраїля » (Вихід 31, 13-18).

Читаючи ці слова, зі здивуванням запитуємо себе, як міг Господь так суворо ставитися до такої дріб'язкової речі ? Чому він так наполягав на дотриманні цієї маленької третьої заповіді,

на яку тепер ніхто не звертає уваги? Пізніше побачимо та зрозуміємо, що він робить це для добра людини і то не тільки з релігійних, але й чисто гуманних мотивів.

Сьомий день мав бути святом після тижня важкої праці й труду. Днем радості і відпочинку для всієї родини, як для панів, так і для слуг та рабів. Господиня дому була в той день також вільна від домашньої роботи, бо готовання їжі на суботу мало бути закінчене до заходу сонця в п'ятницю.

Споживання першої страви в п'ятницю у вечорі, коли зайшла субота, мало урочистий характер, щось на зразок нашого Святвечера у Навечер'я Різдва. Святочно накритий стіл був тоді неначе домашнім престолом, навколо якого збиралися по святочному одягнені всі члени родини. Кімната в цю вроčисту хвилину перетворювалася на святиню. Обов'язком матері і господині дому було засвітити свічки, вставити їх у срібний свічник і проказати подячу молитву. Всі присутні при цьому закривали свої очі руками, щоб не бачити приходу «царівни суботи», як казали рабини-вчителі закону, а також «додаткової душі», яку одержував в цю хвилину кожний, хто починав достойно і гідно святкувати день Господній.

Суботній день відпочинку мав служити і служив віками для релігійного та інтелектуального збагачення народу. Радіючи відпочинком, народ посвячував цей день на славу Божу, використовуючи вільний час на молитву та науку — вивчення Закону-Писання. Те, що євреї тепер мають такий великий вплив у світі та най-

вищий процент інтелегенції з-поміж усіх народів — це мабуть і заслуга сумлінного зберігання віками третьої заповіді: відзначати святковий день.

Повернувшись у суботу з синагоги до хати, члени родини сідали до стола. При цьому вони один одному бажали « шаббат шальом » — щасливого, благословленного свята. Суботній обід, навіть у найбідніших, якісно відрізнявся від обідів звичайних днів. Між стравами було м'ясо, чи риба, глечик вина та додаток з солодкого печива. Споживання поодиноких страв було переплетене читанням відповідних місць з Священного Писання та молитвами подяки Господеві, за дар суботи для свого народу. Коли ж у суботу вечером з'явилися на небі три перші зірки, святковий день кінчався. Тоді це батько, голова родини, проказував молитву прощення і подяки за Божу доброту, за дар суботи, за день відпочинку і свята, за перебування « князівни суботи » та дар другої « додаткової душі » на цей день.

Як бачимо таке святкування суботи було повне достоїнства, глибокого символізму і урочистості святості. Наказ абсолютної недіяльності не був метою самою у собі, але мав лише допоміжний характер для створення цієї святкової, мирної, сердечної атмосфери, так потрібної для нашого духовного зростання і розвитку.

Таке святкування суботи було запорукою виконання Божої обітниці, висловленої устами пророка Ісаї: « Якщо ради суботи ти стримаеш ногу свою, щоб не чинити своїх забаганок у день мій святий і будеш звати суботу *приємніс-*

тю, днем Господнім святым та шанованим, і її пошануеш, — не підеш своїми дорогами, діла свого не шукатимеш та не будеш казати даремні слова, — тоді в Господі розкошувати ти будеш і він посадовить тебе на висотах землі, та зробить, що будеш ти споживати спадщину Якова, батька твого, — бо уста Господні сказали оце! » (Ісая 58, 13-14/П.О.).

Вміти відпочивати, радіти сердечно, невимушено, гідно провести святочний день — вимагає більшого уміння і здібности, ніж працювати безперервно у завзятості весь час. Хто не вміє відсвяткувати неділі і свята, той дуже бідний. Його життя сіре, одноманітне, без радости і задоволення. Такій людині бракує світла, повітря, віддиху для душі. Вона скоріше, чи пізніше зломиться під тягарем життя.

Один відомий великий державний муж сказав, що він воліє співробітників, які вміють знайти собі час на відпочинок, а не таких, яких зовсім поглинає робота. Ті перші, які мають час для себе, є корисніші й творчі, дають значно більше, ніж інші.

Цю саму думку знаходимо в другому томі гуцульського епосу Станислава Вінценза «На високій полонині». У розмові з своїм гостем Фо-кою, дев'яностодев'яти річний газда Тана-саненько характеризує п'яниць лісорубів, яких єдиною думкою було — якнайбільше заробити грошей ось як : « Коли робота виссе з них мозок, здурніють, як той старий мандрівний Панцьо, що з біди заперечує Бога... Знаєш, що скажу тобі на кінець. Найгірше те, що там (в тих лісорубів) усе сіре, навіть чорне. Затям собі це і добре

гляди, чи хтось натягне колись червоні гачі, або красну хустину, або перебереться в неділю... Поміркуй собі. Де така чорність, там хоча б грубі тисячі, хоча б у горілці купалися, там добра не може бути... »

Яка наша постава до 3-тої Божої заповіді, котра велить святий день святкувати? Як я святкую неділю? Чи дійсно це день Господній, як була для єреїв субота? Чи справді це день радості, спокою, відпочинку, день святий, день прославлення Божого імені, його отцівства, його любові? А може у мене навпаки, і неділя є «днем диявола», в якому вільний час від праці я використовую, щоб грішити?

Кожного тижня Господь дає нам 168 годин до нашого користування. Чи ладен я з цього віддати йому сьому частину, а якщо вже не цілу, не 24 години, то принаймні одну годину, взявши активну участь у Богослуженні, в зборі віруючих і вдячних Божих дітей, щоб прославити його святе ім'я?

Як у мене з працею в неділю? Чи чекаю я тільки на неї, як на нагоду, щоб принести до хати подвійну заплату, навіть тоді, коли без неї я міг би зовсім спокійно обійтися? Чи в разі, коли важливі й незалежні від мене обставини змушували мене в неділю до праці, і не дали змоги взяти участь у Богослуженні, я виявив настільки внутрішньої сили і знайшов годину часу, щоб провести її на самоті з Богом, в розмові з моїм Творцем, у молитві?

**
*

ГІДНЕ СВЯТКУВАННЯ НЕДІЛІ — ПРОСЛАВЛЕННЯ БОЖОГО ІМЕНИ

Святкування неділі це не тягар, як дехто вважає, але — Божий дар для втомлених з розладнаними нервами людей. Не для себе, але для нашого добра, знаючи нашу неміч, Господь нам дав цю третю заповідь, щоб день святий відзначати.

Хто працював хоча деякий час на заводі текстильних виробів, той з власного досвіду знає, що там є спеціальні групи робітників, єдине завдання яких є нагляд над машинами : їх чистити, мастити та перевіряти правильне функціонування. На перший погляд це непотрібна витрата часу, бо машину при цьому треба зупинити, вона стає « не продуктивною ». Але ця витрата оплачується сторицею, бо без неї машина не змогла б довший час правильно працювати.

Подібно є і з автом. Кожний хто має авто, той знає, що у відповідні проміжки часу — по 10 чи 20 тисяч кілометрів — потрібно залишити авто на один день в гаражі, щоб там перевірили всі важливіші частини, подивилися, чи все на своєму місці, так як повинно бути, дали нову, свіжу оливу і т. д. Хто цього не робитиме в свій час і згідно з вказівками конструкторів, той може бути певним, що внедовзі його авто не буде до вжитку.

Щось подібне чекає й людину, яка легковажить і переступає цю Божу Заповідь. Коли машина-залізо потребує догляду, передишкі, від-

починку — то наскільки більше потребує їх і людина, її душа.

З поступом техніки багато людей в неділю вже не працює, як це було раніше, але й не відпочиває. Для них неділя — це найважчий день на тижні. Щоб бути « як всі », вони « мусить » кудись виїхати, на « пікнік » чи « вікенд » як кажуть американці, зробити принаймні 300-500 кілометрів, щоб могти в понеділок похвалитися перед товаришами по праці. До дому приїзджають пізно, втомлені, виснажені. Про відпочинок за таких обставин не може й бути мови. Тому не дивно, що в понеділок буває по фабриках найбільше нещасних випадків.

Коли хтось думає, що день святий відзначати, це не йти до праці і більш нічого, то він дуже помилляється. Неділю святкувати це означає відпочити, виспатися, збагатитися духовно; це означає також взяти участь у Богослуженні й вислухати уважно проповідь; це прочитати дві-три сторінки Святого Письма Старого чи Нового Завіту, щось корисне або цікаве з книжки, чи газети. Далі — це подивитися на добрий, вартісний, гарний фільм в кінотеатрі чи телебаченні, відвідати знайомих чи хворих. Це означає так само присвятити в спокої більше уваги своїй родині : дружині, дітям, поцікавитися їхніми клопотами та турботами. Іншими словами, святкувати неділю — це зробити все, щоб бути повновартіснішою людиною, а не бути автоматом-роботом, який діє не думаючи, чому і для чого. Не бути тим пір'ям, яке вітер несе, куди хоче, яке пливе за течією, бо так легше і не вимагає жодного зусилля.

Пам'ятаймо : це все, що людину робить менш людяною, її дегуманізує, те її й дехристиянізує. Найбільшим, найкращим прославленням Бога, його святого імени, нашого небесного Отця — це щаслива, здоровая, люб'яча, життерадісна, виба-члива, співчутлива, добра, розумна людина, на його образ і подобу.

Кожна неділя, кожний свяtkовий день повинен нам при цьому допомогти стати і бути справжньою людиною, бо тільки так можемо ми стати й Божою дитиною. Неділя повинна бути днем радості для всіх, як це прекрасно сказано в Книзі Второзаконня (16, 10-12).

Тому, хай кожна неділя буде для нас днем застанови і роздумів над подіями тижня, днем перевірки стану нашої душі, днем подяки за всі блага, які ми з Божої руки одержали, днем молитви за дальшу його поміч, опіку і благословення для наших плянів і намірів на майбутнє.

Проте, якщо ми свідомо зробимо з неділі день заробітку, чи гульні, а не днем відпочинку, від-диху, застанови, молитви і оновлення душі — тоді є небезпека, що можемо одержати багато, а водночас і втратити « все », те « єдине на потребу » : радість, спокій, здоров'я, духовну рівновагу, задоволення тут на землі і надію на життя майбутнього віку.

МОЛИТВА — СВІДОМЕ ПРОСЛАВЛЕННЯ БОГА ЛЮДИНОЮ

Гідне святкування неділі ѹ відзначування церковних свят не можна собі уявити без молитви, без зустрічі та розмови з нашим небесним Отцем. Отож запитаймо себе : — коли я молюся ? Чи тільки тоді, коли мені щось потрібне, коли вже більше жодного виходу нема ?

Чи думаю я про Бога і тоді коли мені в житті щастить, коли я здоровий, коли мені добре і все йде так, як я заплянував ?

Учителі духовного життя розрізняють три роди молитви :

1. *Молитва Просъби* : коли з довір'ям на Божу всемогутність і милосердя я прошу про поміч, про щось — природне чи надприродне — чого власними силами не можу досягти, коли всю свою надію покладаю на Бога.
2. *Молитва Подяки* : коли ми дякуємо за все, за всі одержані добра і ласки.
3. *Молитва Хвали* : це молитва безкорислива, де не йдеться про мене, де не я, а Бог є на першому місці. Це молитва віddання, подиву, захоплення, де Бога прославляю задля його величі, святости, могутності, як про це прекрасно сказано в Славословії Великім на Утрені. Там, після возгласу священика : « Слава Тебі показавшему нам світ », вся церква, весь народ підхоплює і одним серцем і одними устами співає : « Хвалим Тя, благословим Тя, кланяємтися, славословим Тя, благодарим Тя, великія ради слави Твоєя ». Хвалимо Тебе, благословимо Тебе,

поклоняємося Тобі, прославляємо Тебе, дякуємо Тобі задля великої слави Твоєї.

Така молитва, це молитва екстазу, подиву, захоплення тим всім, що Бог зробив для мене. Він такий великий, святий, вірний, могутній, дозволяє нам, немічним людям, до себе зблизитися, його любити, на поміч призовати, нашим Отцем звати. Тому варто при цій нагоді себе запитати, який рід молитви я знаю та практикую. Чи тільки проосьби, коли мені щось потрібно, чи також подяки і хвали? Чи спроможний я молитися Богу і прославляти його безкорисливо, тільки так, задля великої слави його?

Молитва це щось велике. У молитві людина переростає себе, стає « надлюдиною ». Та найбільшим прославленням Бога, це перенесення нашої молитви в щоденну дійсність, це наше богоугодне життя.

Молитва, милостиня, піст, діла покути, богослуження, святі тайни не є самоціллю в собі. Вони лише конечні допоміжні засоби, щоб « Христос дійшов в нас до повного росту », щоб « не жили ми, але в нас жив Христос » як каже Апостол. Щоб те Боже Христове життя в своїй повноті в нас постійно перебувало, щоб випромінювало назовні з наших вчинків, діл і слів, з нашої усієї поведінки.

Думка, що зробив би Христос, як він чинив би на моєму місці, повинна стати висхідною точкою, мотивом і нормою та єдиною мірою вартості всіх наших діл, усього нашого християнства.

**
*

ІІ. ПРОХАННЯ : ДА ПРИЙДЕЦАРСТВІЄ ТВОЄ — НЕХАЙ ПРИЙДЕ ЦАРСТВО ТВОЄ

ЦАРСТВО, ЧИ ЦАРЮВАННЯ БОГА ?

Нехай прийде Царство Твоє » — це друге прохання Господньої Молитви. Господь Бог є Цар всесвіту, бо він його Творець і Вседержитель. Він — « АЛЬФА І ОМЕГА », як сказано у Священному Писанні [8]. Він — первопочаток і завершення всього. Все від нього вийшло і до нього, як до остаточної мети, все прямує. В його руках керма історії, і світу, і народів. Ніхто і ніщо не в силі перекреслити його пляни і задуми; своєї мети він завжди досягне. « Усе, що Господь хоче, чинить; на небі й на землі, на морях і в усіх водних безоднях » (Псалом 135, 6). Однаке насильства він не любить. Він шукає добровільної, охочої, відданої співпраці людини для здійснення своїх намірів, на її щастя і добро. Він хоче, щоби Царство його прийшло в мирі і любові, шляхом збереження його заповідей, його закону, в усіх ділянках людського

життя. Його заповіді — це не ярмо, не поневолення, не тягар. Вони — вияв його любові до нас. Це дорожковази на шляху до перетворення світу через « гуманізацію », « християнізацію » аж до повного « усиновлення в Бозі ». Дорогу до цієї мети вказав нам своєю науковою і своїм життям Ісус Христос, Син його возлюблений. Він зійшов з неба і став людиною, « спасіння нашого ради », для нашого спасіння, як це ми ісповідуємо в Символі Віри.

У книгах Старого Завіту часто йде мова про те, що Бог є Цар, що він царює : « Я вознесу тебе, мій Боже, Царю, і благословитиму ім'я твоє по віки вічні... я буду розповідати про твою велич... і пишну славу царства твого. Царство твое — всіх віків царство і влада твоя по всі роди і роди » (Псалом 145). Та зокрема, як ми побачимо, Господь був Царем Ізраїля, свого вибранця з-поміж усіх народів, за умови, що народ збереже йому вірність. — І заговорив Господь... « Так скажеш домові Якова, і об'явиш синам Ізраїля : ви бачили самі, що я зробив єгиптянам, як ніс я вас на орліх крилах і привів до себе. Тож коли щиро слухатиметися моого голосу й дотримува-тиметися моого завіту, будете моєю особливою власністю з-поміж усіх народів, бо моя вся земля. Ви будете в мене царством священиків, народом святым » (Вихід 19, 3-7).

Коли ж провід і народ спроневірилися, Бог відвернувся від них, перестав ними опікуватися та їх охороняти. Він здав їх на волю їхніх сердець, що довело до руїни й занепаду єврейсько-го царства, такого могутнього і багатого за часів царя Давида і Соломона. Проте Бог вірний, дов-

готерпеливий і многомилостивий. Устами своїх пророків, вісім сторіч наперед, він потішає свій народ, провіщає народові щастя і визволення, обіцяє, що дасть йому в майбутньому нового Царя, який « розторочить ярмо, що над ним тяжіло » і запевнить йому радість миру, перемогу, справедливість. Його ж ім'я буде : « Чудесний порадник, сильний Бог, Отець довічний, Князь миру » (Ісаї 9, 3-5).

З цього пророцтва виходить, що це обіцяне царство — царювання Бога за посередництвом Царя-Месії матиме насамперед релігійний, а не політичний характер. Так розуміли і очікували його інші пророки. Цей новий Цар, пастир Ізраїля, Божий Помазанник-Месія, буде потомок, « паросток із пня Єссея » (Давидового батька). На ньому спочине Дух Господній. Він царюватиме по справедливості й правді, Він буде знаменем для народів, а країна у рай земний перетвориться (Ісаїя, 11). Однаке наслідком довгого чекання на прихід обіцянного Месії, за посередництвом якого Бог мав би знову стати Царем свого народу, а також через постійні утиски чужинців, — релігійний характер того царства відійшов на друге місце. Протягом останнього сторіччя до Христа, жорстоко гноблений народ пов'язував прихід Месії з політичними надіями і мріями про перемогу над поневолювачами та визволення з-під чужинницького ярма.

Як надійшла « повнота часу », як прийшов момент здійснення старозавітних пророцтв, в Юдейській Пустині над Йорданом з'явився Йоан Хреститель з закликом : « Покайтесь, бо на-

блізилося Небесне Царство » (Матей 3, 2). Це були перші слова і тема його проповіді.

Цю саму добру новину про наближення і прихід Божого Царства голосить Ісус Христос. « Господній дух на мені, бо він мене помазав. Послав мене нести Добру Новину бідним, звіщати полоненим визволення, сліпим прозріння, випустити пригноблених на волю. Оповістити рік господнього змиливання » (Лука 4, 18-19). Ці слова з 61-ої глави книги Пророка Ісаї, що їх Христос прочитав у назаретській синагозі, він пояснює цілковито по-новому. За його словами, цей опис пророка про визволення Євреїв з вавилонської неволі є водночас образом, символом і пророцтвом нового, остаточного визволення народу з неволі гріха та його наслідків. Отож прихід Христа — це початок Господнього змиливання, сприятливого часу Божої благодаті та приходу Божого царства.

Сьогодні збулося, здійснилося це писання — сказав Христос і тим утотожнив себе з Господнім Посланцем — Месією з 61-ої глави книги Ісаї. За ці слова і догану Христа — вони ж не йняли віри його словам, — мешканці Назарету обурилися і хотіли його убити камінням. Основна причина їхнього обурення та неприйняття і відкинення Христових слів була в тому, що те Боже Царство, яке Ісус проповідував, на яке вони так нетерпляче століттями чекали, не було таке, як вони собі його уявляли і бажали. Царство Боже, яке їм голосить Христос не здійснюється негайно, неначе несподіваний прихід переможної армії, як вони сподівалися. Воно не приносить слави, багатства, перемоги, політич-

ного визволення і знищення Божих ворогів та гнобителів Ізраїля. Це не земне царство, володіння встановлене силою. Ні, це радше невидиме царювання Бога. Воно починається в духовній площині, приходить поволі, непомітно, виростає зсередини, розвивається поступово і щойно так стає видним назовні.

Свій початок Царство Боже бере в серцях людей, які, почувши Боже слово, серцем щирим і добрим його держуть (Лука 8, 15). Його спадкоємцями, учасниками і носіями є всі ті, що, прийнявши те Боже слово, його зберігають, ним керуються та ведені Святым Божим Духом, визнають Бога своїм володарем, своїм царем, опікуном і Отцем. Отже, в розумінні Христа, Боже Царство на своєму початку — це невидиме царювання Бога в серцях людей, які, виконуючи його святу, люблячу волю, ведуть за нею своє життя, «дають плід в терпінні» на Боже прославлення і своє добро. Тільки таким шляхом, поступово, через внутрішню переміну людства, може прийти Боже царювання, тобто правдива і тривала зміна світу на краще. Повний розквіт й своє остаточне завершення воно одержить щойно тоді, коли наступить «кончина віку сего» — кінець цього світу, як каже Писання. Отож те царювання Бога мусить починатися, виростати та розвиватися зсередини, щоб могти відтак принести зовнішні, помітні, тривалі плоди миру, справедливости, любови.

ПОТРІБНІ ПЕРЕДУМОВИ І НАШ ВКЛАД ДЛЯ ПРИХОДУ БОЖОГО ЦАРСТВА В СВІТІ

Таке Боже Царство само від себе не прийде, не здійсниться автоматично. Воно вимагає співпраці і зусилля людини. Про нього треба дбати, його треба « шукати », до нього треба « увійти », його треба прийняти, як казав Христос. Воно мусить рости через посів Божого слова, мов те зерно кинуте в землю, що кільчиться, росте і плід приносить : спершу стебельце, потім колос, а після повну в колосі пшеницю (Марко 4, 26-29). Воно немов та закваска вложена до тіста, що нає зрушити весь світ (Мат. 13, 33).

« Царство Небесне подібне до зерна гірчиці, що його взяв чоловік та й посіяв на своїм полі. Воно, щоправда, найменше з усіх зерен; але як виросте, стає найбільшим з усієї городини, і навіть стає деревом (кущем) так що птаство небесне злітається і гніздиться на його гілках », тобто шукає між його віттями притулку і захисту (Матей 13, 31-33).

На питання фарисеїв : « Коли прийде Царство Боже », Христос відповів їм : « Царство Боже прийде непомітно; ані не скажуть : Ось воно тут ! — або там ! — бо Царство Боже є між вами » (Лука 17, 20-21) (*). Та щоби до нього увійти, треба переродитися. « Істинно, істинно кажу тобі : коли хтось не вродиться з-висоти, не бачи-

(*) В Євангелії св. Луки майже постійно мова йде про Царство Боже, а в св. Матея про Царство Небесне. Обидва ці звороти означають одне і те саме, тільки Матей, як єврей, вірний традиції, намагається завжди замінити слова « Бог, Божий » іншими словами.

ти йому Божого Царства » (Розмова Христа з Никодимом, Йоан 3, 3). Щоб бути учасником Божого царства — треба переродитися духовно, бо в Божому Царстві діють інші закони, ставляться інші вимоги, ніж було дотепер. « Ви чули, що було сказано давнім : Не вбивай; і коли хтось уб'є, той підпаде судові. А я вам кажу, що кожний, хто гнівається на брата свого, підпаде судові » (Мат. 5, 21). « Ви чули, що було сказано : « Не чини перелюбу. А я кажу вам, що кожний, хто дивиться на жінку з пожаданням, той вже вчинив перелюб з нею в своїм серці » (Мат. 5, 27-29). « Ви чули, що було сказано : Око за око, зуб за зуб. А я кажу вам : Не противтеся злому », тобто не відплачуйте злом за зло, не мстіться, але перемагайте зло добром (Мат. 5, 38).

Щоб Царство Боже прийшло і запанувало серед нас, щоб ми стали його учасниками і спадкоємцями, треба виконати деякі передумови. Про нього треба дбати, його треба шукати, та ставити на перше місце. Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те, що до життя потрібне, вам докладеться (Мат. 6, 33).

Щоб до нього увійти, треба мати настанову дитини (Мат. 18, 3). Бути готовим на жертву і терпіння за нього (Мат. 5, 10). Треба бути « убогим духом », не бути « перенасиченим », відчувати свою неміч, убо зство перед Богом і потребу спасіння (Мат. 5, 3). Мати більшу святість і досконалість, ніж книжники і фарисеї (Мат. 5, 26), бо неправедні Царства Божого не осягнуть, не успадкують (1. Кор 6, 9-11).

Щоб « успадкувати », осягнути Боже Царство

не досить казати тільки « Господи, Господи ». Для цього потрібне ще й чинити волю Небесного Отця, а особливо діла милосердя і братньої любові, як унаочнюю це євангелія м'якопусної нèдлі — Страшного Суду (Матей гл. 25).

ТЕ, ЩО ВИ ЗРОБИЛИ ОДНОМУ З МОЇХ
БРАТІВ НАЙМЕНШИХ —
ВИ МЕНІ ЗРОБИЛИ.

Ця думка пронизує золотою ниткою всю науку Христа. Її підтверджують усі книги Священного Писання. Як прийде Син Чоловічий у своїй славі, — каже Христос, — тоді зберуться перед ним усі народи і він промовить до тих, хто буде праворуч нього : « Прийдіть, благословені Отця моого, візьміть у спадщину царство... Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу і ви мene напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли; нагий, і ви мене одягли; хворий, і ви навідались до мене; у тюрмі був, і ви прийшли до мене... « Господи, коли ми бачили тебе ? »... — скажуть праведні повні здивування. Ми ж жили 2, 6 чи 10 тисяч років пізніше, як ти ходив по цій землі. Це не важне — відповість їм Господь. « Істинно кажу вам : усе те, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили » (Матей 25, 31-46).

В одній із частин катехизму як католицьких, так і православних молитовників подано « Сім діл милосердя для душі й для тіла ». Ось вони : *Діла милосердя щодо душі*, це : 1. Грішника

направити, — навернути на правильний шлях, 2. Невіжу, незнаючого, невченого повчити, 3. Тому, хто в сумніві порадити, 4. Сумного, опечаленого потішити, 5. Особисту кривду терпляче нести, 6. Образу щиро сердечно прощати, 7. За живих і померлих молитися.

Сім діл милосердя для тіла : 1. Голодного нагодувати, 2. Спрагненого напоїти, 3. Нагого зодягнути, 4. Подорожнього до хати прийняти, 5. Недужого (хворого) відвідати, 6. Ув'язненого відвідати, долю його полегшити, 7. Умерлого поховати, похоронити.

Я ГОЛОДУВАВ І ВИ ДАЛИ МЕНІ ІСТИ

З євангелії «Страшного Суду» бачимо, що подані вище діла милосердя щодо тіла, це не є якась вигадка Церкви чи священиків, але це майже дослівне повторення слів самого Христа. Від іхнього виконання залежатиме, чи хтось увійде у Царство Небесне. «Голодного нагодувати» стоїть там на першому місці. Колись за часів Христа, дві тисячі чи навіть ще п'ятьсот років тому, в аграрному сільсько-господарському суспільстві, коли землі було подостатком, а людей небагато, кожна родина зі своїми членами була більш-менш самовистачальною. Щоб виконати цю заповідь — голодного нагодувати — досить було дати бідному в міру потреби кусок хліба, порятувати його в скрутний час переднівку чи якогось іншого нещастя. Тепер, у 20-му столітті, щоб голодних нагодувати, кусень хлі-

ба не вистачає. Давніше це були одиниці, а нині це дві третини людства. Двоє людей на троє недоїдають. Щоб тепер сповнити цю христову заповідь треба дати потрібні засоби і можливість тим мільйонам, які голодують, заробити собі на місці, чесною і гідною людини працею на шматок хліба. Там, де нема подостатком води, потрібно допомогти їм роздобути воду, дати відповідне знаряддя, вишкіл, освіту, щоб не милостинею багатих, але чесною працею своїх рук, могли вони прогодувати себе і своїх рідних. Як це робити вчить нас східна мудрість таким прикладом: Коли ти подаруеш голодному рибу — каже вона — то врятуєш його від смерті на день, на два. Однаке якщо даси йому вудку і навчиш його ловити рибу, тоді ти врятував його від голоду на все життя. Давати людині двадцятого століття з дня-на-день кусок хліба, як милостиню, щоб вона не померла з голоду — це не є жодна розв'язка проблеми. Вона принижує гідність людини, її узалежнює, підкорює, поневолює, а це не є воля Христа, перед яким всі рівні гідністю, і правами, і обов'язками відповідно до своїх сил, можливостей і здібностей.

Щодо бідних, тих близьких, які перебувають в потребі, справедливість повинна завжди стояти на першому місці. Ми повинні дати їм насамперед все те, що їм належиться, на що вони мають право, бо щойно тоді наша любов і милостиня буде християнською, безкорисливою, нелицемірною, правдивою. Без справедливості, шанобливого ставлення до інших, не може бути любові, бо справедливість і пошанування одиного, це підстава любові.

Ми, мешканці багатих країн, завдяки технічному поступові та демократичному ладові, живемо в добробуті. Такої техніки та індивідуальної свободи потребують і всі ці недорозвинені країни. Цю техніку та індивідуальну свободу треба їм дати, бо вони — необхідні передумови, щоб вивести їх з біди, щоб «голодного нагодувати». У такому розумінні всі християни, без огляду на їхнє віроісповідання, повинні внести свій вклад та допомогти усім тим, що боряться проти визиску людини людиною, проти расової чи національної дискримінації, політичного чи економічного поневолення інших.

Як це здійснювати? Шляхом створення вільної громадської думки, шляхом оборони покривджених та експлуатованих одиницями, клясою, чи державою. Звідси і обов'язок обрання до парламентів і урядів таких людей, котрі не шукають особистої користі, чи почестей, але в своїй дії керуватимуться любов'ю і здійснюють соціальну справедливість для всіх.

Чому ми так довго зупинилися над цією темою? Тому, що на цих прикладах ми бачимо, як тепер обставини змінилися і далі змінюються. Те, що вчора було добре, нове та на часі, нині може бути вже перестаріле і не до вжитку. Отож у нових обставинах завжди треба себе запитувати, чи давні засоби ще придатні тепер, чи вислови наших колишніх катехизмів означають нині те саме, що колись вони хотіли сказати. Чи не потрібно, щоб бути вірним «традиції», тобто їхньому духові, перекласти їх на нову, живу і зрозумілу мову нашого часу?

НАШЕ ЗАВДАННЯ — БУТИ АПОСТОЛАМИ ТА БУДІВНИЧИМИ БОЖОГО ЦАРСТВА

Жодній дитині не байдужа добра слава, добре ім'я, становище та вплив її земних батьків. Наскільки ж більше нам, християнам, повинно залежати на тому, щоб вплив нашого Небесного Отця зростав чимраз більше серед людей у світі.

Хто дійсно бажає, щоб Боже Царство прийшло, утвердилося і запанувало на землі, той має апостольського духа. Він докладає всіх зусиль і намагається, щоб духом Божим були виповнені всі багатогранні ділянки людського життя: приватного, економічного, політичного. Цю правду підтверджують деякі рукописи євангелії св. Луки з 11-12 сторіч та пояснення-коментарі молитви Отче Наш. Там у другому проханні замість « нехай прийде Царстві Твое » стоять слова: « нехай Дух Твій Святий прийде ». Св. Григорій Нісський (*) каже, що в його Євангелії від св. Луки прохання: « нехай прийде Царство Твое » замінене такими словами: « Нехай Дух Твій Святий зійде на нас і нас очистить ». Отже, Царство Боже — це царювання Бога, тут на землі, це прихід і утвердження його Святого Духа, « Утішителя, Духа істини, Скарба добра й життя Подателя », як це гарно сказано в нашій молитві « Царю Небесний ».

Кожний з нас може і повинен стати апосто-

(*) Святий Григорій Нісський, брат св. Василія Великого. Він був єпископом Нісси, містечко в Канадо-кії у Малій Азії (тепер Туреччина). Помер 394 року.

лом, як це бувало у перших віках християнства, і так, мірою наших можливостей, наших сил, спричинитися до приходу, поширення і повного розвитку Божого Царства тут на землі. Немає такої людини, яка б чимось до того не могла спричинитися. Нема такого таланту, *хоч би і найменшого*, якого Бог не потребував би, якого він не міг би використати і зробити з нього щось велике, помножити його сторицею. Та від нас залежить, чи віддамо ми йому цей талант : наші здібності, час, здоров'я, матеріальні засоби, щоб ним він користувався.

Є різні роди апостольства. Апостольство молитви і терпіння : це тоді, коли я молюся і жертвую мої страждання за прихід, за справи Божого Царства. Є й апостольство слова : це проповідь, приватні розмови, видання і поширювання доброї преси. Є так само апостольство прикладу — цілковитого, правдивого християнського життя і поступовання завжди і всюди як людини, яка має Бога в серці.

Запитаймо себе, який рід апостольства, відповідно до моїх спроможностей і здібностей, я вибираю нині для себе. Що конкретно я хочу і буду робити, щоб якнайшвидше Боже Царство дійшло до повного розквіту у мені, а через мою християнську поставу, в моїй рідні, в моєму середовищі, в моєму народі та в світі ? Як це було досі ? Чи був я хоч деколи, якщо не завжди і не всюди, апостолом Христа ? А може навпаки ? Замість бути апостолом Господа, я був слугою, помічником сатани ? А ним я є кожного разу, і то не тільки тоді, коли я грішу, але і тоді, коли я мовчу на гріх, дораджу, чи принаджу

до гріха, виправдую гріх, його бороню чи схвалюю. Ним я є також тоді, коли обмиваю руки, стаю нейтральним, коли відповіданість за поширювання і оборону Царства Божого, царства миру, справедливості, правди і любові, кладу на плечі інших : Церкви, епископів, священиків, вчених, багатих, простих, молодих чи старих, щоб оправдати своє лінівство, свою байдужність. То ж, коли молимося і кажемо « нехай прийде Царство Твое », ніколи не забуваймо, що само по собі воно не прийде. Його прихід залежить від нас, від нашого вкладу, нашої співпраці з Божою благодаттю.

Боже Царство — це царство любові і шлях до нього іде через любов. Бог любить нас. В своєму Синові він дав нам образ і приклад своєї любові. Бог хоче, щоб кожний з нас також любив, так як він любить і таким чином спричинився до приходу, і встановлення Божого царства тут на землі.

« Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного ! Як я полюбив вас, так любіть і ви один одного », — казав Спаситель, ідучи на муки і смерть (Йоан 13, 34).

Христос не каже, щоб ми любили один одного такою любов'ю, як любимо самих себе, чи як любимо його. Ні, він бажає і прагне, щоб ми любили один одного такою любов'ю, якою він полюбив нас. А це не те саме ! Якою була його любов — нам відомо. Це була любов велика, безкорислива, необлудна — любов аж до кінця, яка вже далі піти не могла. Отож найбільший успіх Бога, найбільша його прослава, це не створення всесвіту, але — це добровільне

включення людини в безперервне коло Божої любові, коли вона, люблячи Бога, відкриється йому і дасть йому змогу любити та служити іншим за її посередництвом.

Прихід свого Царства Бог узалежнив від нас, нашої байдужності, посвяти, діяльності, чи безділля. Від нашої любові, від служіння словом і прикладом залежить спасіння світу. Воно ж ніщо інше, як відкриття нами Божої любові, любові до нас людей, і наша відповідь на неї. Та як про цю велику Божу любов довідаються інші, всі ті, що її прагнуть, якщо від нас Християн, про неї не почують, в нашему житті її не відкриють, якщо від нас її не навчаться ?

**
*

ІІІ. ПРОХАННЯ : ДА БУДЕТ ВОЛЯ ТВОЯ — НЕХАЙ БУДЕ ВОЛЯ ТВОЯ

ВИЯВИ БОЖОЇ ВОЛІ ВПРОДОВЖ ІСТОРІЇ В СВІТЛІ СВЯЩЕННОГО ПИСАННЯ

Перше прохання Господньої Молитви « Нехай святиться ім'я Твое », як ми вже бачили, є проханням прославлення Божого Імені. Це прославлення Бога нерозривно пов'язане з приходом його царства, його царювання на землі, через виконання людьми його святої волі.

Чи можемо з певністю знати, яка є Божа воля супроти нас, людей ? Так, таку певність ми маємо. Її об'являє нам Священне Писання, її вказав нам також своїм словом і прикладом наш Господь і Спаситель Ісус Христос.

Читаючи св. Письмо, ми бачимо, як народ Ізраїля впродовж усієї своєї історії поступово відкривав люблячу і милосердну супроти нього та всього людства волю Божу.

Це Бог, це його свята воля вирішила визволити свій народ з єгипетської неволі. — І промовив Господь (до Мойсея) : « Бачу я, бачу біду-

вання народу моого... О, я знаю біль його ! Тому я й зйшов рятувати його з рук єгиптян і вивести його з тієї землі в землю простору і гарну, що тече молоком і медом » (Вихід 7, 3).

Через усі Божі випробування Ізраїль повинен навчитися і зрозуміти, що Бог не хоче смерті грішника, але щоб він навернувся і жив. « Чого ж бо вам умирати, доме Ізраїля ? Мені бо не люба смерть грішника, — слово Господа Бога. Наверніться ж і живіть ! » (Єзикійл 18, 32). Виконання Божої волі є Богові приємніше, ніж усі жертви і приноси (Псалом 40). Піznати Божу волю — це найважніше завдання людини. Спаси мене Господи, навчи мене творити волю твою, вкажи мені дорогу, якою слід мені ходити — просить в каятті й скруті цар Давид (Псалом 143).

Мета приходу Христа на землю, єдине завдання його післанництва, як сам він каже — це не що інше як виконання волі Божої. « Бо я зйшов з неба не для того, щоб власну волю чинити, а волю того, хто мене послав » (Йоан 6, 38). На прохання своїх учнів : « Іж лише учителю », — він відповідає : « Моя їжа, це волю чинити того, хто послав мене і діло його вивершити ». (Йоан 4, 31-34). Він благословляє і хвалить тих, що творять волю його Небесного Отця. Вони йому близькі так само, як найближча рідня по крові. « Бо хто чинить волю моого Отця, що на небі, той мій брат, сестра і мати » (Мат. 12, 50).

Яка ж є воля Божа ? Відповідь на це дає нам сам Христос. « Така бо воля моого Отця, щоб кожен, хто Сина бачить і вірить у нього, жив жит-

тям вічним і щоб я воскресив його останнього дня» (Йоан 6, 40).

Уся вага цього Христового твердження полягає на слові «вірить». Від нього все залежить. Щоб Божу волю виконати в нашему житті та у світі, щоб жити вічним життям, запевнити собі Божу приязнь і воскресіння останнього дня, потрібно вірувати в Сина, вірити в Христа. Та тут і вся трудність, бо вірувати по-справжньому не означає знати напам'ять «Вірую», бути згідним з деякими правдами Христової науки. Справжня віра, це щось багато більше. Тут слово «вірувати» є однозначне зі словом «довіряти». Вповні довіряти у важливій справі ми можемо лише тому, кого знаємо, до кого маємо особисте, персональне відношення, кого любимо. Отож правдива віра, про яку йде мова — це передусім любов, довір'я, відданість; це глибоке, щиросердче, сповнене любов'ю відношення до Христа. Це злуга, сталий інтимний зв'язок, безпереривне єднання з Христом. В основі такої віри лежить шаноблива, але й повна довір'я постава людини до таємниць Божого буття і його намірів спасіння.

Бути віруючим, це бути переконаним, що мое життя то не випадок, не щасливий збіг обставин, але вияв Божої волі, його доброти і любові. Вірити, це бути також упевненим про внутрішню цілеспрямованість всієї історії людства, всього існуючого. Повірити в Сина, в його слова — це їх прийняти, їх зберігати і ними керуватися в житті. Це йти слідами Христа, бути його учнем, його послідовником, продовжувати його діло на землі, поступати і любити так, як

він поступав і любив, бути святым, як він був святым.

Цю саму думку знаходимо й в писаннях Апостола Павла. Всі ознаки і прояви Божої волі виявлені впродовж віків, він висловлює одним реченням: « Це ж саме Божа воля — святість ваша » (1. Солунян 4, 3).

БОЖА ВОЛЯ — ЦЕ СВЯТІСТЬ НАША

Бог хоче, щоб усі люди спаслися (1. Тимотея 2,4), а святість — це потрібна передумова для спасіння. Без неї спасіння нема і не може бути. Тут слово « святість » і слово « любов » мають одне і те саме значення. Наша святість, наша любов це конечні передумови нашого спасіння, нашого єднання з Богом. Без нашої чистої, бого-подібної любові, яка випливає з нашої живої віри, спасіння не можна знайти. Такої святості в любові вимагає Христос і від своїх учнів. Це видно з його слів: « Як мене Отець полюбив, так я вас полюбив. Перебувайте у моїй любові ! » (Йоан 15,9). « По тому пізнають усі, що ви учні мої, як будете мати любов між собою » (Йоан 13, 35). Ця взаємна любов учнів буде ознакою їхньої принадлежності до Христа. Вона потягне за собою інших, збуджуватиме в них любов до інших і так, будучи одне з Христом, вони сповнять, здійснять волю Отця, будуть « сіллю землі », « світлом світу ».

Христос жадає, аби послідовники його були « чисті серцем », бо тільки такі побачать Бога,

щоб вони були « миротворці », бо тільки такі синами Божими назвуться (Матей 5, 8-9). Він бажає, щоб у своїх ділах вони були подібні до їхнього Отця, що на небі, який у своїй доброті велить сонцю сходити на злих і добрих, посилає дощ для праведних і неправедних (Матей 5, 45). До тих, які слухають його слів, він звертається і каже : « А вам, що слухаєте, кажу : Любіть ворогів ваших, добро чиніть тим, які вас ненавидять, благословляйте тих, які вас проклинають, молітися за тих, що вас зневажають... й будете Всешишнього синами, бо він благий для злих і невдячних. Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний » (Лука 6, 27-36). Отже бути святым, бути подібним до Отця, що на небі, це єдина мета життя для кожної людини.

СВЯТІСТЬ ЛЮДИНИ — ЩО ЦЕ ТАКЕ ?

Роздумуючи над першим проханням Господньої Молитви, над словами « Нехай святиться ім'я Твоє », ми бачили, що є основою Божої святості й в чому вона полягає. Тепер ми зупинимося і застановимося над тим, у чому саме полягає « святість » людини, яка є передумовою нашого спасіння. Святість — це щось дуже велике, але водночас і дуже просте. Це єднання людини з Богом, співучасть людини в божественному житті Трисвятого Бога : Отця і Сина і Святого Духа. Це намагання людини пізнати і зрозуміти Божу волю щодо нас, і, за Божою поміччю, їй відкритися, її прийняти та здійснити у нашому

житті. Іншими словами, вести святе життя — це включитися в життєдайне коло Божого життя, Божої любови, в ней повірити, її навчатися і любити інших так, як Бог полюбив нас. Це дати місце Богові в нашому серці, щоб у нас і через нас Він міг любити та служити іншим : нашим близкім, нашим братам. Та яка є нинішня дійсність ? Навряд чи є ще одне слово і поняття на світі, котре було б так знецінене і викривлене, як слова : « святість », « святий ».

Для багатьох людей святість це щось таке, що з реальним щоденним життям нічого спільногого не має. Для багатьох святі, це ті припалі порохом, почорнілі від старости і диму свічок статуй та образи-ікони по церквах, які теперішній пепесічній людині нічого не кажуть. В їхньому розумінні святий, це або обмежений, нетерпимий фанатик, світо- і людоненависник, або принаймні дивак, який викликає погорду чи співчуття і поблажливість. Аж страшно, що інколи такий образ « святості » дають деякі люди, котрі вважають себе за побожних і праведних християн, всім роблять завваги, всіх повчають, на всіх дивляться згори, всіх підозрюють. Вони забивають, що суть святості — це не втеча від світу, не погорда чи ненавість до нього, не безплідне умертвіння для самого умертвіння.

Святість — це не багатословні механічні молитви, пости чи жертви, але любов. Усе наше релігійне життя повинно бути її підпорядковане. Понад любов нема нічого вищого і важливішого. Єдине завдання наших релігійних обрядів і практик — це її служити, нас її навчити, до неї привести. Любов — це мета. Все інше — це

тільки засоби. Вона повинна бути завершенням усього.

Якими ж знаменними щодо цього є слова Апостола Павла : « Якби я говорив мовами людськими й ангельськими, але не мав любові — я був би немов мідь бреняча, або кимвал звучний. Якби я мав дар пророцтва і відав усі тайни й все знання, і якби я мав усю віру, щоб і гори переставляти, але не мав любові, я був би — ніщо. I якби я роздав бідним усе, що маю, та якби віддав мое тіло на спалення, але не мав любові, то я не мав би жодної користі » (1. Корінт. 13). Любов є все. Де любові нема, там святості нема і не може бути.

Тому святі не ті, і не такі, як багато з нас їх собі уявляють. Вони не є ні світо — ні людиноненависниками. Це не є нінацо непридатний матеріал, покривджений і надщерблений життям, як дехто думає. Це не є відпадки суспільства, котрі не вміють пристосуватися до вимог нормального, модерного життя і тому воліють животіти десь по кутках, бо в наш час не можуть знайти собі місця. О, ні, справжні святі це щось цілком інше. Вони мають зрозуміння для всього гарного і шляхетного, для добра і краси. Вони ведуть вперед, ідуть у перших лавах. Святі це ті, що не лякаються своєї тіні, чи « власті імущих », чи « громадської думки ». Вони мають відвагу виступити на оборону правди, немічних і покривдженіх, та, в разі потреби, за це терпіти і страждати. До них можна мати довір'я. Це ті, що не обмануть. Святі — це цвіт, окраса людства. Це ті, що втілюють у собі ідеал людини такої, якою її хотів бачити Творець. Вони най-

досконаліше відображують той « образ і подобу Божу » тут на землі. Святі — уприсутнюють Бога і Христа серед нас. Вони є тим світлом для світу, сіллю для землі, про яку говорив Христос, і завдяки яким наш світ взагалі розвивається, поступає та існує. Цю думку знаходимо в нарисі-оповіданні « Матрьонин Двір » Александра Солженіцина. Ось як він характеризує, зображає покійну Матрьону: « Вона не ганялася за хазяйством... Не побивалася, щоб купити речі і потім берегти їх більше, ніж своє життя.

Не гналася за уборами. За одежею, що прикращає потвор і злодюг. Не зрозуміла й кинена навіть чоловіком своїм, похованши шестеро дітей, але не вдачу свою товариську, чужа сестрам..., смішна, по-дурному працюча безкоштовно на інших, — вона не нагромадила майна на смерть...

Усі ми жили поруч з нею і не зрозуміли, що вона є той самий праведник, без якого, за приказкою, не стоять село.

Ні місто.

Ні вся земля наша » (*).

Справжні святі залишили по собі незатерті сліди, надали печать свого духа цілим століттям. Вони з вченими, поетами, письменниками, винахідниками унапрямлювали хід історії, процес розвитку людства — тільки з цією різницею, що вплив перших спричинювався дуже часто лише до матеріального поступу, тоді як вплив святих позначався в духовній площині.

(*) « Сучасність », ч. 7 (43) липень 1964. стор. 33.

Вони були тими двигунами людства вперед до світла, до висот, до ідеалу; вони соторінням з людським обличчям прищеплювали і людське серце і людську душу. Святі, це найбільші добродії людства. Немає таких реалістів, які були б такі близькі для світу, як правдиві святі. Вони страждають з тими, що терплять, але й з веселими веселяться, без заздрості та огірчення радіють щастям і успіхом інших. Вони не втікають від світу, бо світ для них — місце їхнього освячення. Вони не знецінюють світу, ні його краси, ні величі, бо, хто так чинить, той знецінює і його Творця. Вони є співробітниками Божими над перетворенням світу, щоб він був досконалішим, близчим до того, яким його Бог задумав, яким він вийшов з Божих рук, ще поки гріх не осквернив його. Для них законом у відношенні до світу є слова Апостола Павла : « Все ваше (для вас) — ви ж Христові, а Христос Божий » (1. Корінтян 3, 23).

Апостольські книги Нового Завіту називають християн, тих, що повірили в Христа і охрестилися — « святыми ». У листі Апостола Павла до Римлян 1, 7 читаемо : « Усім, що в Римі, Божим улюбленим, покликаним, святым : благодать вам і мир від Бога, нашого Отця і Господа Ісуса Христа ». Це саме звернення знаходимо і на вступі його 1-го листа до Корінтян (1, 2). Хто читав цей лист, тому відомо, які відносини панували у Корінті і як Апостол нарікав на відсутність моральної досконалості і святості членів Корінтійської Християнської громади. Та не зважаючи на це, Апостол все ж таки називає їх святыми. В чому ж тоді полягала їхня свя-

тість? Що давало Апостолові право так звати їх? У чому була і є різниця між християнами і не християнами?

РІЗНИЦЯ МІЖ ХРИСТИЯНАМИ І НЕ ХРИСТИЯНАМИ

Вона не полягає у тому, мовляв, християни є ліпші за інших. Різниця між християнською релігією і не християнськими полягає в тому, що ми віримо в Бога, який в Ісусі Христі дав себе розп'яти. Ця віра наша в Божу любов змушує нас бути святыми, змушує нас любити наших братів, так як він полюбив нас, бути йому подібним. Отож ця наша віра в Божу любов освячує нас та відрізняє нас від інших. Ми віримо в Бога, що принизився, з любови став людиною, терпів, страждав, служив, допомагав, любив, прощав і на останку дозволив себе розп'яти, щоб своїм словом, життям і прикладом показати нам божественну дорогу життя, об'явити хто і який він є, яка є любов та якими ми можемо і повинні бути.

Різниця між нами, покликаними до святості, що перебуваємо вже в процесі освячення силою нашої живої віри, але все ще таки грішними, недосконалими, немічними Божими дітьми — та святыми, котрі досконаліше за нас відзеркалюють на цій землі Божу славу і Божу любов, не є аж такою великою та недосяжною.

Ми, грішні, в нашій обмеженості, несвідомості та самозакоханні, переконані, що ми Бога люби-

мо і уважаємо, що ми для нього щось робимо, що з нас він повинен бути задоволений. У справжньо святих — це, власне, зовсім навпаки. Вони повірили в Божу любов, їй відкрилися і переконані, що Бог іх любить — таких грішних і немічних, непотрібних, якими вони є, що він іх любить багато, багато разів більше, ніж вони його люблять. Вони свідомі і відчувають, що зі свого боку вони справді нічого гідного та достойного не зможуть зробити. Все їхне намагання і єдине бажання — це бути живим, послушним, але розумним знаряддям у Божих руках; це відкритися якнайшире його любові, повірити в неї, не ставити їй опору, якнайбільше зачерпнути її та, бувши нею переповненими, хоч трошки поділитися нею з іншими. Вони лише прагнуть одного — не ставити Богові опору, дати Богові досить місця у своєму серці, всеціло належати Богові, щоб не вони жили, але він жив у них і так у них і через них міг любити та служити іншим. В тому і вся суть та безконечно проста глибина їхньої святості.

Людина звертається до Бога у різних потребах. Хворою вона молиться за своє здоров'я. Ми просимо Бога дуже часто про матеріальні добра, за успіх в науці, в праці, за щастя в житті — своє і своїх дітей. Це зрозуміло і добре, але це ще не остаточна мета нашого життя. Єдине наше завдання, якому все повинно бути підпорядковане, єдина наша ціль — це наша святість.

Чи справді доцінюємо ми святість як найвище добро, як ту дорогоцінну перлину, за яку треба було б усе віддати, це все проміняти, що маємо? Як часто ми молимося за особистий поступ

в духовному житті, за особисту святість, за святість рідного чоловіка, дружини, дітей, наших душпастирів і близьких? Чи в майбутньому все залишиться, як було досі? Чи зробимо хоч перший крок, і хоч перший раз помолимося, щоб життя Ісуса було явним у нашім смертнім тілі (2. Корінтян 4, 10) і щоб ми немов дзеркало віддзеркалювали Господню славу та перетворювалися все більше і більше в його образ (2. Корінтян 3, 18).

НЕБЕЗПЕКА ПОМИЛКОВОГО РОЗУМІННЯ ТРЕТЬОГО ПРОХАННЯ ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

Роздумуючи над третім проханням Господньої Молитви, ми вже відкрили, що Божа воля — це святість наша. Бог хоче, щоб усі люди спаслися, тобто досягли повноти щастя, а святість це потрібна і необхідна передумова до спасіння. При цій нагоді ми встановили також, у чому полягає суть святості. Святість — це не що інше, як тільки чиста, безкорислива, богоподібна любов, яка уможливлює наше єднання з Богом. Наголошувати і повторювати цю правду ніколи не буде зайве, бо про неї ми так часто забуваємо. Та цим ми ще не вичерпали всієї глибини третього прохання Господньої Молитви. Багато людей не зовсім правильно розуміють слова третього прохання: « Нехай буде воля Твоя ». Тут може бути подвійна небезпека помилкового розуміння та неправильного пояснення цих слів.

Чимало людей ще й тепер схильні приписувати Божій карі, чи Божій волі всі катастрофи та нещастя, які в житті на людину спадають. Проти Божої волі, мовляв, і так нічого не вдієш, отож нічого іншого не залишається, як терпіти і все терпляче зносити. Якщо насправді для деякого такий особистий погляд на світ є виявом глибокої віри і внутрішнього переконання, то й таку особу треба шанувати. До неї, помимо всього, ми повинні також ставитися з повагою, як і до переконанняожної людини, навіть коли ми його не поділяємо.

Проте, інколи за цим усім щось інше приходитьсья. Такий спрощений погляд на світ, це наслідок незнання і лінівства. Він звільняє людину від думання і власного зусилля шукати самій відповіді та розв'язки життєвих проблем. Це втеча перед відповідальністю. Така настанова до життя і світу не є правильна, не є християнська і богоугодна. Бог дав нам розум і руки, щоб ми ними користувалися і робили все те, що є в нашій силі, аби поліпшити наші умови життя, зробити їх гідними і достойними Божих дітей. Складати нашу вину на Бога, за всі нещастя, хвороби, катастрофи у світі — це не є гідне зрілої людини двадцятого століття. Отож кожного разу, поки винесемо наш осуд, запитаймо себе, чи зробили ми все те, що повинні були зробити, щоб тих нещасть оминути, їм запобігти, до них не допустити? Ця перша небезпека помилкового розуміння слів «нехай буде воля твоя» це фаталізм, приречення і грішна пасивність.

Та є ще друга небезпека, дуже актуальна й з

нею зустрічаемося досить часто. Це небезпека, на яку наражена освічена людина, що в усьому ладна керуватися холодним розумом. Вона бажає все зрозуміти, все пояснити, все передбачити і так плянувати майбутнє. Це добре й похвально за умов, що така людина не встановлятиме правил, згідно з якими, в її розумінні, Господь повинен діяти і керувати світом. Коли ж Бог не діє так, як вона собі уявляє; ба, більше, коли вона зазнає якогось нещастя, як непередбачена хвороба, або передчасна смерть близької особи, що з людською логікою і мудрістю важко погодити, тоді така людина зневірюється. Вона звинувачує Бога, в жорстокості, несправедливости. Як може, мовляв, все знаючий, добрий і всемогутній Бог, щось таке дозволити? А тому, що він це дозволив, він не є таким, як я собі його уявляв, або його взагалі нема і тому не хочу про нього згадувати і думати. Якщо б він був, він до такого не міг би допустити.

Така настанова освіченої людини є значно гірша за першу. Вона є виявом гордости, зарозумілости, браку віри і недовір'я до Бога, як нашого Отця. Це витвір дитячого, зовсім помилкового уявлення про Бога, як сторожа, наглядача і керівника всіх людських вчинків. Таке уявлення про Бога не є ні християнське, ні гідне дорослої людини. Бо що ж таке людина, яка хоче мірятися з Богом, приписувати йому правила поведінки? Це так само, якщо, хитаючись від подуву вітру, світло каганця хотіло б рівнятися з ясним, сліпучим світлом сонця.

ДУМКИ БО МОЇ — ЦЕ НЕ ВАШІ ДУМКИ

«Думки бо мої — це не ваші думки, і дороги ваші — не мої дороги, — каже Господь. Бо так, як небо вище від землі, так мої дороги вищі від доріг ваших і думки мої вищі від думок ваших » (Ісая 55, 8-9). Не раз простій людині важко зrozуміти рішення і вчинки високопоставленої особи, яка ліпше ознайомлена з будь-яким питанням, бо стоїть у центрі, де перехрещуються інформації та звідомлення з різних боків. Така людина має погляд на цілість, бачить справу в загальному, а не лише під одним обмеженим кутом. Якже ж тоді ми, звичайні люди, яких виднокруг так обмежений можемо мати наче претензії і бажати зрозуміти всі рішення і значення Божих допущень і випробувань у нашому особистому чи національному житті ? Тому будьмо покірні і молім Господа про духа довір'я, муздрості і розсудку.

В житті, як на довгій ниві — каже народна мудрість. Отож важливим є те, щоб ми не заломилися, не впадали в розпуху, коли прийде на нас час випробувань, як приміром : хвороба, неуспіх, смерть дорогої і близької нам особи. Щоб ми тоді не зневірилися, не бунтувалися, не кликали Господа « на суд », « до рахунку », але прийняли цей хрест, це Боже рішення з вірою і довір'ям, як дар з люблячої батьківської руки. При цьому завжди просімо в покорі : Господи, дай нам досить сили цей хрест нести і зрозуміти, що ти, Господи, від мене в тій хвилині, в тих обставинах хочеш. Навчи

мене, Господи, як я маю чинити, щоб виконувати волю твою, хоч її не розумію. Що бажаєш ти мені тим хрестом сказати? У твоєму милосердю дай мені досить віри і довір'я в твою безконечну, неперевершену любов до мене, твого соторіння, твоєї дитини. Дай мені і настільки сили, щоб я зміг повторити за Христом, твоїм улюбленим Сином: «Отче, коли ти хочеш, віддали від мене цю чашу (терпіння), тільки хай не моя, а твоя буде воля» (Лука 22, 42). Такою настанововою продовж усього свого життя керувалася Пречиста Діва Марія. Її змальовав цими короткими словами Євангелист Лука: «Я слугиня Господня, нехай зі мною станеться по твоєму слову (по твоїй волі)» (Лука 1, 38).

Нехай буде воля твоя! Це легко сказати, коли Божа воля є тотожна з моєю власною волею, коли в житті все йде так, як я заплянував, як я собі бажаю. Чи мав би я силу сказати ці слова — і то не тільки устами, але і серцем — коли всі мої пляни, мрії і надії пішли б нанівець, розбились немов те скло на дрібненькі кусочки, коли, віднині аж до кінця моого життя, я був би невиліковною хворобою прикутий до ліжка, коли я втратив би все те, що на землі було мені найдорожче? Чи повторив би я за праведним Йовом: «Нагим вийшов я з материнської утроби і нагим повернусь туди! Господь дав, Господь взяв. Нехай ім'я Господне буде благословенне!» (Йова 1, 21). Чи віритиму ще і тоді в слова Апостола Павла, сказані до Римлян (8, 28): «Тим, які люблять Бога, усе на добро співдіє!».

Господи, дай нам таке переконання, таке без-

межне довір'я, таку непохитну віру у твою мудрість, твоє провидіння, твою любов.

ДОВІР'Я ДО БОГА, АЛЕ І НАША СПІВДІЯ

Брак довір'я до Господа Бога є важкою образою Творця, але і надмірна надія на Бога може бути гріхом. Надмірну надію на Бога покладають всі ті, що все від Бога узалежнюють, мовляв : « якось то вже Бог дастъ ». Кожний віруючий мусить мати і здоровий розум, бо без росудливости не може бути здоровової і Богоприємливої віри. Таку надмірну, не раз перебільшенну, нерозсудливу надію на Бога виявляють члени деяких крайніх сект, які, приміром, не кличуть, лікаря, коли дитина чи хтось з рідні захворів, але кажуть : Бог спроможний дати й повернути здоров'я. Очевидно, що Бог може це зробити, але не нам приписувати й визначувати йому спосіб, як це він має чинити. Це Бог у притчі про милосердного Самаряніна (Лука 10, 25-38) поспішив з допомогою тому чоловікові, що повертається з Єрусалиму до Єрихону і попав в руки розбійників. Побитий і напівпритомний, залишений ними на дорозі, подорожній стікав кров'ю, вмираючи зі спраги й болю. Це Бог його врятував, але руками, великодушністю й розумом того Самаряніна.

Подібно відбувається і тепер. Сьогодні також Господь Бог користується людьми та природними засобами, а в тому й науковою і технікою, щоб прийти нам у потребі з допомогою.

Наука і здобутки техніки та медицини це також Божий дар, Божий талант, даний нам через слабість нашого тіла, щоб ми ним користувалися і, прийнявши Божу поміч, за її посередництвом, ми дякували і прославляли нашого небесного Отця.

« Бога взвивай, а рук прикладай » — каже наша народна мудрість. Зробімо все те, що ми повинні зробити, все те, що від нас залежить, що в наших силах, а решту здаймо на Бога. Оце є те розумне і християнське довір'я до Бога, як до нашого Творця і Отця.

ЯКО НА НЕБЕСИ І НА ЗЕМЛІ — ЯК НА НЕБІ, ТАК І НА ЗЕМЛІ

Ці слова є закінченням першої частини Господньої Молитви і стосуються всіх трьох перших прохань. Вони висловлюють бажання, щоб як на небі, так і на землі святилося і прославлялося величне Боже Ім'я, запанувало Боже Царство, — царство миру, справедливости і любові — здійснювалася Свята Божа Воля.

На небі всі святі та ангели Господні охоче, повні захвату, з живою радістю виконують волю Божу. Для них здійснення Божої волі — це їхня внутрішня потреба, це щастя, що дає їм Богоуподібнення. Вони є учасниками Божественного Життя Пресвятої Трійці — Отця, Сина і Святого Духа.

Для нас грішних, тут, на землі, задля нашої немочі, поганих привичок і нахилів, здійснення

Божої волі здається інколи важким тягарем, обмеженням нашої « свободи ». Молімо Господа про просвічення і зрозуміння глибоких слів Христа, записаних Євангелістом Матеєм : « Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, і я облегшу вас. Возьміть ярмо мое на себе... і знайдете полегшу душам вашим. Ярмо бо мое любе й тягар мій легкий » (Матей 11, 28-30).

Помножують собі страждання тії, що ідуть за іншими « богами » — каже псальмопівець (Псалом 16, 4). Людина, яка « визволилася » з-під влади Творця, попадає під владу сотворіння, стає рабом себе самого, свого egoїзму, примх, похотей, слабостей, накладає на себе нове « ярмо », новий тягар, без порівняння важчий за « тягар служіння Богові », за « тягар любові ». Хто грішить, той невільник, той раб гріха — каже Писання.

Служіння Богові — це визволення людини. Визволення від зовнішнього впливу і тиску, а також з-під тиранії її власного « я ». Богові служити — це царювати, бо : « тоді ми не будемо більше малолітками, яких кидають хвилі, і яких обносить всякий вітер... але будемо жити по правді та в любові, в УСЬОМУ ЗРОСТАЮЧИ В ТОГО, ХТО є ГОЛОВОЮ — У ХРИСТА » (Ефесян 4, 14-15).

Де дух Господній, де любов, там воля, там свобода. До свободи бо ви, брати, покликані, але любов'ю один одному служіте — кликав Апостол Павло. (Галатів, 5, 13). « Усе дозволене, але не все корисне; усе дозволене, але не все буде ». Тому : « Ніхто хай не шукає для себе користі, лише — для другого » (1 Корінтян 10,

23-25). Усе дозволене в любові, але цієї свободи треба добровільно зректися, коли вона завдає шкоди моєму близьньому. Це « не обмеження » свободи, як, мабуть, декому на перший погляд воно здається, але її удуховлення, піднесення її на нову висоту. Адже тільки так вона відрізняється від « свободи звірини », яка без сорому і вагань може « робити що хоче », тільки така свобода є достойна і гідна людини. Проте, як важко нам це все інколи зрозуміти і здійснювати зокрема тоді, коли йдеться тут про нашу власну користь, вигоду, приемність, коли йдеться про наше власне « я », коли треба вибирати між чистою безкорисливою, богоподібною любов'ю і нашим власним вузьким себелюбством.

**
*

Цим закінчуємо ми розважання трьох перших прохань Господньої Молитви. Разом взяті, вони творять одну цілість і є найкращим виявом нашої любові до Бога, нашого небесного Отця, якщо ми їх з розумінням проказуємо та здійснююмо в нашему житті. У них не про себе й не про свої потреби ми згадуємо, але молимо Бога про Божі справи. Ми просимо, щоб прославилось Боже святе ім'я, прийшло його царство, щоб поглибилось і поширилося серед людей його царювання, а також здійснилася в нас, а через нас і в світі, свята Божа воля. У цих проханнях ми молимося за остаточне спасіння світу, всього людства, хоча і нема в них про це окремої вимовної загадки. Ці три перші прохання мають вселюдське значення. Вони вклю-

чають в собі всі потреби людства. У них є когнітивні передумови для його дальнього існування, розвитку і зростання на майбутнє. Здійснення цих прохань принесе з собою мир, щастя, радість для всіх. Вся вселенна, всі люди стануть співучасниками тих Божих дарів, які нерозривно поєднані зі здійсненням цих прохань. В ту благословення хвилину зміниться й обличчя землі, бо все буде наповнене Божим Духом Святым. Наслідки цього оновлення будуть видимі для всіх. Всі втішатимуться миром, невимовним щастям, черпатимуть щедро нічим не закаламучену радість. Всі матимуть у них участь. Земля перестане бути « долиною сліз », якою вона є нині внаслідок гріха, із нашої вини. Тоді вона перетвориться в « рай », бо людина людині не буде вже більше вовком, але братом стане. Тоді « увійдемо » в радість нашого Пана і Творця (Матей 25, 23), а « праведні засяють, як сонце, в Царстві Отця свого » (Матей 13, 43). Та здійснення цієї світлої візії майбутнього залежить від виконання цих трьох перших прохань, бо лише воно може принести з собою таке тривале перетворення світу на краще, таку велику радість, котра має бути радістю всього люду, як її прозвіщали ангели пастирям при народженні Христа (Лука 2, 10). Туга і очікування тієї хвилини повинні бути для нас новим стимулом до ще ревнішої молитви та праці над її здійсненням і переведенням в наше щоденне життя.

IV. ПРОХАННЯ: ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ ДАЖДЬ НАМ ДНЕСЬ — ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ ДАЙ НАМ СЬОГОДНІ

ГОЛОД У СВІТІ І НАША ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Перші три прохання Господньої Молитви, як ми вже бачили, стосуються Бога. Так воно й повинно бути, бо Божові завжди і всюди належить перше місце. Божі справи повинні мати завжди першість у нашому житті. Здійснення цих прохань є основою справжнього щастя для всього людства. Чотири останні прохання цієї молитви відносяться безпосередньо до нас і наших справ. Тут ідеться про людину з її щодennими потребами для душі й тіла.

Щоранку перед тим, як піти на працю, ми приймаємо першу поживу. Для нас це щось цілком звичайне, просто само собою зрозуміле, нормальнє. Проте, чи подумав я хоч раз, що це є Божий дар; що нині, у двадцятому столітті на трьох людей на світі двох вмирають з нужди та голоду. Коли б я був народився там, де вони,

то правдоподібно був би змушений ділити їхню долю, голодувати, як вони голодують.

Чи вже хоч раз подякував я щиро Господеві за цей кусень хліба, якого так багато прагнуть і не мають, за здоров'я, за здобуте знання, вивчений фах, за дах над головою, за щоденну можливість заробити на хліб і до хліба для себе і своїх рідних? Чи був я готовий поділитися плодом праці моїх рук з тими, що не мали такого щастя, таких можливостей, які мені дано?

ХЛІБ НАШ : — ЯК РОЗУМІТИ ЦЕ СЛОВО « НАШ » ?

У Господній Молитві ми кажемо : « Хліб наш дай нам сьогодні ». Слово НАШ тут означає багато більше, ніж нам на перший погляд здається. Воно хоче сказати : нами здобутий, нами зароблений хліб дай нам Господи. І, власне, у тому полягає його величезна вага, якої ми, мабуть, не цілком свідомі.

Давніше, коли ще природа була в своєму незаторкненому, незайманому стані, вона сама годувала людину, давала їй ввесь час свої щедрі дари. Вклад людини був дуже малий порівняно до родючості плодів землі. Тепер стан цілковито змінився. Людина з поступом науки і техніки підкорила собі природу. Вона використовує всі її багатства, удосконалює агротехніку, змушує землю родити хліб там і за таких умов, де вона була неврожайна. Все те, що ми нині споживаємо, це плід землі, але і плід людських рук,

свідомого бажання і розумних заходів людини для збільшення посівної площі та родючості плодів землі. Отож, все від Бога, але водночас і все від творчого генія людини. Бог створив передумови, але людина мусить докласти труду, щоб земля родила те, що треба, і там де треба. Якщо в будь-якій країні через неврожай чи інше стихійне лихо, забракне хліба, то наш обов'язок — впливати, на відповідальні власті, щоб його вчасно доставили тим, хто його потребує. Тому і наша молитва може бути богохульною, якщо ми турботу про голодуючих залишимо Богові і самі не будемо робити те, що в наших силах, щоб всі мали щоденного хліба подостатком.

Слово НАШ у четвертому проханні Господньої Молитви має завжди нагадувати нам, що це не вина Бога, але вина нас усіх, якщо тепер на землі є ще місця, де люди вмирають з голоду. Ми не сміємо забувати, що хліб наш щоденний, це не тільки Божий дар, але одночасно й дар наших братів, плід їхнього зусилля, овоч їхньої праці.

«Хліб наш насущний дай нам сьогодні». Не мій, але наш, не лише для мене, але для нас усіх дай нам, Господи.

Звідси і наш обов'язок подбати про це, щоб всі мали того хліба подостатком, щоб всі мешканці землі могли провадити таке життя, яке було б гідне людини.

Цим поясненням про наш щоденний, матеріальний хліб, потрібний і такий важливий для гідного життя, ми ще не вичерпали всієї глибини цього прохання. У Господній Молитві ми не

кажемо : хліб наш щоденний, матеріальний, потрібний для життя нашого тіла дай нам сьогодні, але « Хліб наш насущний дай нам сьоні ». Це слово « насущний » не виключає цього першого прохання про земний хліб. Воно його в собі включає, але водночас іде багато дальше. Воно вводить нас в нову глибшу дійсність.

ЗНАЧЕННЯ І ВАГА СЛОВА « НАСУЩНИЙ »

Хліб наш НАСУЩНИЙ : Тих, хто знає Господню Молитву й іншими мовами, може здивувє, що в них не кажуть « хліб наш насущний » тільки « хліб наш щоденний дай нам сьогодні ». В українському перекладі « Отче наш » з старослов'янської мови залишено також це малозрозуміле слово. Чому ? Тому, що слово « насущний » значно глибше і каже більше, ніж слово « щоденний ». Воно передає вірніше « епіусійон » — слово грецького оригіналу, що означає : на суть, на буття, на сущість. Отож слово « насущний » означає все те, що є потрібне до буття, до існування людини і то не тільки для тіла, але і для душі. Бо « не хлібом єдиним живе людина ». Щоб провадити справжнє людське життя, яке відрізнялося б від тваринного, не досить самої їжі. Потрібно ще поживи для душі, для духа, а ним є Боже слово, передане усно, чи писемно; ним є молитва, святі Тайни-Тайнства, релігійне знання.

Чи зростало воно в мене також пропорційно до моєї загальної і фахової освіти ? Чи може за-

лишився я на рівні дитини неначе учень початківець, хоча здобув фаховий чи науковий диплом?

ХЛІБ НАСУЩНИЙ. Цим першим поясненням ми не вичерпали ще всієї глибини, всього багацтва того таємничого слова « епіусійон ». В грецькій мові воно може означати звичайну поживу — « хліб щоденний », потрібний нам кожного дня, щоб могти прожити, зберегти наше фізичне існування, але водночас і хліб потрібний для БУТТЯ на СУЩНІСТЬ, що перевищує земне животіння. Нарешті це слово може означати « хліб », що перевищує всю видimu сущість і буття. Щось що є частиною тієї СУЩОСТИ, яку в усій повноті посідає лише ЄДИНОСУЩИЙ, той, що сам в собі має ПОВНОТУ ЖИТТЯ-БУТТЯ і ІСНУВАННЯ — ГОСПОДЬ БОГ.

Чи не напрошуються і не відгуkуються у нашому серці слова Христа, записані Євангелистом Йоаном : « Я — ХЛІБ живий, що з неба зійшов. Коли хтось цей ХЛІБ їстиме, житиме повіки... Бо тіло мое — їжа правдива, і кров моя — правдивий напій. Хто споживає тіло мое і кров мою п'є, той у мені перебуває, а я — в ньому. Як мене Отець живий послав, і я Отцем живу, так і той, хто споживає мене, ЖИТИМЕ МНОЮ » (Йоан 6, 51-58). Отже « Хліб насущний » може означати і Христа у Таїнстві Пресвятої Євхаристії, закритого перед нашими очима видами хліба і вина. Ісус є хлібом — їжею для тих, хто є членом його тіла — каже святий Кипріян [9]. При цій нагоді треба звернути нашу увагу на те, що є основна різниця між хлібом земним і

хлібом, « що з небес сходить », який всю сущість, все земне буття перевищає.

Усім відомо, що наше тіло, споживаючи хліб земний, його засвоює, переробляє в частини свого організму. Це засвоєння є конечною передумовою нашого органічного життя і зростання. При споживанні « хліба з неба » — тіла і крові Христової, відбувається також цей сам процес засвоєння та уподібнення, тільки в іншому напрямку.

Не ми засвоюємо і перетворюємо « небесний хліб » в частину нашого організму, як це буває при звичайній поживі, а навпаки : « хліб з небес » діє і впливає на нас (якщо ми внутрішньо не ставимо опору). Він абсорбує, вбирає і включає нас через уподібнення і освячення в найінтимнішу повноту свого Божественного життя і буття. Таким чином ми з часом стаємо самі частиною того « небесного хліба », який дає життя світу. Тому ми повинні приймати Святе Причастя свідомо, згідно з наміром його Божественного Основника, Ісуса Христа. Не так з метою нашого особистого освячення, але, щоб з'єднані органічно з Христом, ставши живою частиною його самого, несучи його життя в собі, ми стали тим « хлібом насущним » для нашого середовища, на життя світу, щоб люди могли жити нами, як ми живемо Христом. Господи, дай мені досить сили, щоб мав я бажання тоді уподібнитися і бути « хлібом » для інших.

ЯК РОЗУМИЛИ ЦЕ ПРОХАННЯ НАШІ ПРЕДКИ ?

На закінчення цього розділу корисно буде нам, людям двадцятого сторіччя довідатися про те, як наші предки розуміли це прохання про « хліб насущний ». Вступивши на Київський митрополичий престіл, великий Митрополит Петро Могила, щирий прихильник з'єднання церков з власним українським Патріархом, як головою нашої церкви, опрацював латинською мовою твір : « *Confessio fidei orthodoxae* », — Визнання Православної Віри (Великий Православний Катехизм). У ньому подав він і пояснення до молитви Отче Наш. Затверджений Київським Синодом 1640 року та перекладений згодом грецькою мовою, цей катехизм був прийнятий всіма Вселенськими Патріархами і став обов'язковим підручником православної віри для всіх Православних Церков Християнського Сходу.

Ось дослівний переклад його пояснення до цього четвертого прохання Господньої Молитви (*) :

« Про що просимо в цьому четвертому проханні ? — Насамперед про душевну поживу, якою є слово Боже, — як каже св. Писання (Второзаконня 8, 3 та Матея 4, 4) : « Чоловік житиме не самим хлібом, а кожним словом, що

(*) Цитую за текстом основної праці про Господню Молитву Жана Карміняка, стор. 185. — Jean Carmignac, *Recherches sur le « NOTRE PERE »*, Editions Letouzey & Ané, Paris, 1969.

виходить з уст Божих ». Ми просимо, щоб Бог охоронив нас від голоду його святого слова, тобто науки Христа... Відтак це прохання включає проосьбу про іншу поживу душі, тобто про причастя тіла і крові Христа так, як про це Христос каже: « Тіло мое — іжа правдива, і кров моя — правдивий напій... » (Йоан 6, 55). Якщо ми маємо бажання стати учасниками цих двох трапез, тоді матимемо Боже Царство Небесне в нас... На третьому місці до цієї молитви і до слова « хліб » належить все те, що є конечне, щоб зберегти нас при житті на цьому світі, як також тих усіх, кого ми потребуємо, щоб прожити... Слово « сьогодні » означає наш час, як довго ми живемо ».

ДАЙ НАМ ДНЕСЬ — ДАЙ НАМ СЬОГОДНІ

Слова : « Хліб наш насущний ДАЙ НАМ ДНЕСЬ — СЬОГОДНІ », означають : Господи дай нам хліба, що його ми нині потребуємо. Не на завтра чи після завтра, але на сьогодні. Христос не звільняє нас від турботи за щоденний хліб і потрібне матеріяльне забезпечення для нас і наших дітей. Він хоче тільки одного, а саме : щоб та наша турбота не була надмірною, тобто нерозумною; щоб забезпечення і всі матеріяльні добра були для нас лише засобом, а не єдиною метою нашого життя. Христос хоче, щоб ця турбота не захопила нас цілком, але щоби ми при цьому всьому мали ще час і відкриті очі на інші важливіші речі; щоб за турботою за бogaц-

твом ми не розминулися з головною метою нашого життя. Христос хоче сказати: роби все, що до тебе належить, що повинен зробити, і то так, якби все тільки від тебе залежало. Зробивши все те, що в твоїх силах, решту твоєї турботи за успіх твоїх старань здай в довір'ї на Господа.

Наше завдання — це сіяти і поливати, а ріст дає вже він сам по своїй незбагненній волі. Тому маймо довір'я до Бога. Без його відома, як казав Христос і « волосина з голови у вас не пропаде » (Лука 21, 18). Він, що нас підтримував, годував, одягав, оберігав аж донині, він буде існувати ще завтра, тих 5 - 10 - 30 чи 50 років. Маймо довір'я, бо не спить і не дрімає той, що Ізраїля пильнує — як каже Псалом. Господь же наш охоронець. Він наш захист і покровитель, наша скеля і наше спасіння.

**
*

**V. ПРОХАННЯ:
І ОСТАВИ НАМ ДОЛГИ НАША —
І ПРОСТИ НАМ ДОВГИ, ПРОВИННИ НАШІ**

**ПРО ПРИЧИНІ І СУТЬ ГРІХА
У СВІТЛІ ПЕРШОЇ КНИГИ БІБЛІЇ**

« Я гріхів не маю... Я нікого не вбив, я нікого не спалив... » Скільки разів доводиться священикові чути ці слова, коли заохочує вірних до сповіді. Така відповідь — це свідотство змішування понять, повного незнання, що таке гріх та цілковитого нерозуміння, що таке сповідь.

Чимало християн відчувають « обов'язок річної сповіді », як важкий тягар. На це склалось багато причин. Їх подавати тут немає змоги. Проте дуже помилляється той, хто розглядає сповідь, як чисто механічне визнання своїх гріхів перед священиком. Сповідь у нашому розумінні — це застанова над нашим життям, проникнення в нашу душу, осуд нашого стану, усвідомлення нашої вини супроти Бога і більшого, розкаяття, прийняття Божого прощення та навернення. Отже сповідь — це зміна нашого

життя на краще. Така переоцінка нашого думання і життя є лише можлива під впливом Божої ласки, яка нам все запевнена, та нашої свободної співпраці. Вона є великим даром і виявом Божого милосердя супроти нас грішних. Таке розкаяння і навернення дає нам можливість викреслити наше минуле і почати нове, краще, змістовніше життя. Та щоб його як слід оцінити, ним радіти, за нього бути вдячним, потрібно хоч дещо відчути і зрозуміти, що таке є ця жахлива дійсність, яку ми називаємо гріхом.

Що ж таке гріх? Ті, що в дитинстві вивчали катехизм, мабуть ще й тепер, по літах, зможуть повторити його визначення, вивчене напам'ять. « Гріх — це свідоме й свободне порушення Божої волі » (переступлення Божої Заповіді) —каже катехизм. Ця відповідь цільком правильна, але вона, так би мовити, тільки « хімічна формула гріха », така абстрактна, що при цьому не можна собі нічого уявити. Вона такою мірою відірвана від буденної дійсності, що сучасній пересічній людині нічого не говорить. У ній людина не бачить і не відчуває жодного зв'язку зі своїм щоденним життям.

Для того, щоб хоч частинно зрозуміти, що таке гріх, треба шукати відповіді у Святому Писанні. Там дуже часто йде мова про ту жахливу у своїх наслідках дійсність, яку ми звичайно називаємо гріхом. Отож наші роздумування про гріх розпочнемо з перших розділів Книги Буття, яка є неначе вступом до Біблії, прологом, введенням в усі інші книги Священного Писання як Старого, так і Нового Завіту.

У трьох перших розділах Книги Буття в за-

хоплюючих картинах знаходимо розповідь про повстання-створення всесвіту. Нам сьогодні ця образна розповідь є дещо дивна, але не забуваймо, що в давнину у своїй простоті вона була зрозуміла і доступна людині на її тодішньому ступені умового розвитку. За допомогою цих картин Богом надхнений автор хотів підкреслити силу і могутність Бога-Творця. Там, в Книзі Буття, читаемо про те, як Бог створив небозвід з його світилами : сонцем, місяцем, зірками. Землю з її мешканцями : птащтом, рибами, тваринами. Нарешті в ній іде мова про створення людини, її споневірення та занепад. Хоча там слова « гріх » не знаходимо, то історія падіння Адама-Людини є дуже повчальна і розкриває перед нашими очима суть гріха.

У третій главі Книги Буття, вперше поміж Богом і людиною, під образом змії, на сцену історії світу виступає нова, таємнича третя сила. Про неї у Старому Завіті вже більше майже загадки немає, бо була небезпека, що немічна, людина, могла вважати її за другого бога, що підтверджують нам поганські міти старовини. Щойно пізніше, а зокрема в Новому Завіті, вона виступає повністю на денне світло, як Сатана, Спокусник, Диявол, « брехун і батько лжі, душегубець від початку, в якому правди немає » (Йоан 8, 44).

Цій таємничій третій силі вдалося за добро-вільною згодою людини, внести заколот у мирне співжиття та люб'язне відношення між Богом і людиною, між Творцем і соторінням. Основою цих гармонійних стосунків і співжиття, було не тільки підпорядковання соторінъ і їхня за-

лежність від Творця, що є нормальне і неминуче, але й Божа опіка, його прихильність, пріязнь та любов до людини.

Бог створив людину на свій образ і подобу, каже Писання. « На Божий образ створив її », щоб була вона володарем всіх соторінь та його співробітником при перетворенні світу, бо : « Благословив їх Бог і сказав їм : Будьте плідні й множтеся і наповняйте землю та підпорядковуйте її собі » (Буття 1, 27-28).

Вона, ця третя сила, зуміла внести сумнів у серце людини та зродити недовір'я у святість, шляхетність, безконечну любов, великудущність і щедрість Бога-Творця. Ось що про це розповідає Книга Буття : І сказав змій до жінки : « Чи справді Господь Бог велів вам не їсти ні з якого дерева, що в саді ? » І відповіла жінка змієві : « Нам дозволено їсти плоди з дерев, що в саду. Тільки плід з дерева, що посеред саду, Бог наказав нам : « не їжте його, ані не доторкайтесь, а то померете ». І сказав змій до жінки : « ні, напевно не померете ! Бо знає Бог, що коли скоштуєте його, то відкриються у вас очі, і ви станите, як Бог, що знає добро й зло ». (Буття 3, 1-6).

Так ехидно, такими улесливими словами, так нечесно, брехливо і підступно тій темній силі пощастило досягнути своєї мети; відвернути людину від її Добродія, Творця і Отця. Тоді на початку історії світу, вперше так жахливо знецінено і спотворено той світлий образ Бога, Творця і Чоловіколюбця, його предвічну любов і доброту. Там представлено Бога, як заздрісного на свої права і привілеї скнару, користолюб-

ця, холодного себелюба, який видає спеціальні закони і заборони на те, аби захистити свої права. Про його любов там і згадки немає. Не для добра людини повчає та остерігає її Бог, але на те, щоб в страху тримати її малою під своєю владою, не дати їй змоги розвиватися, розпростерти вільно свої крила. Все представлено так, немов би Бог був заздрісний щастю свого сотворіння. Там тоді вперше сказано оті брехливі, улесливі слова, які завжди — в тій чи іншій формі — можна почути при кожній спокусі. « Ні напевно не помрете. Бо знає Бог, що коли скочтуете його (заборонений овоч дерева), то відкриються у вас очі, і ви станите, як Бог ». (Буття 3, 4-5). Іншими словами — ніхто не буде бачити, ніхто не буде знати. Це буде тобі тільки на користь. Інші так роблять, так чинять, тому користай з нагоди, бо іншої такої не буде.

« Станите як Бог ». У цьому бажанні міститься суть будь-якого гріха.

Гріх — це бажання людини самій рішати за хотінням власного серця про те, що добре, а що зло, бути мірилом усього, згідно зі своєю власною волею. Це намагання бути в нічому необмеженим еством, володарем і паном. Без жодної уваги на інших робити те, що їй захочеться. Оте нерозумне і нездійсните грішне бажання визволиться, звільнитися від влади Бога, збуджує та народжує спокусу і намагання нав'язати свою владу, свое « божество » іншим, аби вони нам корилися, нам покланялися, нас визнавали, щоб не ми служили іншим, а інші нам служили, нас слухали, і любили. Отож гріх — це не так зовнішній, несподіваний, непов'язаний, ізо-

льований вчинок людини, як іноді нам здається. Ні, це наслідок нашої внутрішньої настанови. Це невдоволення нашим станом, тим, що творить «суть» людини, як людини — розумної, вільної, але водночас обмеженої і залежної істоти. Це бажання розірвати рамки нашого обмеження, унезалежнитися від Творця, стати «надлюдиною». Це недовір'я до Бога, сумнів в його мудрість, доброту, любов, щедрість, справедливість. Ця внутрішня постава виявляється назовні бунтом, опором, непослухом людини. Під кінець це, може, і підсвідоме бажання людини стати нарешті богом, бути як Бог, зрівнятися з ним. Бути як Бог!... На початку для себе самого, а далі, якщо можливо, то ще й для інших.

У світлі цих фактів, зрозуміємо також дещо краще наслідки гріха, записані у Книзі Буття.

Людина, згрішивши, у свідомості, що двох Богів не може бути, втікає від Бога, починає його ненавидіти, як свого ворога і противника. Щоб себе не осмішити, вона ховається, замикається у собі, нікому не довіряє, шукає мотивів і «доказів», щоб виправдати свій вчинок. Вигнання з раю, з близькості Бога було лише зовнішнім підтвердженням того, що наступило вже раніше в її серці. Вона хотіла стати вільною, незалежною від Бога-Творця. Те чого вона свідомо і добровільно бажала — це збулося. Видалення з раю було тільки зовнішнім здійснення цього внутрішнього бажання, рішення її свободної волі, яку Бог шанує аж до кінця. Проте далеко від Бога нема «дерева життя», немає доступу до справжнього тривалого щастя. Цей сумний

досвід зробив Адам (*), зробила людина на початку своєї історії. Його робимо ми і тепер, його зазнає кожний грішник скоріше чи пізніше.

Розрив приязні між Богом і людиною завжди спричинює руїну та розрив приязній дружби між людьми. Він породжує і помножує в безко нечність себелюбство, заздрість, гнів, злість, злобу та ненависть. Адам відразу відрікається Еви, своєї дружини, і всю вину складає на ней, на ту, яка раніше була йому так близькою, що в захопленні міг сказати : « Це справді кістя від моїх костей, і тіло від моого тіла » (Буття 2, 23).

Ця внутрішня настанова ворожнечі, неприязні, себелюбства, заздрости і злости поширюється та переноситься немов пошестъ на інших, на все їхнє оточення. Вона виявляється в братовбивстві Каїна, який зі заздрості та ненависті вбиває свого брата Авеля. Кожна людина, що робить з себе « бога », вважає себе єдиним мірілом усього, раніше чи пізніше стає кривавим тираном, не зважаючи на те, до якої шляхетної мети вона не прямувала б.

(*) Слово « Адам » лише в кількох місцях 4-тої й 5-тої глави Книги Буття означає власне ім'я першої людини. В усіх інших книгах Священного Писання, воно в більшості випадків означає людину в загальному, тобто як « земне », людське ество у протилежності до « небесного », Божественного.

ЩО КАЖУТЬ ПРО ГРІХ ІНШІ КНИГИ СВЯЩЕНОГО ПИСАННЯ ?

ПЕРШІ ГРІХИ ІЗРАЇЛЯ В ПУСТЕЛІ ПІСЛЯ УКЛАДЕННЯ ЗАВІТУ НА ГОРІ СІНАЇ

В інших книгах Священного Писання, приміром, в книгах Виходу і Пророків також дуже часто мова йде про гріх. Читаючи їх, стверджуємо наступне. Як гріх позначив початок історії людства, так само і початок історії Ізраїля, єврейського народу, носить його тавро. І знову, яка подібність між гріхом Адама та гріхом Ізраїля.

Як Адам, так й Ізраїль, користувався Божим благоволінням, був щедро обдарований його благодійствами. Такий самий грішник, як інші народи, нічим не кращий за них, він був вибраний Божою любов'ю, щоб стати його : « Особливою власністю з-поміж усіх народів » (Вихід, 19,5). Бог назвав і зробив його своїм сином, своїм первенцем-первородним. Щоб визволити його з Єгипетської Неволі, Господь в безконечність збільшує вияви своєї надзвичайної над ним опі-

ки. « Ви бачили самі, що я зробив єгиптянам, як ніс я вас на орліх крилах і привів до себе » (Вихід 19, 4).

Та визволення з неволі ще не все. По дорозі з Єгипту до обіцяної землі, на горі Сінаї, Бог укладає свій Союз-Завіт з Ізраїлем. Він дає йому надзвичайні обітниці, які здійсняться за умови, що народ буде вірний цьому заповітові. « Коли щиро слухатиметеся моого голосу й дотримуватиметеся моого завіту, будете моєю особливою власністю з-поміж усіх народів, бо моя вся земля. Ви будете в мене царством священиків, народом святым » (Вихід 19, 5-6).

Цей договір-завіт між Богом та єврейським народом є особливим виявом Божої любові до Ізраїля. Він створює цілком нові обставини-взаємини. Відношення між Богом і його вибранцем Ізраїлем не є вже більше відношенням служіння і страху, як це буває між паном і слугою. Воно стає стосунком дружби, посвячення, зв'язком любові і довір'я, як, приміром, співвідношення між нареченими, між тими, що любляться, між чоловіком і жінкою. Тому після укладення Завіту гріхи одиниць та народу як цілості, дістають новий, досі нечуваний розмір. Це вже не самий непослух, як було донині, але злоба, невдячність, зловмисність. Тепер кожний гріх стає дошкульнішим, особистою зневагою, образою, знеціненням Бога. Раніше, перед тим — це був непослух рабів. Тепер — це віроломство і зрада союзників, перелюбство і невірність друзів. Це погорда тим, хто Святий, Вірний Правдивий, що був поміччю, скелею, силою, славою, захистом, оборонцем Ізраїля.

Перший тяжкий гріх народу Ізраїля, після укладення завіту — був сумнів у Божу силу, вірність і любов. Це брак непохитної віри та довір'я. Це нехіть покластися всеціло на Бога, як на Правдивого, Праведного, Святого.

Довга відсутність Мойсея під час його сорокаденного перебування на самоті з Богом, вплинула пригноблююче на народ. Ізраїль не витримує першого випробування. Народ починає сумніватися, чи не впали вони жертвою самообману. Чи дійсно той Бог, якого звіщав їм Мойсей, якого вони прийняли, якому обіцяли вірність, з яким вступили в завіт є справді таким Богом, на якого можна покластися, до якого можна брати довір'я? Чи є він досить сильний, могутній, вірний, правдивий? Правда, досі вони не мали причини на нього нарікати, в його вірності та могутності сумніватися. Він показав свою велику силу, врятувавши їх в чудесний спосіб з рук фараона, єгипетського царя. Він дав їм великі обітниці й на майбутнє. Але тепер Мойсея між ними немає. Хто знає, що з ним сталося? Тому й звертаються до Ароня, брата Мойсея з вимогою: «Ану, зроби нам бога, щоб він ішов поперед нас!» (Вихід 32, 1). Арон не мав сили їм відмовити і зробив їм золотого тельця-бичка. Бик був символом божества у поганських народів Сходу. Живучи чотириста років в Єгипті, вони бачили, як народ приносив йому жертви. Вони чули про його силу. Це він, за віруванням єгиптян, запевняв плодовитість, давав потугу, врожаї і добробут країні. Тому краще і певніше буде забезпечити собі також і його опіку та ласку... За цей перший гріх, за цю невірність,

зраду, сумнів і непостійність Бог тяжко карає винних. Але цей гріх був лише початком наступних віроломств та зрад.

Другий гріх Ізраїля в пустелі — це було невдовolenня з свого Бога, погорда його даром. Вони бачили, що їхній Бог, це Бог могутній і вірний, проте їм здавалося, що він надто мало піклується своїм народом. З огляду на їхню вірність, вони заслуговують на те, щоб він ними більше турбувався, більше опікувався і давав за них. Правда, він підтримує і годує їх у чудесний спосіб манною в пустелі. Але він, якщо б хотів, міг би для них зробити ще більше...

І став народ знову плакати та нарікати : « Хто, мовляв, дасть нам м'яса їсти ? Пригадуємо собі рибу, що задарма їли в Єгипті, огірки, дині, пір, часник, цибулю ; а тепер душа наша прагне : нема нічогісінько, сама лише манна перед нашими очами » (Числа 11, 4-7). І дійшло нарікання до вух Господніх, та й дав їм Господь по волі їхніх сердець. « М'ясо було ще в них на зубах, що його й не з'їли, а гнів Господній уже запалав на людей, і вдарив Господь їх тяжким мором » (Числа 11, 33). Це зробив тому, що « погордили Господом » і на перше місце поставили бажання та забаганки власних сердець.

Людина, яка « погорджує Господом », зневає його закон, сама прагне бути законодавцем, іде сліпо за похотями власного серця — вона сама себе руйнує, без уваги на те, чи вона того свідома, чи ні. Це наука, яку весь час пізніше пригадують народові Пророки.

КОЖНА ПРОВИНА СУПРОТИ БЛИЖНЬОГО Є ГРІХОМ ПРОТИ БОГА

Книги Священного Писання поучують нас далі, що кожний гріх проти близького є гріхом проти Бога. Він вражає і ранить його серце кожний раз, коли ми когось кривдимо. Як повчальні під тим поглядом для нас є слова Божого Пророка Натана до царя Давида :

« Так говорить Господь Бог Ізраїля : Я тебе помазав (призначив, наставив) царем над Ізраїлем, я тебе вирятував з руки Саула, дав тобі дім пана твого... Чому ж ти так зневажив Господа і вчинив те, що є злом в його очах ? Урію хетита вбив мечем, жінку його взяв собі за жінку... І тому тепер меч навіки не відійде від дому твого за те, що ти мене зневажив... » (2 Самуїла 12, 7-11).

« Меч навіки не відійде від дому твого ! » Це кара за гріх Давида. Тут ясно бачимо, що гріхи одиниці заторкують і руйнують не тільки того, хто їх вчинив, але завдають шкоди всій спільноті, спричинюють нещастя, терпіння, нужду та руїну всього народу, і то тим більше, якщо це є гріхи провідників. Кожне збочення одиниць з « прямих доріг », всяке нехтування, легковажність і відхилення від Божих заповідей породжує насильство, грабунок, беззаконня, забріханність, віроломство, визиск, убивства. Воно призводить до потоптання всіх правил і законів, спричинює, всю соціальну і моральну руїну народу з її трагічними наслідками для одиниць і загалу. Єдина причина цього нещастя, що спадає і на невинних — це не Бог, а народ, що

спроневірився, як каже Пророк Ісая. Бо : « Рука Господня не закоротка, щоб рятувати, і вухо його не глухе, щоб чути. Ні ! Це ваші беззаконня вас від Бога відлучили, ваші гріхи обличчя його від вас закрили, щоб вас не чути. Тому далеко від нас право, і справедливість нас не досягає. Ми ждали світла — аж ось темнота, ждали ясності — та ходимо в пітьмі... Суду чекаємо, — його ж немає; спасіння — та воно від нас далеко... Бо переступів наших сила перед тобою, і гріхи наші проти нас свідчать... Ми збунтувалися й Господа зrekлися, від Бога нашого ми відступилися... (Ісая 59, 1-14). « Невірні клятви, брехні, душогубства, крадіж та перелюби ! Прорвано перепони, кров ллеться без упину ! » (Осія 4, 2). Ось і стан, коли « перепони прорвуться », коли народ не має стриму, не має Бога перед очима. Це стан, що його описує також Псальмопівець в 54, 55, 56 Псалті. Все це — наслідки « бунту », відступництва від правдивого Бога, нехтування і відкидання його заповідей.

Коли Бог дав нам свої заповіді, то зробив це з доброти, з любові до нас. Не для себе, не для свого « самовдоволення », чи нашого поневолення, обмеження, гноблення він зробив це. О, ні ! Це задля наших слабостей і немочей, для нашого добра. Єдине їхнє завдання це бути для нас дорожоказом, попередженням, пересторогою на шляху нашого життя. Мета його заповідей — вказати зазделегідь на небезпеки, які загрожують нам і таким чином охороняти нас оберігати, немов це молоде, слабке деревце, яке мудрий і дбайливий садівник змушений прив'язати

до стовпця, щоб вітер його не зломив, щоб воно рівно росло вгору.

Тому не будьмо гордими, не думаймо, що ми вже настільки розумні, зрілі й дорослі, що можемо без Бога і його заповідей обійтися. Історія народів та щоденний досвід в цьому випадку є дуже повчальними для мислячої людини. Зрештою, погляньмо на наше особисте минуле. Скільки біди і нужди ми могли собі та іншим заощадити, якщо ми більше з ними рахувалися б, якщо вони завжди і всюди були б дороговказом на роздоріжжях нашого життєвого шляху, і унапрямлювали все наше життя.

Тепер, мабуть, буде нам легше зрозуміти, що гріх ніколи добра не принесе, бо зло завжди породжує зло і гірке джерело не може дати солодкої води. Гріх — це єдина перешкода для встановлення Божого царства тут на землі, тобто — для царювання справедливості, правди і любові серед усіх людей і народів, а не царства насильства, визиску, брехні, та ненависті, які панують тепер у світі. Та як мало ми цього свідомі. Як рідко ми про це думаемо. Тому пам'ятаймо, що коли кожна провина супроти близького, є гріхом проти Бога, то так само, кожний гріх проти Бога, як відступство, відкидання і нехтування його заповідей — хочемо ми цього, чи не хочемо — є водночас гріхом проти нашого близького. Своїми наслідками наші гріхи заторкують, б'ють і мстяться не тільки на нас особисто. Вони, навіть тоді як ми того не хочемо, завдають шкоди всій спільноті, спричинюють руйну, нещастя і терпіння всього народу.

ГРІХ В СВОЇХ НАСЛІДКАХ ДЛЯ ОДИНИЦЬ І СУСПІЛЬСТВА

Ще можна багато писати про гріх і жахливі наслідки гріха для одиниць і суспільства. Однак те, що вже досі сказано повинно бути для нас грізною пересторогою. Ми бачили виразно, що гріх, — це блукання, втрачення напряму, мети, яке на дальшу віддалу веде неминуче до самознищення, до загибелі. Гріх, це явище малозрозуміле, що його розумом повністю пояснити не можна, бо це бажання не бути любленим, не любити. Гріх — це відкидання Бога і його любові, що об'явилася нам у Христі Ісусі, це нерозумне бажання людини « усамостійнитися », « бути як Бог », обійтися без Бога і таким чином самому зайняти його місце, стати богом для себе, а якщо можливо, то ще й для інших. Вкінці, гріх — це бажання інших собі підкорити, розглядати їх і користуватися ними, як засобом для власного зростання, збагачення і приємности. Це нехіть бачити в іншому собі рівного, який має ту саму гідність, такі самі права, що й я. Отож у кожному гріху є два вістрия, тобто : будь-який гріх проти близнього є гріхом проти Бога. Він вражає і ранить Бога через того, кого ми скривдили. Це підтверджують слова Христа : « Істино кажу вам : що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили » (Йоан, 25, 40). Виразніше сказати і наголосити цю правду вже не має змоги. Та як мало ми про цю правду думаємо, як часто ми про неї забуваємо. Пам'ятаймо, що в кожній людині, ким вона не була б, ми зустрічаемо

самого Господа Христа. Як виглядав би тепер наш світ і взаємини між людьми та народами, коли б принаймні християни вірили в ці слова Христа і про них завжди і всюди пам'ятали?

Факт, що кожний гріх проти ближнього, є гріхом проти Бога, це для кожної мислячої людини достатньо ясне і зрозуміле. Проте багатьом із нас є досить важко відкрити і зрозуміти, що кожний гріх проти Бога, як Бога, хочемо ми це чи ні, а навіть проти нашої власної волі, є гріхом проти ближнього і проти суспільства, як цілості.

Відкидання і нехтування Божих заповідей тягнуть за собою страшні наслідки, не тільки для того, хто сам це чинить, але й для інших, для всього середовища. Цей бунт проти Бога псує людину, спричиняє негайно розрив спільноти як з Богом, так і з людьми. Він ударяє цілий загал, унеможливлює співжиття, уводить в дію « закон джунглів », тобто — закон сили і насильства. Гріх Каїна — братовбивці, стає тоді, тільки в іншій формі, щоденним явищем, чимось буденним, « нормальним ». Каїн, забив свого брата ломакою чи каменем. Нинішні « братовбивці » вживають модерніших засобів. Серед них — залякування, тиск тих, які мають владу, що « організують » та формують « громадську думку »; керують пресою, радіо, телебаченням. Туди належать також очорнювання, визиск, пропаганда ненависті, расизму і тощо. Ось де головна причина та перешкода для приходу Божого Царства, тобто, для царювання правди, справедливости і любови у цьому світі. Нарешті, ніколи не забуваймо, що гріх це не відрива-

ний, поодинокий, непов'язаний акт чи вчинок, але це наслідок, овоч всієї нашої внутрішньої постави.

Тому, коли сповідаємося, то не сповідаймося тільки з зовнішніх діл та вчинків, але шукаємо їхнього коріння. Питаймо себе, чому ми так вчинили, чому ми так поступали, яким є все наше внутрішнє ставлення до Бога й до близького, бо тільки тоді є можливе наше справжнє покаяння і навернення.

Можливо, що тепер дещо легше зрозуміємо глибину й правдивість слів Священного Писання, яке каже: « Нема бо чоловіка, що не грішив би... » (1. Царів 8, 46). Ці слова правдиві бо кожного разу коли тільки не любимо, ми грішимо. Отже всі ми грішні, бо не завжди і не всюди ми керуємося любов'ю, діємо з чистої, безкорисливої любови. Кожний раз: « Коли ми кажемо, що гріха не маємо, то ми самих себе обманюємо, і правди в нас немає », — каже Апостол (1. Йона 1, 8). В загальному це наша щоденна дійсність. Та може бути і таке, що в ту хвилину, ми не пригадаємо собі, не є свідомі якогось добривільного й важкого гріха. Дав би Бог, щоб у нас так завжди було. Це єдино нормальний і можливий стан для Божих дітей. Бо, як можна поєднати та погодити стан свідомого презирства бунту, ненависті, погорди чи байдужості до Бога-Отця з почуттям дитинства, віданості, вдячності, любові ?

**
*

ГРИХ — ЦЕ ОСОБИСТА ЗНЕВАГА БОГА, ВІДКИНЕННЯ ЙОГО ЛЮБОВИ

Роздумуючи про суть гріха у світлі першої книги Священного Писання, ми бачили, що гріх породило недовір'я у Божу вірність, святість і щедрість, а також сумнів в безкорисливість його безмежньої доброти і любові. Це було недоцінення і відкинення особистої Божої любові, любові, яка бажає нам тільки добра і якої ми так потребуємо для нашого повного розцвіту і зростання до висот, щоб бути людиною на Божий образ і подобу.

Бог любить нас більше, ніж мати любить плід свого лона. Ось що каже Господь устами Пророка Ісаї: « Чи ж жінка забуде своє немовля, щоб не пожаліти їй сина утробы своєї ? Та коли б вони позабували, то я не забуду про тебе ! Отож на долонях своїх тебе вирізьбив (записав) я » (Ісая 49, 15-16, П.О.).

У Новому Завіті причта про « Блудного Сина » (Лука 15, 11-32) вчить нас також, що гріх це передусім недоцінення і відкинення Божої любові. Ця причта унаочнює нам, що таке гріх та які його наслідки. Те що батька болить — це не розтрата майна. Найбільш боляче для нього — це те, що син погордив батьком, його добротою, його любов'ю, не мав бажання бути його сином. Він образив, згрішив перед батьком, відкинувши холоднокровно його батьківство, знехтувавши всіми виявами його доброти і любові. Тому єдина передумова прощення, це не зворот розтраченого майна, а корінна зміна його дотеперішнього наставлення до батька. Це щи-

ре розкаяння та повернення до батька з визнанням своєї помилки і вини.

Тому гріх, як ми вже сказали, не є випадковим порушенням якогось мертвого правила чи закону. Ні, це наслідок всього нашого ставлення до Бога, це особиста зневага того, хто людині повинен бути найдорожчим, повинен бути всім. Це відкинення того, хто є Світлом, це погорда тим, хто є Правдою, Дорогою та Життям.

Згадуючи про укладення завіту на горі Сінаї, ми бачили ту зміну, яка відбулася у відношенні між Богом і народом Ізраїля. З того часу гріхи Ізраїля, як каже Писання — це бунт, зрада, невірність і відречення від того, хто був їхнім Богом, Царем, Скеleoю, Щитом, Славою, Твердинею, Владикою, Спасителем, Визволителем. Це було відречення тих, що були його народом, « Сином Первенцем », його власністю, його святынею.

Вся історія Ізраїля — це історія падіння, але й Божої милости. Як тільки народ каявся і навертається, Бог прощав і « забував », « змивав » його провини, бо Господь Бог милосердний і ласкавий, довготерпеливий, і многомилостивий та вірний. Він прощає беззаконня, злочини й гріхи... Коли ж карає, то карає люблячою батьківською юрукою. Його « кара » — це вже наше помилування, бо її єдина мета — це спонукати нас до застанови, опам'ятання і навернення. Його « кара » це не його кара, а радше наша. Сама наша зловмисність її породила, вона звернулася проти нас і самі ми стали її жертвою. Це й є підтвердженням народної мудрості, яка каже, що кожний, хто сіє вітер, той пожне бур'ю.

Боже ж помилування — це його ласка, успішна поміч і допомога яка збуджує наше сумління. Це просвітлення нашої душі й розуму, щоб ми протверезилися, змогли побачити наш сиравжній стан, це Боже натхнення. Воно вказує на засоби, як визволитися нам з тенет, які ми самі в нашому засліпленні й злобі роставили, та в які самі заплуталися, піймалися — як каже Псальмопівець.

Щоб ще краще скопити і зрозуміти ту страшну у своїх наслідках дійсність гріха, ми мусимо вказати на особливі вияви Божої любові і приязні протягом усієї історії людства. Такими виявами Божої любові були завіти Бога з своїми вибранцями. Роздумуючи над ними, ми відкриємо всю злобу гріха та випливаючі з неї наслідки не лише у відношенні між Богом та Ізраїлем, але також у вірношенні між нами християнами, Новим Ізраїлем та Богом. Кожний гріх члена Завіту-Союзу, це особливо важка образа, це чорна невдячність супроти Творця і люблячого Батька-Отця.

ЗАВІТИ БОГА З СВОЇМИ ВИБРАНЦЯМИ — ВИЯВИ ЙОГО ВІДВІЧНИХ ЗАДУМІВ СПАСІННЯ

Священне Писання чимало разів згадує і говорить про завіти-союзи Бога з його вибранцями. Вони були і є зовнішнім виявом Божої волі бути в приязні, в близькості та в спільноті

з людиною. Така є головна мета всякого союзу.

Завіт-союз, як людський акт загального значення, був знаний від початку життя людини на землі. Одиниці, роди та племена укладали між собою союзи миру, взаємної допомоги чи посвячення. Таке укладення союзу мало завжди урочистий і зобовязуючий характер. Воно відбувалося згідно з встановленим обрядом-ритуалом. Обидві сторони звичайно складали присягу, пили з однієї чаші, заколювали ягня, покроплювали себе кров'ю, відтак приготоване ділили на рівні частини та їх споживали. Деколи вони садили дерево, або зводили кам'яний стовп на свідоцтво і вічний спомин завіту-союзу.

Цей, всім відомий звичай став зразком для завітів-союзів, що їх укладав Господь з своїми вибранцями. Кожний союз був вияв Божої любові, приязні та прихильності до тих, кого він вибирав з-поміж багатьох інших, без якоїсь особливої гідності, чи заслуги з їхнього боку. Ними відтак вінувесь час особливо піклувався. Він напоумлював їх, охороняв їх своею любов'ю, давав їм великі обітниці, як нагороду на майбутнє. Однаке здійснення тих Божих обітниць залежало від їхньої вірності й праведності, від того, чи ходитимуть «дорогами Господніми», дорогами його заповідей — як каже Писання.

Перший такий завіт примирення встановив Бог з Ноєм після потопу. Він пообіцяв Ноєві та його нащадкам, що вже більше потопу на землі не буде. Видимим знаком того союзу між Богом і

землею був « лук у хмарах » — райдуга, веселка (Буття 9, 8-17).

Другий, подібний завіт уклав Господь з Авраамом, а через нього з усім його потомством. Зовнішнім знаком цього внутрішнього завіту-союзу було обрізання. Нагородою ж Авраамові за його безмежну віру й довір'я була Божа обітниця, що Бог зробить його, бездітного старця, батьком багатьох народів. « Я зроблю тебе дуже-дуже плодовитим, виведу з тебе народи, навіть царі вийдуть з тебе. І встановлю я мій союз між мною й тобою і між твоїми потомками, в їхніх поколіннях, як союз вічний, щоб бути Богом тобі й потомкам по тобі » (Буття 17, 1-15).

Третій союз-завіт, в якому здійснилися також два попередні союзи-завіти, це той, який заключив Ягве-Господь з народом Ізраїля після виходу з єгипетської неволі на горі Сінаї. З одного боку, він зобов'язував увесь народ, а з другого — він був виявом і найурочистішим запевненням Божої опіки для народу на всі часи.

Зовнішніми ознаками цього завіту, як союзу віковічного між Богом і синами Ізраїля, були таблиці завіту з Десятюма Заповідями та іншими приписами закону, які Бог передав Мойсеєві : « Дав йому дві таблиці свідоцтва, таблиці кам'яні, записані пальцем-перстом Божим » (Вихід 31, 18).

Переписані пізніше на звоях святих книг Закону і так збережені аж до наших днів, ці всі приписи і заповіді регулювали все життя народу. Їх дбайливо зберігали як Боже слово. Вони були та залишилися донині зовнішніми ознаками особливої Божої присутності на тих місцях,

де їх переховують. Народ зі свого боку всі ці заповіди і установи Закону, які в імені Бога оголосив їм Мойсей, зобов'язався вірно охороняти та зберігати. Ось, що про це читаемо в книзі Виходу.

«І взяв Мойсей половину (жертовної) крові, і влив до мідниць, а другу половину тієї крові вилив на жертівника. І взяв він книгу заповіту, та й відчитав вголос народові. А вони сказали : «Усе, що говорив Господь, зробимо й послухаємо ! » І взяв Мойсей тієї крові, і покропив на народ, та й сказав : «Оце кров заповіту, що Господь уклав із вами про всі оці речі ! » (Вихід 24, 6-9. П.О.). Останній союз, завіт-заповіт, який є сповненням і завершенням усіх попередніх та який в протилежності до них охоплює все людство, уклав Господь з «Новим Ізраїлем», кров'ю свого Єдинородного Сина, Господа нашого Ісуса Христа, яку він пролив за багатьох на відпущення гріхів (Матей 26, 27-28).

ДАЛЕКОСЯЖНІ НАСЛІДКИ ЗАВІТУ НА ГОРІ СІНАЇ

Завіт, який уклав Ягве-Господь з народом Ізраїля, як спільнотю за посередництвом Мойселя на горі Сінаї включає в собі всі попередні союзи, що їх укладав Господь поодиноко з своїми вибранцями. Як ми вже сказали раніше, з одного боку він зобов'язував увесь народ як цілість, а з другого — він був додатковим під-

твержденням Божої опіки і любови до свого народу на всі часи.

« Тебе вибрав Господь, Бог твій, щоб ти був для нього вартісним народом поміж усіма народами, що на землі. Не тому, що ви численніші від інших народів, полюбив вас Господь і вибрав вас, ви ж бо найменший з усіх народів — а з любови до вас і щоб здійснити клятву, якою він клявся батькам вашим, вивів вас Господь потужною рукою й визволив вас із дому неволі, з руки фараона, єгипетського царя. Знай же, що Господь, Бог твій, то правдивий Бог; Бог вірний, що дотримує союз і ласку по тисячні покоління для тих, що його люблять і пильнують заповіді його; а тому, хто ненавидить його, відплачую, гублячи його.» (Второзаконня 7, 6-11).

За послух, вірність і довір'я Господь винагороджує сторицею. « Він полюбить тебе, поблагословить і розмножить тебе; Поблагословить плід твого лона й плід твоєї землі, твоє зерно, й твоє вино, і твою олію... Будеш благословенъ над усіма народами... Господь відверне від тебе всяку недугу, й погубні пошесті... Та гляди, щоб ти не забував Господа, Бога твого, не додержуючи його заповідей, його рішень і установ... Важай, щоб не неслось угому твоє серце та щоб не забув ти Господа, Бога твого, який вивів тебе з єгипетської землі, з дому неволі... Коли ти таки й забудеш за Господа, Бога твого, і потягнеш за іншими богами та й станеш їм служити й падати перед ними лицем до землі, то ось нині я свідчуся вам, що напевно загините; так само, як народи, що їх Господь вигубить перед вами, так зги-

ните й ви за те, що не послухали голосу Господа, Бога вашого » (Второзаконня 8, 11-20).

Та попри всі Божі обітниці і погрози недовго народ зберіг вірність правдивому Богові. Під час сорокаденної відсутності Мойсея, вони зневірилися та відреклися Господа, їхнього Бога. Це був лише початок. Вся Біблія — це історія людського зростання і падіння, його величі та немочі, але водночас і Божої доброти, довготерпеливості, милості, вірності.

Бог карає за невірство, але й милує та прощає. Під час найбільшого занепаду Ізраїля, його руїни як політичної, так і релігійної, Пророки поглибили розуміння ваги та змісту завіту.

Це не Бог, а народ порушив завіт, спроневірився. Бог прийняв лише це до відома і здав їх на волю їхніх сердець. Усі нещастя, які посыпалися на народ, це наслідки його поведінки, його вчинків. Це не сам розрив домовлення між Богом і народом. О, ні ! Це знахтування та відкинення Божої любові. Для Пророків Бог — це Пастир Ізраїля, Виноградар, що вирощував виноградник, який вродив гіркі овочі. Ізраїль же для Бога — це його невдячне дитя, невірна дружина, які його зрадили і відреклися. Вони картають народ, але одночасно пригадують йому Божі величні діла, його силу, могутність, милосердя та вірність.

Пророк Єзекійл віщує помилування народу. Бог збере дітей дому Ізраїля з-поміж народів, де вони розсіяні. На них виявить він свою святість перед очима всіх. Це Господь, Бог їхній дасть їм нове серце, окропить їх чистотою водою, очистить їх від усіх гидот, відновить свій завіт

з ними, дасть їм свого духа і знову вони стануть його народом, а він їхнім Богом (Єзекіїл 36, 22-38).

В другій частині Книги Пророка Ісаї, в « Книзі втіхи Ізраїла », в якій він предсказує визволення з вавилонської неволі, Боже помилування і нові кращі часи для народу, знаходимо наступні рядки : « Не бійся, бо я з тобою ! Не тривожся, бо я — Бог твій ! Я додам тобі сили, я тобі допоможу, підтримаю тебе переможною правицею моєю. Стидом і соромом окриються усі ті, що лютують проти тебе... Бо я Господь, твій Бог... Не бійся Якове, мій черв'ячку, — слабосилий Ізраїлю ! Я тобі допомагаю, — слово Господнє, Святого Ізраїлевого, твого викупителя... ти ж Господом будеш веселитись, Святым Ізраїля хвалитимешся » (Ісаї 41, 10-17).

Основоположником того світлого майбутнього для Єврейського народу, що має « привести назад до Бога тих, які спаслися (врятувалися) з-поміж Ізраїля », є його « Слуга », — « мій вибраний, якого вподобало мое серце ». Це Бог вибрав його. « Я поклав на нього дух мій : він сповістить народам правду... Надломленої очеретини не доламає; льону, що куриться він не погасить... » Він буде : « Світло народам, щоб сліпим очі відкривати, виводити з в'язниці в'язнів, з темниці тих, що сидять в темряві ». Він буде основником і посередником нового Завіту : « Я, Господь покликав тебе для перемоги... поставлю тебе у завіт люду, світло народам ». (Ісаї 42, 1-8). Цей Новий Завіт буде більший і досконаліший ніж той, що був установлений за посередництвом Мойсея на горі Сінаї.

ХРИСТОС, СИН БОЖИЙ — ПОСЕРЕДНИК НОВОГО ЗАВІТУ

Здійснення цього пророцтва Ісаї про укладення Нового Завіту почалося з приходом Христа. Вони завершилося на Тайній Вечері з страшною смертю і славним воскресінням нашого Господа.

У цю пропам'ятну ніч, в яку Христа видано, або правильніше, коли він сам себе віддав за життя світу, « Ісус узяв хліб, поблагословив, розламав і дав учням кажучи : « Беріть, їжте : це мое тіло ». Потім узяв чашу, воздав хвалу і подав їм, кажучи : « Пийте з неї всі, бо це є кров моя (Нового) Завіту, яка за багатьох проливається на відпущення гріхів » (Матей 26, 26-29).

Ломання хліба, розподіл серед присутніх, пиття з однієї чаші це ритуальні акти давньої давніми під час укладення завітів-союзів. Христос утотожнює себе з страждущим « Слугою » Господа, Божого виранця і засновника Нового Завіту, про якого віщував Ісая : « Слуга мій виправдає багатьох, їхні беззаконня понесе на собі... Він узяв на себе гріхи багатьох і за грішників заступався » (Ісая 53, 11-12).

Наши недуги він візьме на себе і понесе наши болі. Ці слова Ісаї Пророка справді здійснилися в Христі Господі. Тому Тайну Вечерю з страстями і смертю Христа слід розуміти, як найурочистіший акт установлення Нового Завіту за його посередництвом між Богом і « Новим Ізраїлем », тобто між Богом і людством — тими членами людської родини, які мають врятуватися, спастися.

Наука Христа, приклад його життя, сповненого любов'ю, його добровільні страждання і смерть мали за мету — змінити серця людей та наповнити їх Духом Божим Святым, — як це провіщав Пророк Єзекійл, — і таким чином зробити їх гідними та достойними стати учасниками цього Нового Завіту.

Цей обряд установлення Нового Завіту в крові Христа на Тайній Вечері, Христос Господь велить повторювати на його спомин і так звіщати смерть його « аж доки він не прийде » — як каже Апостол Павло (1 Корінтян 11, 26-28).

« Чиніть це на мій спомин ! » (Лука 22, 19). Цей заповіт Христа — то перше і найважливіше завдання Церкви-спільноти Христових визнавців, учнів. Звіщати смерть Господню, аж до повторного приходу Христа на землю, виконуючи цей самий-єдиний обряд, що його Христос здійснив уперше на Тайній Вечері, має за мету постійно уприсутнювати таїнственим способом укладення Нового Завіту.

Це уприсутнення має ввесь час пригадувати нам Божі величні діла, діла милосердя та безмірної любові. Воно має змінити серця людей, навертати їх до Господа, щоб вони, оновлені і новонароджені Духом Святым, ставали учасниками цього Нового Завіту, були включені в це життедайне коло Божої любові. Тому кожного разу, коли ми з розумінням і вірою беремо участь у Божественній Літургії, в « ломанні хліба » — як кажуть Апостольські Діяння (2, 42), коли цей хліб споживаємо, як пречисте тіло Христа Господа і причащаємося з однієї

чащі його пресвятої крові, « пролитої за многих на відпущення гріхів » — ми, як Апостоли на Тайній Вечері, з'єднані вірою з Христом, стаємо членами Нового Завіту.

А цей Новий Завіт своєю гідністю і святістю безконечно перевищує той, що був укладений на горі Сінаї, який був лише предвістником Нового, « тінь майбутніх благ », — як каже Апостоль (Єvreїв 10, 1). Проте ми стаємо не тільки його членами і учасниками. З хвилиною нашого включення в цю безмежну повноту Божої любові, ми стаємо й спадкоємцями всіх Божих обітниць, провіщених пророками та підтвердженіх Христом-Спасителем.

На цьому ми закінчили наші роздумування про Божі Завіти з його вибранцями, як про це мовиться в Священному Писанні. Хоча ці міркування не пов'язані безпосередньо з п'ятим проханням Господньої Молитви, то, все ж таки, вони допомогли нам зрозуміти дві речі, дві істини.

По-перше, Бог, уклавши Завіт-Союз з людиною, зійшов з безконечної віддалі. Він підніс людину на недосяжну висоту, зрівняв її з собою, дав їй змогу стати його співробітником, співтворцем і співучасником усіх своїх намірів спасіння світу. Він недоступний, незбагнений, недосяжний, невимовний, незглибимий нахилився і зблизився до людини в Христі Іусі. Син Божий Єдинородний, Істинний Бог, Єдиносущий з Отцем, задля нас людей і нашого спасіння зійшов із небес. Він воплотився з Духа Святого і Mariї Діви, стався чоловіком.

Бог став людиною, зріднився з нами, щоб лю-

дина могла бути божественною. « Він же ж зазнав усього, подібно, як ми, крім гріха », тому і не соромився називати нас братами (Євреїв 4, 15). Всі ті величні, незбагнені Божі діла є виявом його задумів спасіння, його любови до людини. Це перша правда.

Друга правда, так само важлива, це та, що гріх людини, як члена Завіту, що зазнав стільки виявів Божої опіки й любові, дістает зовсім нову вагу, нове значення. Це вже не прогрішення слуг та рабів, але погорда і чорна невдячність приятелів, друзів, дітей. Це нехтування тим, хто є Отцем, Пастирем, Відкупителем свого народу. Цю правду ми повинні завжди мати на увазі і про неї пам'ятати, коли роздумуємо над нашими гріхами і провинами; гріхами Християн; гріхами « Нового Ізраїля », Божого Люду, учасників Нового Завіту, відкуплених і очищених дорогоцінною кров'ю Господа Христа.

У ЧОМУ ПОЛЯГАЄ НАШЕ ЗАДОВЖЕННЯ СУПРОТИ БОГА ?

« *I прости нам довги наші* ». У п'ятому проханні Господньої Молитви ми не кажемо — прости нам *гріхи наші*, але прости нам *довги* наші. Поняття довгу, заборгованості є значно ширше, ніж поняття свідомої провини чи добровільного гріха. Воно пригадує нам, що не тільки за наші гріхи, але й за всі наші помилки, необачність, недоліки, за кожну недбайливість, « за кожне пусте слово » (Матея 12, 36) треба

буде відповідати в день суду. Воно нагадує нам також, що супроти Бога ми стаємо винними, боржниками, кожного разу, коли наші діла, думки й слова не спрямовані на те, щоб святилося та прославлялося величне його ім'я в нас і навколо нас: у нашій родині, в нашому середовищі, в нашему народі і в усьому світі. Ми стаємо співвинними боржниками, кожного разу, коли ми ставимося байдуже до приходу його царства, тобто — до царювання миру, справедливості, свободи, братерства і любові у світі, коли не трудимося, не спричинюємося до здійснення його святої волі.

Слова: «І прости нам довги наші» кажуть нам, що ми в усьому цілковито залежні від Бога. Він нас створив, покликав з небуття до буття, нас щоденно підтримує, нами піклується. Ми в цілому, з усіма нашими здібностями, дарами і талантами — його власність. Ми не маємо нічого, на що самі з себе мали б якесь незаперечне право, що могли б «своїм», чи нашим власним назвати, що могли б виключно для себе затримати, не віддати йому всеціло в служіння.

Господня є земля і все, що на ній, — вселена й мешканці її — каже Псальмопівець (Пс. 24, 1). Усе те, що існує — це Божа власність. З себе самого нічого не постало, тому і ми самі з себе нічого не маємо. «Що маєш, чого б ти не одержав? Коли ж одержав, то чому вихваляєшся, неначе б не одержав?», — каже Апостол Павло. (1. Корінтян 4, 7). А як же ми поводимося, як пишаемося неначе б це все, що одер-

жали, що посідаємо, було наше. За Бога ж — Первородну всього, Творця і Дателя всього добра ми так часто забуваємо !

Він дав нам і дає нам щодня так багато. Усе те, що маємо : наше здоров'я, винахідливість, спритність, знання — це все його дари. Це ті таланти, які він передав нам у користування, на які ми самі не мали жодного права. Одержаніши це все, ми не раз поводимося немов ті злочинні наемники-виноградарі з причти Христа, які не хотіли поділитися і дати Господареві з його власного виноградника належну йому частину збору — врожаю (Матей 21, 33-42).

Коли знайшлася б на світі така великодушна людина, яка дала б нам десяту, соту, чи хоча б тисячну частину з того, що нам Бог дав, то скільки вдячності і любові ми виявили б їй ! Запитаймо ж себе тепер, щиро, від усього серця скільки разів ми подякували Богові за всі ці добра, які ми прийняли і приймаємо, з його щедрої руки кожного дня, без найменшої застанови і вдячности, як щось самозрозуміле ?

Ця наша поведінка — це лише частина нашої невдячності, нашого боргу за Божі природні дари. Наскільки ж болючішою для Бога є наша невдячність, наша заборгованість за всі його щедрі надприродні дари, за всі постійні вияви його любові та опіки над нами ?

**
*

ГРИХИ ХРИСТИЯН — ОСОБЛИВО ВАЖКА НЕВДЯЧНІСТЬ СУПРОТИ БОГА

У наших роздумах про суть гріха ми бачили, що гріх Ізраїля, як вибраного народу, з яким Бог вступив у завіт, мав питомий своєрідний характер, що робив його особливо тяжким у Божих очах. Це був гріх « сина первенця », народу вибранця з-поміж багатьох, народу, що був його власністю, його святынею, його насліддям.

Для Бога Ізраїль — це « Виноградник на родючім схилі », що його насадила рука-десниця Божа. Він його обкопав, очистив від каміння, огородив та й сподівався, що вродить добре гроно. Тим часом виноградник уродив ягоди дики. Огірчений невдячністю свого народу, Господь кличе : « Отож, мешканці Єрусалиму й мужі Юдеї, розсудіть між мною та моїм виноградником ! Що ще я мав був учинити виноградникові моєму, а не вчинив ?... Отож я вам скажу, що зроблю з моїм виноградником. Розберу його огорожу, нехай його пустошать ! Повалю мур, нехай його топчути ! Я залишу його пусткою... і зійдути на ньому будяки і тернина. Та й хмарам повелю я не пускати більше дощу на нього... Виноградник Господа сил — то дім Ізраїля, а мужі юдейські — любе його садиво. І ждав він правосуду, — аж тут пролиття крові; ждав правди — аж тут голосіння (покривджених) » (Ісаї 5, 1-7).

Такі ж самі слова, тільки більшою слушністю може Господь сказати і про гріхи, невдяч-

ність, провини християн. Ми ж його « Новий Ізраїль », народ Нового Завіту, як це провіщають Пророки. « Ось прийдуть дні, — слово Господнє, — і я створю з домом Ізраїля та з домом Юди новий завіт. Не такий завіт, який я заключив з їхніми батьками... Вкладу закон мій у їхнє нутро і напишу його у них на серці. Я буду їхнім Богом, вони ж моїм народом » (Єремія 31, 31-34).

Ці слова Пророка Єремії знайшли своє здійснення з приходом Христа, у встановленні Нового Завіту в його крові на Тайній Вечері, як про це вже була мова. Якщо ж воно так, то ця дійсність створює цілковито нову ситуацію.

Гріхи Християн стають настільки тяжчими, наскільки є більший і святіший цей Новий Завіт від Завіту, укладеного з Ізраїлем на горі Сінаї.

Там, у Старому Завіті, посередником між Богом і народом був Мойсей, хоч і пророк, та все ж таки людина. Тут, у Новому Завіті, посередником є Христос, Син Бога живого. Там зовнішнім знаком Завіту-Союзу між Богом і народом Ізраїля була кров козлів і телят. Тут, у Новому Завіті — це власна кров Господа Христа, пролита за багатьох на відпущення гріхів. Старий Завіт був лише, так би мовити, символом, прадобразом Нового, « що заснований на кращих обітницях » (Єvreїв 6, 8).

Цей Новий Завіт у крові Христа, пролитій за багатьох, запевняє нам справжнє спасіння і відпущення гріхів. « Бо коли (в Старому Завіті) кров волів і козлів та попіл з телиці, як

покропить нечистих, освячує (їх), даючи їм чистоту тіла, то наскільки більше кров Христа, який Духом вічним (Святым) приніс себе самого Богові непорочним — очистить наше сумління від мертвих діл, на служіння Богові живому » (Єvreїв 9, 13-15).

Він, цей Новий Завіт, якщо ми його свідомо, добровільно і віруючим серцем приймаємо, дає нам усиновлення. « Бо всі ви сини Божі через віру в Христа Ісуса », — пише Апостол Павло в своєму листі до Галатів (3, 26).

Він робить нас спадкоємцями всіх Божих обітниць та вічних дібр, бо : « Бог багатий милосердям, і з-за великої своєї любові, якою полюбив нас, мертвих нашими гріхами, оживив нас разом із Христом. І разом з ним (Христом) воскресив нас, і разом посадив на небі у Христі Ісусі; щоб у наступних віках він міг показати надзвичайне багатство своєї благодаті у своїй доброті до нас у Христі Ісусі » (Ефесян 2, 4-8).

Чи може Бог ще щось більше для нас зробити, ніж те, що він учинив ? Чи міг нам більше дати, ніж він дав ?

Давши Христа, Бог дав нам усе те, що міг нам дати, — каже Апостол Павло. « У ньому бо враз (водночас) з людською природою живе вся повнота Божества, і ви причасні в тій його повноті » (Колосян 2, 9-10).

« Дивіться, яку велику любов дарував нам Отець, щоб ми дітьми Божими звалися. Ми і є ними. Люbi, ми тепер — діти Божі, і ще не виявилося, чим будемо. Та знаємо, що коли

виявиться, ми будемо до нього подібні, бо ми побачимо його, як (він) є » (1. Йоана 3, 1-3).

« Любі, любім один одного, бо любов від Бога, і кожен, хто любить, народився від Бога, і знає Бога. Хто не любить, той не спізнав Бога, бо Бог — любов. Цим виявилася до нас любов Божа, що Бог свого єдинородного Сина послав у світ, щоб ми жили через нього. Любов же полягає *не в тому, що ми полюбили Бога, а що він полюбив нас і послав Сина свого — примирення за гріхи наші* » (1. Йоана 4, 7-11).

Якою ж є наша відповідь на цю безмірну Богу любов до нас ?... В тому то і полягає наша вина і наша провіна, що ми живемо так, як би все це не сталося. Ми байдужі до виявів його любові, ми нехтуємо нею. Ба більше : ми свідомо відрікаємося того, чиє ім'я носимо, того, що за нас своє життя віддав, як за друзів своїх. Ми його зраджуємо зі страху чи вигоди, ми продаємо, промінююмо його за наші користі та приемності.

Кожного разу, коли нам байдуже, або коли вмиваємо руки, немов Пилат, ми є співучасниками смерті Христа, доконуваної щоденно на його безборонних братах... Кожного разу, коли матеріальна користь є для нас найвищим добром, не думаючи, які наслідки матиме наша захланність — ми, наче Юда, продаємо його... Кожного разу... Але годі. Таких « *кожного разу* » можна б подавати чимало. Може тепер хоч зрозуміємо, що в кожного з нас з віком назбиралося багато гріхів і провин, « *неначе піску морського* », — як каже Писання. І це не пе-

ребільшення. Це наша сумна дійсність. Тільки треба дивитися на світ і наше життя очима віри, мати чисте і чутливе сумління святих, які відчували болюче та гірко кожний гріх, кожну провину, кожний недолік, упущення, занедбання.

Який поступ могли ми зробити за ці роки в нашему духовному житті, коли б ми були поважно взялися до праці над собою, коли співпрацювали б з Божою ласкою-благодаттю? Скільки добра могли ми зробити, скільки сліз обтерти, якщо завжди і всюди ми були б тими, чим повинні бути, бо кожний наш гріх проти Бога, є водночас гріхом проти близнього.

Нічого іншого світ тепер так не потребує, як святих. Чимало є нині в світі вчених, багатих та здібних. Бракує добрих, терпеливих, справедливих. Бракує милосердних, люблячих, жертвених, послужливих — бракує святих, а ними ми могли стати, бо Бог, зі свого боку, все те, що до того було потрібне зробив. Тільки ми, з нашого боку, не співпрацювали; за його покликом не пішли; не виявилися гідними. Тому молімо: Отче, прости нам довги і провини наші! Прости нам, Господи, прости!

**

ЯК І МИ ПРОЩАЄМО ДОВЖНИКАМ НАШИМ

ПЕРЕДУМОВИ БОЖОГО ПРОЩЕННЯ НАШИХ ПРОВИН І ГРИХІВ

У п'ятому проханні Господньої Молитви ми просимо Бога про відпущення наших провин, кажучи : Господи, прости нам остатільки, оскільки ми прощаємо всім тим, які провинилися супроти нас. Це жахливі слова. Прощення наших гріхів і провин ми узaleжнююмо від того, наскільки ми простили нашому близьньому. Хто близьньому не хоче простити, той виключає сам себе з-під Божого милосердя. Чи завжди ми свідомі того, коли показуємо ці слова молитви ?

В євангелії на « сиропусну неділю », що є неначе поясненням до п'ятого прохання Господньої Молитви, читаємо : « Коли ви прощатимете людям їхні провини, то й Отець ваш небесний простить вам. А коли не будете прощати людям, то й Отець ваш небесний не простить вам провин ваших » (Матей 6, 14-16).

Господь Бог узalежнює своє прощення наших провин від нашого прощення, бо воно є доказом нашої любові, правдивости і щирості нашого розкаяння та навернення. Цією думкою пройняте все Священне Писання. В причті про немилосердного боржника Христос Господь учить нас, що Бог не може простити тому, хто перед тим не простив своєму братові. Отож поки почнеш просити відпущення своїх провин, прости всім тим, що супроти тебе провинилися. Та це ще не все. Богові приемніше наше прощення і примирення, ніж усі наші приноси, жертви і молитви. « Коли, отже приносиш на жертвоник дар твій і там згадаеш, що твій брат має щось на тебе, зостав там перед жертвоником твій дар; піди, помирись перше з твоїм братом і тоді прийдеш і принесеш дар твій » (Матей 5, 23-25). « І коли стоїте на молитві, прощайте, як маєте щось проти когонебудь, щоб і Отець ваш, який у небі, простив вам провини ваші. Коли ж ви не простите, то й Отець ваш, який у небі, не простить провин ваших » (Марко 11, 25-26).

Господи, — питав Христа Апостол Петро : « Коли мій брат згрішить супроти мене, скільки разів маю йому простити ? Чи маю до сімох разів прощати ? » Ісус промовив до нього : « Не кажу тобі — до сімох разів, але — до сімдесяти раз по сім » (Матей 18, 21-23). Це зможе зробити лише той, хто усвідомив собі вагу своїх провин супроти Бога.

Хто, покірним і розкаяним серцем, каже : « прости нам довги наші », той не матиме труд-

нощів сказати також з усього серця і другу частину цього прохання. Він радо простить усім усе, хоч інколи це може бути дуже важко. Бо, що є людські провини і довги супроти нас у порівняні до наших боргів і провин відносно Бога ?...

Тільки тоді, якщо ми виявимо людям стільки добра, любови, милосердя, довготерпеливости, як Господь виявляє нам, тільки тоді — якоюсь маленькою мірою — ми могли б мати право почувати себе покривдженими і ображеними. Та віддаль між нашою і Божою любов'ю, між Божим милосердям, добротою, довготерпеливістю і нашою любов'ю, нашим милосердям, терпеливістю, та віддаль є безмежна. Це небо і земля !

Тому, розкаяним серцем просімо : Господи прости нам, бо ми прощаємо, як каже Євангеліст Лука. Відпусти нам Господи, як ми відпустили, бо так і стоїть у грецькому тексті евангелії святого Матея.

Коли ми прощаємо з цілого серця, ми зближуємося і уподоблюємося та єднаємося з тим, хто, вмираючи на хресті, молився за тих, які його розпинали : « Отче, відпусти їм, не знають бо, що роблять » (Лука 23, 24).

**
*

**VI. ПРОХАННЯ :
І НЕ ВВЕДИ НАС ВО ІСКУШЕНІ —
І НЕ ВВЕДИ НАС У СПОКУСУ.**

ЯК РОЗУМІТИ ЦЕ ПРОХАННЯ ?

Шосте прохання Господньої Молитви містить велими трудне питання. Як може добрй і святий Бог вводити людину у спокусу, бути безпосередньою причиною її падіння чи погибелі ?

Погодити і розв'язати цю трудність догматичного порядку з виразним текстом Господньої Молитви, переданим однозгідно Євангелістами Матеем і Лукою, намагалося чимало авторів. Вже Тертуліян в своєму поясненні до молитви ОТЧЕ НАШ каже : « Нехай же небо оберігає нас від думки, що Бог може нас спокушувати » [10].

Цю саму думку, що Бог не може вводити нас у спокусу висловлює Апостол Яків, родич Ісу-са, « брат Господній », як його звали сучасники Христа та християни першого сторіччя.

« Блаженний чоловік, що перетриває пробу,

бо він, як буде випробуваний, дістане вінець життя, що Господь обіцяв тим, які його люблять. Ніхто спокушуваний нехай не каже: Бог мене спокушає; бо Бог не може бути спокушуваний злом, і сам він не спокушає нікого. Кожний спокушається своєю власною пожадливістю, яка його притягає і зводить. А потім пожадливість, завагітнівши, породжує гріх; гріх же здійснений, — породжує смерть. Не вводьте, мої любі брати, самих себе в оману», (що Бог вас спокушував, чи бажав вашого падіння і тому ви не мали сили опертися спокусі) (Послання Якова 1, 12-17). Це і є одностайнє переконання письменників, учителів та отців старохристиянської Церкви трьох перших віків: Орігена [11], Святого Кирила Єрусалимського [12], Святого Ероніма [13] та інших. Якщо ж воно так, то як тоді розуміти: «I не введи нас у спокусу» — слова шостого прохання Господньої Молитви?

Вираховувати тут усі намагання пояснити і розв'язати цю трудність — у нас немає змоги. Святі Кипріян [14] та Августин [15] у своїх письмах згадують, що в Африканській Церкві, аби цю трудність уникнути, деякі не кажуть: «I не введи нас у спокусу» — «ne nos inducas», але: «Ne patiaris nos induci in tentationem». Тобто «Не дозволь, щоб ми були введені в спокусу» [16].

Найпереконливішою, як з догматичного, так і філологічного погляду, здається нам розв'язка, що її 1901 року подав Геллер [17] та яку, тим часом підтверджену нововідкритими тек-

стами з Кумрану [18], прийняв Карміняк [19].

Згідно з теоріями Геллера та Карміняка, слова шостого прохання Господньої Молитви — це семітський мовний зворот, який, з огляду на велику пошану до оригінального тексту, перекладено слово в слово, грецькою, а далі й іншими модерними мовами. Цей переклад вірно передає слова, але не думку гебрейського оригіналу. У льогічному перекладі це прохання мало б так звучати : « I веди нас, щоб не ввійшли ми у спокусу ! » Іншими словами ми просимо : Господи, не дай, не допусти до того, щоб увійшли ми у спокусу, тобто добровільно, з уподобанням та задоволенням, погоджуючися з нею.

На підтвердження цієї розв'язки можуть нам послужити слова Христа перед його страстями в Оливковому Саду : « Чого спіте ? Вставайте та моліться, щоб не ввійти у спокусу ». (Лука 22, 46).

« Отож і однієї години не спромоглися чувати zo мною ? Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокусу, бо дух бадьорий, але тіло немічне ». (Матей 26, 40-41).

Апостоли вже перебували під впливом спокуси. Вони вже почали піддаватися спокусі. На них уже здійснювалися слова Христа, сказані незадовго перед тим : « Усі зневіритеся у мені цієї ночі » (Матей 26, 31). Це підтверджують і слова молитви Христа у Вечірнику. Там у Вечірнику, під час Тайної Вечері Христос благає Отця : « Отче Святий ! Заради імені твого бережи їх, що іх ти мені передав... Був-

ши з ними в світі, я беріг їх у твоє ім'я... Я вже більш не у світі, а вони у світі, і я до тебе іду... Слово твое я передав ім, тож зненавидів їх світ... Не молю, щоб ти узяв їх від світу, лише — щоб зберіг їх від лихого » (Йоан 17, 11-16).

Завдяки молитві Христа, Апостоли, хоч і перебували в спокусі, не « ввійшли у спокусу », не пішли, не погодилися на неї. Вони вийшли з неї переможцями, витримали те важке випробування.

Отже в шостому проханні Господньої Молитви, — як каже св. Тома з Аквіну [20], — ми не просимо нашого небесного Отця, щоб оберігав та охороняв нас від спокус, бо це неможливе. Ми взвиваємо його на допомогу, щоб спокуса нас не перемогла. Ми благаємо, щоб він нам допомагав і не залишав нас у тих спокусах, в яких ми з власної вини не втрималися б, на які ми погодилися б, в яких ми знайшли б уподобання. Давній французький переклад цього прохання: « Не дай нам впасти в спокусі », дуже вдало передавав думку єврейського оригіналу. Тому, коли ми кажемо : « I не введи нас у спокусу » — ми просимо : Господи, у своєму милосердю не допускай на нас спокус понад наші сили. Особливо охороняй нас в той час, коли ми податливі, маловідпорні, коли ми немічні, хворі, пригноблені, залякані. Заховай і оберігай нас в таких хвилинах, бо тільки твоя поміч і опіка зможуть нас врятувати.

Немає сумніву, що в Божих намірах спасіння є місце для дії його ласки, але й впливу спокуси, сил царства тьми. Дві сили в однаковій мірі

змагаються за нас, впливають на нас і діють у нас. Обидві одночасно, так би мовити, нас несуть, обминають, в обох пливемо; та від нас залежить під який вплив попадемо, якій відкриємося. Така є дійсність і з нею, хочемо чи ні — треба рахуватися.

Задовільної і вичерпної відповіді на запитання, чому Бог дозволяє, допускає спокуси, людський розум дати не може. Це Божа таємниця, і тільки світло віри може нам тут допомогти. Спокуси приходять на нас не тільки від диявола-спокусника, за посередництвом зовнішнього світу і оточення, але також зсередини, з глибин нашого власного « Я ». « Із серця бо походять лихі думки, убивства, перелюби, розпуста, крадежі, лживе свідчення, богохульства », — каже Христос (Матей 15, 19).

Одно є певне. Як різнородні є вияви людського життя і духа, так різновидні є вияви спокус. Як нема на світі двох людей, котрі були б цілковито однакові, так немає двох спокус, які були б такі самі. Для кожного з нас спокусник має нам властиву, відповідно добранию спокусу залежно від нашого стану, нашого інтелектуального чи духовного розвитку.

Коли б не було спокус і нагод до гріха, не важко було б бути праведним, Богові угодним, вірним. Проте, в такому разі, ми не мали б жодної нагоди для свободного вибору, для вільного рішення, тоді не мали б ми і жодної заслуги. Господь Бог їх іноді на нас допускає, щоб випробувати нашу вірність, а не на те, аби нас до гріха довести.

Спокуса змушує нашу любов виявити себе у

своїй вірності й силі. Вона очищує наше серце, перетоплює його, дає нам змогу перейти від потенційної свободи, даної нам з народженням, до свідомо вибраної, життетворчої свободи, яка є основою всієї гідності людини. Бо тільки людина, єдина з-поміж усіх соторінь, має змогу вибирати — на своє щастя чи нещастя — те, що хоче.

У боротьбі з спокусами, ми маємо єдину можливість виявити себе, пізнати себе такими, якими ми насправді є, зрости духовно.

Кожна перемога над спокусою є найбільшою нашою перемогою, без сумніву кращою і важливішою від усіх зовнішніх успіхів і перемог, про які ми не раз так дбаємо. Вона є тим мостом, що веде нас до непорівняльних, незнищимих духовних висот, до повної свободи і людської гідності.

Бог ніколи не посилає спокус, які перевищають міць наші сили. « Бог вірний : Він не допустить, щоб вас спокушувано над вашу спроможність, але разом із спокусою дасть вам змогу її перенести », — пише св. Апостол Павло в першому листі до Корінтян (1. Кор. 10, 13). Та горе нам, коли ми нагод до спокус самі собі шукаємо (лектура, ілюстровані журнали, кіно, телебачення). Не думаймо, що ми згрішили щойно тоді, коли ми якесь грішне діло зробили. Ні, ми грішимо вже тоді, коли ми свідомо не уникали нагоди до гріха, в грішній атмосфері без важливої потреби перебували, від спокус не втікали. Не йдеться тут лише про гріхи проти шостої заповіді, але про всі ділянки і чинності

людського життя, про спокуси для користі, багатства, успіху, слави, влади.

СПОКУШУВАННЯ ХРИСТА В ПУСТЕЛІ — ОБРАЗ ВСЯКОЇ СПОКУСИ

В Євангелії св. Матея (4, 1-12), є розповідь про те, як диявол спокушував Христа в пустелі після його хрещення в Йордані, ще поки він розпочав проповідування Доброї Новини-Євангелії Божого Царства.

Вчені дослідники св. Письма і богослови по-різному пояснюють ці події. Однаке в одному всі вони згідні, а саме, що спокушання Христа в пустелі є образом, відзеркаленням всякої спокуси. На ній видно, якими методами послуговується спокусник, щоб дійти до своєї мети — нашої загибелі.

Поки диявол разпочне свою дію, він чекає на відповідну хвилину. До Христа приступає він щойно тоді, коли Христос — після 40-денного перебування в пустелі на самоті, в пості, роздумуванні, молитві — був виснажений, втомлений, голодний.

До людини приходить спокусник у виді безкорисливого приятеля, доброчинця, дорадника, який нічого іншого крім нашого добра, щастя, успіху не бажає. «Коли ти Син Божий, звели, щоб це каміння та й стало хлібом». На перший погляд цілком невинна пропозиція. Та скільки

єхидности в ній приховується. Докажи, хто ти є, яку силу ти маєш, чи можеш це зробити, а якщо так, то пощо чекати?... Це найпростіше вирішення всіх проблем людства, як для тебе тут негайно, так і для інших на майбутнє. В тому ж і нічого злого не має. Це вийде тільки на користь тобі та іншим. Зрештою народ тільки того й прагне, тільки те очікує. І справді в єреїв у той час було вірування, що коли прийде Богом обіцяний Месія-Визволитель, то все зміниться і не буде вже більше потреби турбуватися щоденним хлібом. Бог за посередництвом Месії дасть їм хліб з неба, як давав їм манну в пустелі за часів Мойсея. Та Ісус не може йти тією дорогою, на яку хоче скерувати його спокусник, бо це не Божа дорога, бо не така є Божа воля. Він не може користуватися силою творення чудес на власну особисту користь, для себелюбного задоволення своїх потреб і бажань. «Бо царство Боже не їжа і не пиття, а праведність, мир і радість у Святому Дусі», як каже Апостол (Римлян 14, 17). «Не самим же хлібом живе людина», — це й відповідь Христа спокусникові.

Ця перша спокуса — це спокуса тіла. Вона є найнижча серед усіх спокус. Це спокуса перевісичної людини, спокуса маси, товпи. На неї і найбільше людей ловиться, бо тут ідеться про багатства, вигоду, приємності й розкоші життя.

Для багатьох людей заспокоїти жагу наших пристрастей — це найбільше щастя і йому готові вони всім і все жертвувати. Таких людей є немало і з ними диявол багато «клопоту» не має.

Та є й інші люди, які тримають себе в руках, вміють над своїми пристрастями та почуттям панувати. Щоб досягти чогось тривалішого, що не кінчается зі старістю і смертю, вони з важким трудом ладні зректися всіх приемностей, вигод і розкошів життя. Для них диявол має інший, більш витончений рід спокуси. Це спокуса зовнішнього блиску, успіху, розголосу, слави.

Не маючи успіху з першою, спокусою диявол приходить з другою до Христа. « Коли ти Син Божий, кинься додолу » (з наріжника храму височиною понад 100 метрів). Тобі ж нічого не станеться, бо в Письмі написано, що Бог : « ангелам своїм велітиме про тебе, і вони візьмуть тебе на руки, щоб ти своєю ногою часом не спотикнувсь об камінь ». Уяви собі, які наслідки це буде мати... Зібраний же народ коли побачить таке велике чудо, такий знак з неба, увірує негайно в тебе, і так запевниш собі розголос, славу, успіх. На цю нову спокусу диявола Христос також відповідає словами св. Письма : « Не будеш спокушувати Господа, Бога твого ».

Як багато людей тепер жертвує здоров'ям, родинним щастям, спокоєм, а навіть рискує життям, щоб домогтися того зовнішнього блиску, успіху, розголосу, слави, яку так легко притемнити, втратити, загубити. При цьому вони так мало думають і дбають за славу, яка не в'яне, не проминає, за вічну славу, за « скарби на небесах », яких ніхто ні вкрасти, ні знищити, ні пограбувати не зможе.

Побачивши, що Христос ні на першу, ні на другу спокусу не піде, диявол не зневірюється. Він пробує третю найстрашнішу. Це спокуза сили-влади. Всі царства світу й іхню славу, оце все дам тобі, як тільки упадеш ниць і мені поклонишся. Більшої спокуси за цю вже не може бути. Бо яке ж значення у порівнянні до неї може мати те, чи хтось буде нас славословити, любити чи ненавидіти? Головне, щоб усі боялися і слухали нас, нам підкорилися, щоб мети своєї я досяг і міг собі дозволити все, що мені захочеться; здійснити всі мої бажання, наміри, пляни. Слава, честь, розголос, багатство приємности, вигоди, розкоші — все це вже буде дано з нею.

У перших двох спокусах диявол не виявляє свого справжнього обличчя. Для себе він нічого не бажає. Він лише « дораджує, хоче помогти ». Та в третій він скидає свою маску, відкриває свої карти: « Як упадеш ниць і мені поклонишся ». « Геть, сатано! », — сказав Христос. Такої рішучості у спокусах і нам завжди треба.

З дияволом не можна « торгуватися », домовлятися. Він тільки на те й чекає, але тоді ми напевно пропали. « I ось ангели приступили і почали йому (Христові) послугувати ». Тими словами закінчується розповідь про спокушування Христа в пустелі. Ці потішаючі слова про втечу спокусника та допомогу ангелів є запевненням Божої помочі й для нас в часі випробувань та спокус. Ніколи ми не є такими сильними і щасливими, такими радими та задоволеними, як після справжньої і повної перемоги над спокусою.

В усіх спокусах диявол хоче лише одного, — аби ми впали перед ним і йому поклонилися. Щоб його, а не Бога визнали ми за нашого Господа і Пана, щоб стали служняним знаряддям в його руках; його слугами, невільниками, рабами. Та про це в спокусі ніколи немає і найменшого натяку... Мова йде тільки про наше щастя, добро, визволення, звільнення. Та за цим усім приховується гірка дійсність. Його «свобода» — це найстрашніше поневолення, бо тільки там, де Дух Господній, там і воля. Деїнде її шукати — це даремний труд. Тому не нехтуймо шостим проханням Господньої Молитви. Це сам Христос включив її в молитву своїх учнів і послідовників.

Коли спокусник насмілився зблизитися до Христа, то наскільки більше ми наражені на його вплив. Будьмо покірні й обережні, бо носимо дорогоцінний скарб Божого дитинства в крихких посудинах. Тому ще з більшою ревністю просімо: «І не введи нас во іскушеніє». Хорони і оберігай нас, Господи, від спокус, оскільки це можливе, та ще більше борони нас під час спокус, щоб не вийшли ми у спокусу, добровільно, з уподобанням, погоджуючися з нею.

**
*

VII. ПРОХАННЯ : НО ІЗБАВИ НАС ОТ ЛУКАВОГО — АЛЕ ВІЗВОЛИ НАС ВІД ЛУКАВОГО

ПРО КОГО І ПРО ЩО ЙДЕ МОВА У ЦЬОМУ
ПРОХАННІ ?

Призадумавшись дещо довше над шостим проханням Господньої Молитви, про захист від спокус і Божу поміч у спокусах, ми маємо вже певне уявлення про того « лукавого », спокусника-диявола, що приховується за всіма тими спокусами.

В Священному Писанні його називають по-різному. Ці назви відзеркалюють та вказують достатньо на його справжню природу і дію у світі. В Старому Завіті переважає гебрейська назва « сатана », що означає : ворог, противник, обвинувач, брехун.

Грецька мова те саме поняття передає словом « дияболос » — диявол, від « диябаллейн » — чинити замішання, безладдя, плутанину; розсварювати, сіяти ворожнечу, ненависть; оскаржувати, обмовляти, ображати; обманювати, об-

дурювати, спокушувати, затуманювати. Отже слово диявол нашою мовою означає: брехун, очорнювач, зводник, спокусник.

В українських перекладах Господньої Молитви вжито слово «лукавий», щоб передати ту страшну дійсність, хоч в деяких інших перекладах його замінено словом «злий». Слово «лукавий» дуже добре висловлює всі прикмети сатани-диявола. Воно означає: хитрий, злобний, заздрісний, безсовісний. Отож, в сьому моменту проханні ми молимося, щоб Бог охороняв нас від «злого» не тільки в його наслідках, а й від «злого», як їхньої первопричини, тобто, щоб ми не попали в руки «лукавого», диявола, сатани.

Ніколи це прохання не було так актуальне, як тепер. Колись диявол обманював і зводив одиниці, а тепер, використовуючи модерні засоби, він діє в світовому обсязі. Його праця полегшена ще й тим, що багато людей в його існування не вірить. Не раз за допомогою одиниць, які свідомо чи не свідомо, стали знаряддям в його руках, він зводить цілі народи, поневолює цілі країни, спричинює відступництво великої кількості суспільства і так закладає основи свого царства тут на землі, — царства насилия, нетерпимости, ненависті, злоби, забріханости. Жити за таких обставин — це безперервна спокуса і постійне випробування. Це перший ступінь отих «апокаліптичних часів», про які говорить Писання. «Багато тоді спокусяться і видаватимуть один одного й будуть ненавидіти один одного. Чимало лжепророків устане і зве-

дуть багато людей ». Тоді кожний буде думати лише за себе і людина людині вовком стане, бо : « Через те, що розбуяє беззаконня, любов багатьох охолоне. Але хто витримає до останку, той спасеться » (Матей 24, 10-14).

Молімо Всевишнього, щоб рятував, визволив нас від царства і влади лукавого над нами, влади як зовнішньої, так і внутрішньої, а зокрема перед тим, аби ми через нашу легкодушність, байдужість і лінівство не стали його співробітниками, знаряддям в його руках. А ними стаємо, може деколи і несвідомо тоді, коли в нашому середовищі продовжуємо його дію : брехуна, очорнювача, зводника, спокусника; коли, замість бути носіями любові, миру, світла, спокою, сіємо незгоду, заздрість, ненависть, підозру, страх, роздор, та помішання понять. Коли ми другорядне ставимо на перше місце, мало-важне оголошуємо найважливішим, не даемо змоги людині розвиватися, самостійно думати, стати на власні ноги, коли лише про себе думаємо, самих себе любимо, не звертаючи уваги на інших.

Ніхто з нас не може сказати, що у своєму житті не був вже знаряддям у руках « лукавого » на погибіль іншим. Тому помолімся за тих усіх, для кого ми стали « спокусою », причиною чи нагодою до гріха, огорчення, гніву, ненависті, свідомо чи несвідомо. Господи ізбави, визволи нас від лукавого !

IV. ЗАКІНЧЕННЯ

ТРЕТЬЯ ЧАСТИНА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

БО ТВОЕ Є ЦАРСТВО И СИЛА И СЛАВА НА ВІКИ ВІКІВ

Сьомим проханням про визволення від злого, від лукавого, можна б закінчити наші роздумування про Господню Молитву — Отче Наш. Та у деяких старих грецьких рукописах Євангелії від св. Матея після закінчення сьомого прохання: « но ізбави нас от лукавого » є ще слова: « *Бо твое є царство и сила и слава на віки віків* ». Ці слова взяті майже дослівно з молитви Царя Давида, десь коротко перед його смертю, з нагоди складання пожертв на будову святили (1. Хроніки 29, 11). В нашій св. Літургії вони становлять частину возгласу на прославлення Пресвятої Трійці після закінчення Господньої Молитви. Увесь же зібраний народ відповідає однодушнім « АМИНЬ » на ці слова.

Ті слова возгласу — це слова підбадьорення для зібраної громади Божих дітей. Вони хочуть нам пригадати ось що: не зважаючи на всю злобу, на всі хитрощі лукавого, наш Господь Бог є Богом Єдиним, Богом понад усе. « Твоя, о Господи, велич, сила, слава, вічність і пишнота, бо все, що на небі й на землі, твое ! Тобі,

о Господи, належить царство ! Ти вищий над усе як Владика ! Багатство й слава — від тебе. Ти усім володієш; у твоїй руці сила й могутність... » (1. Хроніки 29, 11-13).

Та молитва прославлення Творця, яку склав Давид, напевно була добре відома християнам перших віків. Почувши перші слова возгласу, негайно зміст цієї молитви оживав в їхній пам'яті та наповняв теплом, радістю і довір'ям їхні серця (*).

Дав би Господь, щоб так було й в нас, щоб після кожної молитви, миром-спокоєм, довір'ям любов'ю та радістю було наповнене все наше ество, щоб у ній знаходили ми завжди розраду, потіху, рівновагу, спокій і відпочинок. Дав би Бог, аби ці наші роздумування при цьому допомогли нам, а також щоб наша щоденна молитва не була більше для нас « обов'язком » чи тягарем, але внутрішньою потребою душі, тією ласкою, яка дозволяла б нам сотворінням підтримувати зв'язок з нашим Створителем і Господом, Владикою і Володарем всесвіту. Щоб серцем сповненим вірою і любов'ю ми зі сміливістю, безбоязно і неосудно призовали його, небесного Бога Отця і мовили : Отче наш, ти що єси на небесах...

(*) Слова : « Бо твое є царство » на закінчення Господньої молитви повинні пригадувати нам кожного разу також і про наше особисте призначення та історичне покликання всього людства — прагнути, дбати, трудитися і бути будівничими, Божими співробітниками для приходу його царства вже тут на землі. Царства любові, миру, справедливості і свободи для всіх. Вищого ідеалу за цей людина вже не може знайти, бо його немає !

А М І Н Ъ — ОСТАННЄ СЛОВО ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

Слова « Амінь » немає в тексті молитви, яку записали Євангелисти. Проте Церква і віруючі вживали його віками, почавши з першого століття, так, що молитву Отче Наш без кінцевого « Амінь », якогось і неможливо собі уявити.

Більшість перекладів молитви Отче Наш модерними мовами залишають це гебрейське слово « Амінь » незмінним. Інші, приміром французькі, передавали його зворотом : « хай так буде ». Цим словом « Амінь » — нехай так буде, нехай так станеться ми кладемо свій підпис під тим, що було сказане раніше, — як казав св. Августин. Ним, ми ще раз підтверджуємо врочисто, що всі ці прохання, проказані нами в Господній Молитві, це справа нашого серця, що вони є виявом нашого внутрішнього переконання, а також, що в нашему щоденному житті, ми намагаємося їх здійснювати. « Амінь » як закінчення молитви Отче Наш означає також, що ми хочемо, аби наше життя і молитва були однозгідні, щоб наши діла були продовженням і плодом нашої молитви.

Однак значення слова « Амінь » цим поясненням ще не вичерpuється. Подібно до слова « на-сущний », воно має ще інший, глибший зміст, який важко одним словом висловити і передати. Крім першого поняття — нехай так буде, нехай так станеться, воно означає : воїстину, насправді, безсумнівно. Воно є теж висловом нашої згоди з словами молитви, які хтось від нашого імені проказував.

« Славіте Господа, бо він добрий, бо вічна милості його. І скажіте: Спаси нас Боже нашого спасіння! Збери нас, урятуй нас з-між народів, щоб ми дякували твому святому імені і хвалилися славою твоєю. Благословен Господь, Бог Ізраїля, відвіку й довіку! — І ввесь народ сказав: « Амінь! Хвала Господеві! » (1. Хроніки 16, 34-37).

Нарешті слово « Амінь », не тільки є схваленням того, що було сказане. Воно включає і зобов'язення з боку тих, які його сказали. Так розумів це слово єврейський народ, що ясно видно з 27-мої глави Книги Второзаконня, де записані останні вказівки Мойсея для свого народу.

Як перейдете Йордан, — каже Мойсей, — тоді левіти мають промовляти грімким голосом до всіх Ізраїльтян: « Проклятий, хто зневажає свого батька й свою матір! І ввесь народ скаже: Амінь! Проклят, хто пересуває межі свого близького! І ввесь народ скаже: Амінь!... Проклят, хто бере дарунок (підкуп), щоб погубити душу безвинну! І ввесь народ скаже: Амінь! Проклят, хто не додержує слів цього закону, не виконує їх! І ввесь народ скаже: Амінь! » (Второзаконня 27, 16-26).

**
*

А М І Н Ъ —
С Л О В О Т А є М Н И Ч Е ,
С Л О В О Н Е З Б А Г Н Е Н О І Г Л И Б И Н И

У протилежність до всіх Законовчителів Старого Завіту, лише Ісус єдиний відважується тим словом починати винятково важливі обітниці та твердження своєї науки. Вислови Христа: « Амінь, Амінь, глаголю вам »... часто зустрічаємо у Євангелістів, а зокрема в Євангелії св. Йоана. Кому з нас, виходців з рідних земель, не пригадуються ті урочисті звороти старослав'янських євангелій, хоч би заупокійних служб і відправ. Це гебрейське слово « Амінь » зберегли в незмінній формі також грецькі й латинські тексти євангелій. Модерні ж мови, щоб улегшити їх зрозуміння, виражають їх зміст іншими словами, як : « Істинно, Істинно » — чи — « Поправді, Поправді кажу вам »...

« Істинно, істинно говорю вам : Хто слухає мое слово й у того вірує, хто послав мене, — живе життям вічним, і на суд не приходить, бо від смерти перейшов у життя... Істинно, істинно говорю вам : Надходить час, — ба вже й тепер він, — коли померлі вчують Сина Божого голос, а вчувши — оживуть » (Йоан 5, 24-6).

« Поправді, поправді кажу вам : Якщо ви споживати не будете тіла Сина Людського й пити не будете крові його, то в собі ви не будете мати життя. Хто тіло мое споживає та кров мою п'є, той має вічне життя, — і того воскрешу я останнього дня... Хто тіло мое споживає та кров мою п'є, той в мені перебуває, а я в ньому » (Йоан 6, 53-57. П.О.).

Таких зворотів, можна б ще значно більше наводити. Цим : « Амінь, Амінь, глаголю вам » — Христос підтверджує перед слухачами важливість свого післанництва, вірогідність своєї науки, авторитет своєї особи. Він не лише той, що поправді говорить про Божі речі, про Отця, від якого він вийшов і до якого повертається. Він не тільки каже « Істинно, Істинно », але він сам ІСТИНА, вочоловічена Істина, воплочене АМІНЬ ОТЦЯ. « Я — ПУТЬ, ІСТИНА І ЖИТТЯ ! Ніхто не приходить до Отця, як тільки через мене », — сказав Христос, ідучи на муки і смерть (Йоан 14, 6).

Бог, піславши свого Єдинородного Сина в світ, сказав « Амінь » до всіх своїх обітниць, виявився у своїй святості, як Бог правди і вірності. ХРИСТОС — це *втілене АМІНЬ ОТЦЯ*. Так називає Христа Євангелист Йоан в своїй книзі Одкровення (3, 14).

« Ось що говорить Амінь, свідок вірний і правдивий, початок створіння Божого. Знаю твої діла, що ні зимний ти, ні гарячий. Якби ти зимний був або гарячий ! Тому, що літеплий ти, але ні гарячий, ні зимний, то вивергну тебе з уст моїх » (Одкровення 3, 14-17). Які страшні слова перестороги і для кожного з нас !

Всі Божі обітниці здійснилися в Христі Ісусі. У ньому вони знайшли свое словнення, свое « ТАК », свое « АМІНЬ », каже Апостол Павло. « Бо Син Божий, Ісус Христос, що його ми вам проповідували — я, Сильван і Тимотей, — не був « Так » і « Ні ». В ньому лише « Так » було. Скільки бо обітниць Божих у ньому — « Так »

(тобто, знайшли своє здійснення) і тому через нього « Амінь » Богові на славу через нас ! » (2. Корінтян 1, 19-21).

Ісус Христос є великим всеохоплюючим Божим « Амінь », Божим « Так » до всіх його обітниць. У ньому спростилися пророцтва, всі надії Ізраїля, всі сподівання людства. З приходом Христа почалось немовби повторне сотворення світу, тільки не чисто матеріального, як на початках віків, але нового, вищого, удуховленного, божественного.

Перше « нехай буде » сказане Творцем перед мільйонами мільйонів років, про яке розповідає нам перша книга Біблії, дало початок буття всьому, що існує. Друге таке « нехай буде » Бога Творця і Отця, яке стало таким самим початком — началом нового буття в духовній царині — був прихід Христа. Тому через нього (завдяки його приходові) ми можемо сказати « Амінь » Богові на славу. Цим « Амінь » ми приймаємо і пітвєрджуємо, що ми воїстину, насправді віруємо і дякуємо Богові за всю його вірність, доброту і любов до нас. Ми кажемо « Амінь » Богові на славу, якщо ми з любов'ю і вдячним серцем приймаємо все те, що Бог вчинив для нас через свого Єдинородного Сина Господа Ісуса. Та це наше « Амінь » Богові на славу є настільки правдиве і вірне, наскільки ми є поєднанні з Христом, наскільки ми є в ньому, а він у нас, коли не ми живемо, але він живе в нас : говорить нашими устами, думає нашим розумом, любить нашим серцем і допомагає нашими руками.

А МІНЬ — ОСТАННЕ СЛОВО СВЯЩЕНОГО ПИСАННЯ

Словом « Амінь » закінчується Книга Одкровення, остання книга Святого Письма. Під час нашої мандрівки до небесної батьківщини, це наше « Амінь » до Божих обітниць, його вірності, справедливості, любови та милосердя є дуже слабе, непевне, нестійке, завжди загрожене попри нашу найліпшу волю.

Більшої ваги воно набирає тоді, коли ми не самі, але всією громадою Божих дітей, спільно, одним серцем і одними устами його проголошуємо, визнаємо. Та прийде час, останній день нашого віку, « День Господній », як сказано у Священному Писанні, коли вся вселенна, весь всесвіт у великому акорді прославлення Творця промовить своє могутнє, невідкличне, ощасливлююче « Амінь ».

У той день всі величні Божі діла, діла любові, діла спасіння досягнуть свого завершення. Вони стануть всім ясні, всім наявні. В ту хвилину всі прохання Господньої Молитви будуть здійснені. Боже Царство, царство миру, справедливости і любови прийде, засяє, заблищить в усій своїй силі, могутності й славі. Його воля свята буде здійснена, як на небі так і на землі. Всі наші гріхи і провини будуть прощені. Споглядання Бога, участь в його Божественному житті любови, стануть нашим хлібом щоденним, хлібом насущним, нашою насолодою, невимовним щастям і радістю. Сам Бог буде з нами, житиме зі своїми дітьми. « I витре кожну

сльозу з очей їхніх; і смерти не буде більше, ні скорботи, ні плачу, ні болю не буде більше, бо все попередне минуло » (Одкровення 21, 4). Тоді буде знищена смерть, всяке начальство, усяка влада і сила. Тоді Христос передасть царство Богові й Отцеві, і буде Бог усім в усьому !

Коли ж настане цей очікуваний день, день « об'явлення Господа нашого Ісуса Христа », тоді наше тлінне ество одягнеться в нетління, а смертне в безсмертя. « I так само, як ми носили образ земного (Адама), так носитимемо і образ небесного », — будемо уподібнені воскресшому Христові.

« Я — Альфа і Омега, початок і кінець — говорить Господь Бог, — хто есть і хто був і хто приходить, Вседержитель » (Одкровення 1, 8). Усе в його руках. Проте до цього дня він залишає нам повну свободу дії. « Неправедний хай ще неправду чинить, і скверний нехай ще скверниться, і праведний ще творить правду, і святий ще освячується ». З його приходом, прийде і його заплата : « щоб кожному віддати згідно з ділами його ». Очікуючи цього Господнього Дня, що його Отець поклав у своїй владі, для здійснення всіх Божих обітниць, всіх Божих плянів що до одиниць і всієї історії людства, скажімо віруючим серцем за Апостолом Йоаном : « Амінь, прийди, Господи, Ісусе !.. Благодать (же), Господа Ісуса з усими святыми ! АМИНЬ. » (Одкровення 22, 11-21).

V. ДОПОВНЕННЯ

ПРО МОЛИТВУ В ЗАГАЛЬНОМУ

ТРУДНОЩІ, АЛЕ Й ПОТРЕБА МОЛИТВИ ДЛЯ ЛЮДИНИ ХХ СТОРІЧЧЯ

Закінчуючи за Божою допомогою наші пояснення та роздумування над поодинокими словами і проханнями Господньої Молитви, у нас виникло бажання додати ще кілька слів про молитву в загальному. Ці останні розважання дадуть нам змогу в новому світлі побачити ще раз все те, що було сказано досі. Вони повчать і покажуть нам, якою вся наша молитва повинна бути, аби була вона Богові угодна, успішна, вислухана, щоб завжди приносила нам радість, потіху, піднесення духа, розраду, а передусім просвітленність та полегшення у важкі хвилини нашого життя. Щоб не була вона молитвою фарисея, але молитвою митаря, як цього навчає нас Господь в Євангелії 33-тої неділі після зіслання Святого Духа (Лука 18, 10-15).

Вартість молитви ніколи не була так знецінена, як тепер, в наші часи. Акція, дія, очевидний, швидкий і безпосередній успіх — це єдино має вартість і значення в людських очах. Молитва ж для багатьох — це непотрібна витрата часу, це втеча від дійсності.

Сучасній людині значно важче, ніж у минулому, зрозуміти вагу молитви та знайти підхід до неї. Для наших батьків і дідів, які жили з природою, завжди усе залежало від Бога. Вони весь час, на кожному кроці могли відкрити його величні і подивуватися на гідні діла. Для нас, їхніх внуків і правнуків, усе залежить від людського розуму і праці людських рук. Для Бога і молитви в нашому житті не має місця. Без молитви на думку багатьох можна б обйтися і світ далі існуватиме.

Під сучасну пору у високоіндустріалізованих країнах приблизно 80 % людності живе у містах. Цей процес урбанізації, переселення до міст, не припиняється, але ще й приспішується. Мешканці великих міст звичайно не мають жодного глибшого зв'язку з природою. Вони не бачать її краси та чудес, хоча б і її пробудження весною до життя. Вони не змушені ставити собі запитання: як це, чому, коли, для чого, звідки? У них немає на це часу. Їхнє життя пливе в безперервному поспіху, в слідкуванні за стрілками годинника, у нервовому напруженні. Такі люди не мають для молитви ні відповідної атмосфери, ні зовнішньої спонуки, яка пробуджувала б молитовний настрій. Ім бракує внутрішнього спокою, сили волі для зосередження своєї уваги, вільного часу. Вони не доцінюють її потреби, не розуміють її конечності та ваги в їхньому особистому і родинному житті.

Недавно я читав оповідання, в якому людське життя порівняно з переїздом через широку річку. Одного разу човном, що мав прикріплене по кожній стороні весло, старий дідусь-пере-

візник перевозив на другий берег молодого за-розумілого панича. Сідаючи до човна, дідусь зняв шапку, перехрестився, прошептав коротку молитву і повний енергії, міцним ударом рук, заглибив обидва весла у воду. Човен ішов рівно, мов по невидній лінії до наміченої мети. Панич спочатку мовчав, а далі не витримав і запитав дідуся, що ця молитва йому допоможе. Кожній людині, мовляв, вже наперед призна-чену, де і коли вона має померти і нічого від того призначення її не врятує. Лише наш ро-зум, сильна воля і завзяття можуть запевнити нам краще життя та рятунок в разі потреби. Почувши ці слова, дідусь не сказав ні слова, лише піdnіс праве весло, поклав його в човен і почав спокійно двома руками гребти лівим веслом. Човен, здавалось, негайно почав плисти швидше. Та він не плив до цілі, бо залишився майже на тому самому місці, роблячи весь час невелике коло навколо себе.

Побачивши, що робиться, панич здивований та розгублений запитав перевізника, чому він так нерозумно поступає. — Я послухав вашої поради — відповів йому дідусь. Далі з щирістю і доброю в голосі додав : — Знай же, дитино, щоб успішно переплисти « життєву ріку » потрібно двох весел, які рівномірно провадили б нас вперед до запланованої мети. Одне весло — це праця, а друге — це наша молитва. Коли не буде між ними рівноваги, коли успіх одного захочемо побільшити коштом другого, то мети ніколи не досягнемо... Отак, ці кілька слів дідуся-перевізника, з яких говорить до нас глибокий

життєвий досвід, можуть послужити нам як вступ до наших останніх роздумувань про молитву в загальному.

ДЕЩО ПРО НЕДОСКОНАЛІСТЬ І ПРИЧИННІ НЕВИСЛУХАННЯ НАШИХ МОЛИТОВ

« Просіть, і дасться вам », — казав Христос. (Матей 7, 7). Крім цих слів Христа, у Священному Писанні натрапляємо ще на багато інших місць, які запевняють нас, що Бог вислухує молитви своїх дітей. Якщо ж воно так, то як погодити це твердження Святого Письма з нашим щоденним досвідом, де більшість з нас так рідко одержує те, про що просить. Чим пояснити цю « нечулість », цю мовчанку Бога на всі наші прохання, які у важкі хвилини ми не раз широко до нього приносимо ? Інакше кажучи — де є причина, що Бог не вислухує наших молитов і не дає нам того, про що ми просимо, благаємо ?

Учителі духовного життя бачать цю причину в браку нашої живої віри, довір'я та витривалості. Це пояснення може внести багато світла та допомогти нам зрозуміти, чому Бог не приймає наших молитов.

Що віра є конечною передумовою до вислухання наших молитов, — це підтверджують нам слова та діла Христа, записані в Євангелії. Він же сам заявив : « Тому й кажу вам : Усе, чого будете просити у молитві, віруйте, що одержите, — і буде вам так » (Марко 11, 24).

Христос звичайно оздоровляв лише тих, хто мав віру. Жінці, що страждала від кровотечі та яка з вірою доторкнулася його одежі, щоб видужати, він сказав: « Дочко, тебе спасла віра твоя. Іди в мирі й будь здорована від своєї недуги » (Марко 5, 34). До сліпого, якому повернув зір сказав: « Прозри, Віра твоя спасла тебе » (Лука 18, 42). Жінці Хананейці, яка просила про видужання її дочки, він відповів: « О жінко, велика твоя віра ! Хай тобі буде, як бажаеш ». І видужала її дочка від тієї години. (Матей 15, 28). Таких прикладів, записаних в Євангеліях можна б ще більше подати. Але вже ці, які ми навели, вистачають і підтверджують, що віра це перша передумова для вислухання нашої молитви.

Крім віри, для успішності нашої молитви, потрібно ще й витривалості з нашого боку. Цього вчить нас причта Христа « Про суддю та вдовицю » (Лука 18, 1-9). Та нам її так бракує ! Ми хочемо, щоб Бог, немов той слуга, на наш перший поклик був негайно до наших послуг і дав нам те, чого ми бажаємо.

Багато людей уявляють собі Бога щось на зразок великого економа, чи крамаря, який чекає тільки на наші « замовлення ». У такому разі єдине завдання Бога — це негайно нам допомогти і дати те, що нам потрібне, що ми, в нашій молитві, йому подали до відома. Діти ж та й дорослі у містах, які знають користуватися « автоматами », для розподілу цукерок, шоколяду, сірників, цигарок — уявляють собі Бога щось на зразок такого « автомата ». Коли ми

проказали молитву, тоді нам здається, що ми, зі свого боку, вже все зробили. Ми « вложили монети » до автомата і за це повинні одержати те, що просили, що хотіли, чого нам потрібно. Якщо ж Бог — « цей великий автомат-розподілювач » — не вступив у дію, не відповів на нашу молитву, не дав нам того, чого ми бажали, на що ми деякою мірою, так би мовити, маємо право (ми ж з нашого боку все зробили), тоді ми починаємо хвилюватися, і нарікати. Ми почуваємо себе покривдженими, бо Бог, мовляв, не чесно з нами поступив. Він не дав нам те, що в нашому розумінні він повинен, був зобов'язаний нам дати.

Що таке розуміння Бога і молитви є цілковито помилкове і негідне зрілої, дорослої людини, про це не треба й говорити. Бог не є нашим слугою, не є автоматом чи крамарем. Молитви наші — це не монети, за які в заміну можна бути купити, все одержати.

До цих двох пояснень, які стосуються запиту — чому Бог не вислухує наших молитов, можна б додати ось що : Бог, як добрий всевидючий і всезнаючий Отець не може у своїй доброті вислухати наші нерозумні прохання, і дати в наші руки те, що з часом могло б завдати нам шкоди, чи принести нещастя. Дворічний чи трирічний дитині, яка почала тільки ходити, розумний батько чи мати не дадуть ніколи в руки ножа-бритви, хоч як про це дитина не просила б їх. Адже ж вони знають, що дитина поранить себе. Так і Бог, наш Отець, іноді змушений поступати з нами так само і

мовчати на всі наші нерозумні прохання і благання.

Не раз буває і так, що наша молитва є не тільки нерозумна і не Богоугодна, а в додатку ще й грішна. Це буває тоді, коли ми просимо Божої допомоги для успіху наших нечесних чи й грішних вчинків.

ЯКОЮ НАША МОЛИТВА НЕ ПОВИННА БУТИ

Кілька років тому читав я розповідь місійонера про одну жінку, яка, гадаючи, що зробить йому приемність, похвалилася перед ним, що кожного четверга, коли іде на базар, по дорозі заходить до церкви і засвічує свічку, « щоб ота її безбожна кума, яка її так скривдила, стопилася, як та свічка ». Не знаю, наскільки та бідна жінка була свідомою того, що вона робить і каже, але така « побожність », така « молитва » — це не молитва, лише страшне Богохульство, велика образа для Бога.

Я певний, що всі ми здивовані та обурені поведінкою цієї жінки і питаемо себе з недовір'ям, чи щось таке в наші дні є ще можливе ? Коли ж однак добре приглянемося до наших молитов, то зі здивуванням побачимо, що ми далеко від тої простої жінки не відійшли. Ми поступаємо майже так само, як і вона. Різниця полягає лише в тому, що ця жінка висловила голосно і незграбно те, що ми тишком у своїй душі

думаємо і бажаємо. Візьмімо хоча б молитву « Отче наш ». Яка велика розбіжність між тим, що ми кажемо і тим, що ми при цьому думаємо...

Нашими устами ми кажемо « Отче », але як мало в нас тієї віри і переконання, що Бог є насправді нашим Отцем. Ми кажемо « наш », але думаємо звичайно тільки про себе, а не про інших. Механічно, без застанови ми виголошуємо : « Нехай святиться ім'я твоє », але при цьому вся наша увага зосереджена на те, щоб наше власне ім'я прославилося, стало більш знаним, відомішим, щоб зросла наша гідність та повага до нас в очах людей, не зважаючи на те, чи ми на це заслуговуємо чи ні. Те саме можна б сказати і про інші прохання.

Не про прихід Божого царства ми просимо, але про прихід « нашого царства ». Не щоб Бог царював у нас, а щоб ми « зацарювали », аби наша влада, наш вплив зросли. Щоб якнайбільше людей нам підпорядкувалися, були від нас залежні, нам послушні, без опору виконували всі наші бажання. Щоб наш успіх і багатство зросли та помножилися.

Коли кажемо : « Нехай буде воля твоя », ми мовчки, з прихованим віддихом бажаємо, щоб нашу волю Бог прийняв за свою, і в разі потреби, щоб своєю силою допоміг нам її здійснити. Ми не застановляємося ніколи над тим, наскільки наша воля є згідна, збігається з Божою волею. Нам йде лише про те, аби наші бажання і пляни за всяку ціну здійснилися. Щоб Бог « послухав » наших порад і молитов, діяв згідно

з нашим плянуванням на « Божу славу », на « добро Церкви, Батьківщини », щоб пітверджив слухність наших вимог і переконань, доцільність, безкорисливість чи праведність наших діл. Інакше сказавши — не твоя, Боже, але наша воля нехай здійсниться ! Ми ж плянували, ми думали, ми знаємо, що хочемо і так можемо бути спокійними. Твоя воля, твої наміри нам не відомі. У них можуть приховуватися для нас різні несподіванки і неприємності. Тому просимо тебе, прийми нашу волю за свою, допоможи нам її здійснити і за це ми тобі будемо вірні, будемо тебе хвалити і прославляти.

« Хліб наш насущний дай нам днесь ». Для багатьох, таких, які жодного зв'язку з природою не мають, які працюють у промисловості за нормальних, мирних часів — це зовсім зайде прохання. Ми знаємо, що на хліб ми собі самі заробимо, а також, що в разі хвороби чи непрацездатності ми одержимо пенсію, бо ми платили соціальне забезпечення-страхування. Ми ж живемо у цивілізованих, високорозвинених країнах, де хліб валяється по дорогах, і де немає випадків, щоб хтось з голоду вмирав. Та коли Бог був би до нас такий уважний і час від-часу у сні, чи будь-як піddав нам думку, яке число державної лотерії, або котрих коней нам вибрести, то це було б гарно з його боку. Це був би певний доказ його зацікавлення, його турботи про нас і за це ми були б вже йому вдячні.

Продовжуючи так далі наші роздуми над неміччю і недосконалістю нашої молитви, ми

з часом відкриємо, що після довгих вагань ми були ладні простити іншим. Проте, не з доброти ми це робили. Також не тому, що самі ми провинилися, і що ми живемо тільки завдяки Божому милосердю. Ми прощали близьньому тільки тому, що іншого виходу не було. І нині ми готові простити, але ні більше, ні менше, лише стільки, скільки є потрібно, щоб своєю чергою одержати Боже прощення наших провин і відтак бути спокійним, бути певним, що Бог тепер з нас задоволений, що в нас усе в порядку.

Щодо останнього прохання : « І не введи нас во іскуненіє », то про спокусу, звичайно, ми й не думаемо. Ми тільки хочемо і просимо, щоб Бог не посылав нам інших, нових клопотів, бо ми вже їх маємо досить. До них ми вже звикли, з ними ми вже якось примирiliся і даемо собі помало раду.

Розглянувши таким чином докладніше нашу молитву, ми дійдемо до такого висновку : Зде більше в нашій молитві ми просимо Бога, щоб він зробив нас такими, аби ми могли спокійно без нього обйтися, не потребували більше до нього звертатися, або чогось у нього просити. Дуже часто, це підсвідома мета і найважливіша спонука до всіх наших молитов. Така молитва справді не є жодною молитвою. Це карикатура молитви, її цілковите спотворення. Тому й не дивуймося, що Бог нас не вислухує.

Побачивши і ствердивши, що майже вся наша дотеперішня молитва була такою, дехто ладен зневіритися і сказати : « Іншої молитви

я не знаю, інакше молитися не вмію і не зможу. Отож краще буде й простіше, коли я покину та перестану цілком молитися ».

Коли хтось так думав би і піддався б такій спокусі, той дуже і дуже зле вчинив би. Бог бачить нашу неміч та наше незнання; йому відоме наше обмеження і себелюбство. Та все ж таки він цінує ту крихітку, цю краплинку нашої доброї волі, яку ми виявляємо, коли хоч час-від часу в довірі до нього звертаємося, так як можемо, як знаємо і вміємо. Хто буде так молитися, але в покорі, терпеливо, щиро, витривало і з вірою, той напевно дочекається тієї ощасливлюючої, блаженної хвилини, коли у своїй молитві вже не думатиме тільки про себе, про те, що просить, але й про того, у кого просить, — про Бога. Ця хвилина стане тоді початком нової, справжньої християнської молитви, молитви « в ім'я Христа », яку безсумнівно Бог вислухає. « Істинно, істинно говорю вам : Хто в мене вірує, той так само діла робитиме, що я їх роблю... І все, що попросите в моє ім'я, те вчиню, щоб Отець у Сині прославився » (Йоан 14, 12-14).

МОЛИТВА « В ІМ'Я ХРИСТА » — ЦЕ МОЛИТВА БОЖИХ ДІТЕЙ, ВИСЛУХАННЯ ЯКОЇ є ЗАПЕВНЕНЕ

Яка є різниця між молитвою християнина, молитвою « в ім'я Христа », вислухання якої є запевнене, та природною молитвою поганина ?

В природній молитві поганина, людина не просвічена Божим об'явленням, уявляє собі Бога на людський спосіб. Бог — це могутній володар, який залежно від свого настрою все може зробити, якщо тільки захоче. Щоб знайти ласку в таких великих і значних людей, треба вміти до них підійти, заговорити, щось приемне для них зробити, їх собі з'єднати і так на них вплинути. Отож, в основі такої природної молитви лежить подібне намагання людини зробити, зі свого боку, також щось приемне для Бога і так впливати на його рішення, використовувати його могутність для власної, більш чи менш благородної мети.

У такій природній молитві приховується бажання людини (напевно несвідоме) опанувати божество. Вона хотіла б собі його прижилити, зм'якшити його серце, змінити його наміри, здобути його для себе. Людина-поганин намагається молитвою і жертвами розбудити божество, зробити його уважнішим до неї, запевнити собі його опіку та благовоління, змусити його до дії так, як вона цього собі бажає.

Така природно-поганська молитва, це водночас великомудрість і розрахунок, покора і гордість, любов і жорстокість. Вона не є « в ім'я Христа », не є гідна християнина. Так молиться кожний поганин, який про Христа нічого нечув, який про Бога, як Отця і його любов, нічого не знає.

Коли ж я охрищений і теж так молюся, щоб тільки розповісти Богові про свої потреби, його переконати, на нього вплинути, чи моєю молит-

вою Бога « купити », тоді попри моє хрищення я є « поганин ». Бог у моїх очах не Отець, а крамар, тиран, байдужий далекий володар. Це показує, що з усієї науки Христа, його Благовісті, про Божу любов, про небесного Отця, я ледви що зрозумів. Проте з приходом Христа все змінилося. Бог дав нам незаперечний доказ своєї незбагненої і безконечної любові. « Бог бо так полюбив світ, що Сина свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в нього, не загинув, а жив життям вічним. Бо не послав Бог у світ Сина світ засудити, лише ним — світ спасти. Хто вірує в нього, не буде засуджений, хто ж не вірує, — той уже засуджений... » (Йоан 3, 16-19).

У відношенні між Богом і нами, не Бога, а лише нас треба поправити і перемінити. Бог не хоче, — так би мовити — щоб ми шукали ласки у нього, бо він шукає ласки у нас. Не ми служимо Богові, тільки Бог нам служить, оскільки ми це дозволяємо. Не Бога, лише нас треба навернути; зм'якшити і перемінити наше серце. Оце, власне, й мета християнської молитви.

Християнська молитва виходить з інших основ. Бог не є примхливим володарем — як думали про своїх « богів » поганські греки. Ні, наш Бог — це милосердний, люблячий Отець. Не ми шукаємо доступу до Бога в нашій молитві, ми тільки даємо йому можливість знайти доступ до нас. Він приходить до нас; він стоїть при дверях та стукає і чекає лише, щоб ми відкрили йому наше серце, як це сказано у

Книзі Одкровення : « От, стою при дверах і стукаю : як хто почує голос мій і відчинить двері, увійду до нього і вечерятиму з ним і він зо мною » (Одкровення 3, 20). Спільне споживання хліба, спільна вечеря — це символ найбільшої, найглибшої спільноти, це вияв найбільшої сердечності, ніжності, любові.

Молитися по-справжньому, по-християнському означає відкрити Богові в молитві наші серця. Це здатися цілковито на нього, передати себе, своє життя в руки Отця, узгіднити нашу волю з волею Божою.

Християнська молитва — це молитва « в ім'я Христа », тобто молитва прооказувана в дусі Христа, в такому самому наставленні, як проказував її Христос. Це молитва не жебраків, не рабів, а дітей. Вона є однозгідна з волею і бажанням Отця, бо Отець у Сині і син в Отці. Такою була завжди молитва Христа.

У своїй молитві перед воскресінням Лазаря, Ісус звів очі вгору й мовив : « Отче, тобі подяку складаю, що вислухав еси мене ! Я добре знаю, що повсякчас вислуховуеш мене » (Йоан 11, 42). Так може сказати лише той, хто певний, що він одно з Отцем, що його молитва і воля згідні з волею Бога.

Така молитва — це віддання себе цілковито в Божі руки і тоді Дух Святий допоможе і скаже, як і про що нам просити нашого небесного Отця. В такій справжній молитві не є важливе те, що ми Богові кажемо, але важливе те, що Бог нам каже. Та його голос можна почути, лише в щиросердечній молитві. У такій мо-

литві Бог впливає, діє і формує нас. Тому все завдання нашої молитви — це не « учинити » щось для Бога, а йому відкритися, прийняти за своє те, що Бог зробив, що тепер чинить і що хоче на майбутнє для нас учинити. Бо не ми в молитві звертаємося до Бога, тільки Бог звертається до нас. У нашій молитві ми лише даємо Богові можливість для цього...

Ще ніхто з нас не просив Бога про все те, що він, Господь, готовий нам дати, якщо б ми тільки захотіли йому відкритися, його послухати, дари його прийняття. Молитися сердечно — це дати можливість Богові нам сказати, те, що він весь час бажав сказати нам, але ми не завжди давали і даємо йому для цього змогу.

Тому кожного разу, коли ми починаємо нашу молитву, радіймо щиро, що Бог вже прийшов, зблизився до нас, що проломив наш перший опір, який ми йому безперервно чинимо. Така християнська молитва, це наше звільнення і визволення від нас самих. Так молитися — це передати себе, з повним довір'ям в Божі руки, щоб Бог став Богом у нас, частиною з нас та згодом діяв в нас і через нас у світі. Така молитва допомагає нам вмерти для нас, щоб Бог міг жити в нас; віддати йому наше земне життя, щоб пізніше його, назад одержати, знову прийняти, але вже як Боже, не проминальне, вічне життя.

Молитися « в ім'я Христа » — це дати змогу Богові в нас « вочеловічитися » так, як Пречиста Діва Марія дала йому змогу воплотитися, прийняти людське тіло, людську природу, тоді

коли в молитві прийняла Божу волю за свою, сказавши такі глибокі слова : « Ось я Господня слугиня : нехай зо мною станеться по твоему слову ! » (Лука 1, 38).

ЧИ Є СЕНС МОЛИТИСЯ І ПРОСИТИ ПРО БОЖУ ПОМІЧ ДЛЯ ПОТРЕБ НАШОГО ЩОДЕННОГО ЖИТТЯ ?

Як досі ми бачили, молитва « в ім'я Христа » — це прийняття з довір'ям за своє все те, що Бог як Отець в своїй мудрості й любові нам посилає. Якщо ж воно так, то чи є сенс, чи маємо право просити Господа про конкретні речі, потрібні нам для щоденного життя, приміром — видужання з хвороби нас самих, чи когось з наших близьких ? Чи можемо просити про охорону в небезпеці, опіку в дорозі, допомогу і захист в потребі ? Очевидно, таке право ми маємо і повинні це завжди чинити. Справді Бог знає заздалегідь всі наші думки і наміри ще поки ми їх сказали. Однаке кожне таке наше прохання, висловлене в довір'ї перед Господом, має свою подвійну вартість. По-перше, воно прославляє Бога. Ним ісповідуємо наше довір'я в його всемогутність і доброту. Воно зміцнює нас духовно, сповняє наше серце спокоєм і вдячністю за всі Божі добродійства, пригадує нам його батьківську опіку та безмірну любов. По-друге, така поведінка відповідає краще людській природі, вона людяніша. Проте по-

стійним прикладом для нас, як повинна виглядати в таких випадках наша молитва, є молитва самого Христа перед його страстями, коли кликав : « Обгорнена сумом смертельним душа моя ! » І, трохи далі пройшовши, упав він долілиць, та молився й благав : « Отче мій, коли можна, нехай обмине ця чаша (ця доля) мене... Та проте, — не як я хочу, а як ти » (Матей 26, 38-40, П.О.).

Було б гордістю, зарозумілістю, а то й неправдою з нашого боку, коли б ми хотіли завжди бути такими сильними і вдавали, що ми готові силою нашої віри прийняти без опору всі труднощі і випробування, все те, що життя нам приносить. Лише відчувши, усвідомивши, пізнавши та переживши всю нашу неміч, слабість і нестійкість, ми зможемо повністю радіти Божою потіхою, відчути всю силу його опіки та ніжність його любови...

Тому не соромімося просити, ба навіть благати Бога, коли цей тягар, цей хрест здається нам надто важким; коли ми прибиті, схвильовані, налякані, непевні. Це не є жодна ганьба. Така молитва принесе нам напевно полегшу, але до кожного нашого прохання намагаймося завжди додати ще й слова Христа : « Отче мій, коли ця чаша не може минути, щоб я її не пив, хай буде твоя воля ! » (Йоан 26, 42). Лише така молитва є правдивою. Її вислухання є запевнене, бо Бог не зможе бути байдужим до такого благання, до такої молитви своєї дитини !

БУДЬМО ЗАВЖДИ ЩИРИМИ, ВІДКРИТИМИ ТА ПРАВДИВИМИ ПЕРЕД ГОСПОДОМ

Будьмо завжди щирими, безпосереднimi, та правдивими в нашому ставленні до Господа. Для нього не має таємниць, нема нічого скритого. Тому не вдаваймо із себе ні сильних, ні ліпших, як ми насправді є. Людей можемо обманути, а не Бога. Отож ніколи не кажімо механічно, не думаючи — « Боже, я вірю, я надіюсь, я люблю тебе від усього серця », — як це читаемо не раз в деяких молитовниках. Таких слів і зворотів уникаймо, бо це звичайно не відповідає правді. Будьмо покірними й свідомими нашої немочі й нашої недосконалості. В такі хвилини вже ліпше повторити слова батька сновидного хлопця, про оздоровлення якого розповідає нам Євангелист Марко : « Вірю, Господи, — поможи моему невірству ! » (Марко 9, 14-25). Так чинити є чесніше і правдивіше. Це, власне й завдання молитви — скріпити нас у нашій вірі, надії і любові, дати Богові можливість духовно нас переродити, удосконалити.

Однаке, щоб це здійснити, потрібно нашої спрівіраці, часу і терпеливості.

Перемінити невіруючу людину, себелюба на людину віруючу і люблячу — це безсумнівно більше чудо, ніж перетворити воду у вино. Адже там при цьому чуді Христа в Кані Галілейській, про яке згадує Євангелист Йоан (2, 1-11), були бездушні речовини — вода і вино, а тут ідеться про живу людину зі свободною волею.

Тому у кожній нашій молитві ми повинні додати з покорою: Господи, допоможи нам бути такими, якими ти нас хочеш бачити, якими ти нас бажаєш мати. Тільки в такій молитві Бог нам відкриється, вкаже нам дорогу і вихід, дасть нових сил, перемінить нас так, що і в невислуханій нашій молитві ми зможемо побачити та відкрити наочний вияв Божої любові до нас.

Що воно так є, то не один з нас на схилі літ уже переконався. Скільки з нас тепер є щасливі, вдячні й раді, що десять-двадцять чи тридцять років тому Бог нас не вислухав, не здійснив наших бажань, про які ми його тоді просили. Не вислухавши нас, Господь направив наше життя іншими шляхами, врятував нас від нещастя, нужди, а може і певної смерті чи загибелі. Тому маймо і тепер до Бога довір'я. Він існуватиме ще протягом тих 20-30, чи 50 років нашого земного життя. Він нас не опустить. Він наш Отець. Він Любов. Здаймося на нього в дитячім довір'ї, а він нас напевно вислухає більшою мірою, ніж ми того сподіваємося, ніж ми наважуємося просити. Він краще знає за нас, коли і чого нам потрібно для нашого земного, і вічного життя.

**
*

БОГ НАШ — ЦЕ БОГ ЛЮБОВИ, РАДОСТИ І МИРУ

Зрозуміти цю правду та повірити в неї є легше, ніж жити нею і черпати з неї сили для нашого щоденного життя. Словами сказати: Боже, в довір'ї я здаюся, уповаю, надіюся на тебе, бо ти мій Отець, бо ти любов — не є важко. Однаке жити так — наводить на нас страх, сумніви, неспокій, непевність. Здатися так свідомо і невідклично з довір'ям в руки Божі — це великий Божий дар, це його невимовна ласка.

Цю ласку Бог нам усім пропонує і дає її кожному, хто про неї щиро просить. Та сама вона без нашої співдії не прийде. Щоб її прийняти, треба великої внутрішної готовості та сприйнятливості з нашого боку. Потрібно звільнити наше серце від нашого власного «Я», з його гордістю, зарозумілістю і вузьким себелюбством. А це дуже важко.

Доки ми відчуваємо, що віддатися так цілковито з довір'ям у руки Божі нам тяжко, що це понад наші сили, доки ми бажаємо ще щось для себе задержати, доти краще від цього утриматися і цього кроку не робити. Як довго ми розглядаємо наш вчинок, нашу посвяту, як «жертву» нашого життя для Бога, а не як Божий дар для нас, то ми ще не дозрілі, щоб його прийняти і тому краще цього не чинити. Бо не жалю, гіркоти, смутку, чи «жертв» очікує Господь від нас, а любови, радости, втіхи. Він хоче, — як казав св. Августин, — щоб ми втішалися

і насолоджувалися щастям його любови, його дитинства.

Ця радість, це щастя Божого дитинства повинні випромінювати з нас, бо тільки тоді наше християнство буде переконливе і матиме свою притягальну силу. Цей стан душі, цей мир і погідність духа повинні бути для нас чимось зовсім спонтанним, природним, бо Бог наш — це Бог любови, радості, миру, щастя, і задоволення. Він, — як каже св. Апостол Павло, — « Отець всякого милосердя і Бог усякої потіхи, що втішає нас у всім нашім горі, щоб ми могли втішити тих, які у всяких скорботах, тією втіхою, якою Бог самих нас утішає » (2. Корінтян 1, 3-5).

Перед своїми страстями, у своїх прощальних словах до Апостолів, Христос казав : « Як мене Отець полюбив, так я вас полюбив. Перебувайте у моїй любові ». Це сказав я вам для того : « Щоб була у вас моя радість і щоб ваша радість була повна » (Йоан 15, 9-12).

Таку Божественну радість послідовникам Христа, таку повноту щастя, спокою і миру, якого світ не може дати, але й не може взяти, дає і запевняє нам те « перебування в любові », в з'єднанні з Христом, коли не ми живемо, але в нас живе Христос — як це висловив св. Апостол Павло у своєму листі до Галатів (2. 19-20). Виявом цеї Божественної радості, спокою, миру є слова того ж Апостола написані під час його ув'язнення в Римі.

« Брата мої любі та побажані, моя радосте і вінче мій !...Радуйтесь завжди у Господі; знову

кажу : Радуйтесь ! Хай ваша доброзичливість буде всім людям відома. Господь близько ! Ні про що не журіться, але в усьому виявляйте Богові ваші прохання молитвою і благанням з подякою. І мир Божий, що вищий від усякого уявлення, берегтиме серця й думки ваші у Христі Ісусі » (Филип'ян 4, 1-8).

Ці слова Апостола не втратили свого значення і донині. Мир Божий берегтиме серця наші, Бог миру буде з нами, якщо його шукатимемо, якщо дамо йому місце в нашій душі, якщо завжди і всюди будемо поступати, як люди, котрі мають Бога в серці. Назовні це з'єднання з Христом, це перебування в Божій присутності, виявляється у зберіганні єдиної заповіді, заповіді любові , бо всі інші — це лише її пояснення.

Наблизитися до цього стану блаженства, досягти цієї свідомості перебування в Божій любові, цієї певності нашого Божого дитинства в Христі Ісусі, ми зможемо лише в молитві, в « благанні з подякою », — як казав Апостол. Тільки вона єдина зможе нам її дати і принести. Без молитви і постійної праці над поглибленим нашого духовного життя, без шукання царства Божого, без його розбудови і утвердження в нашій душі, цього Божого миру, що перевищає всяке уявлення досягти не можна.

**
*

СПРАВЖНІЙ МИР — ШАЛЬОМ, ЦЕ БОЖИЙ ДАР З ВИСОТ

Нічого наш світ, нічого людина тепер так не прагне і не потребує, як тієї радости і миру. Всі ми її шукаємо, за нею тужимо. Проте ця радість, цей мир — це щось більше, ніж спокійний час без війни, коли не чути реву гармат, чи розриву бомб. Такий Мир, це той ШАЛЬОМ, зміст якого висловити одним словом неможливо. Щоб передати значення цього гебрейського вислову, грецький переклад « Сімдесят » вживає для цього двадцять п'ять різних слів.

Слово Шальом-Мир включає в собі поняття спокою, добробуту, задоволення, досконалості, неушкодження, повноти, щастя, здоров'я, зростання та процвітання, як в матеріальній, так і духовній царині одиниць і загалу.

Це справедливі, чесні, добрі, щиро сердечні взаємини між одиницями, родинами, сусідами, народами. Це найповніше й найбільше добро, яке людина на землі може собі уявити, це справжнє повне щастя.

У цьому Божому мірі є незатъмарена радість щоденного життя, коли людина задоволена своєю працею, віддихає на повні груди, живе спокійно з чистим сумлінням, у згоді, в гармонії сама зі собою, зі своїм оточенням, з Богом. Коли по трудах дня вона спить усю ніч спокійно, без страху і тривоги, без турботи за майбутнє, за завтрашній день... Коли ранком вона повна сил та енергії береться радо з піснею за своє діло, коли бачить плоди своєї праці, тішиться

щаствам своїх дітей. Оце є той Мир-Шальом, яким ще й тепер поздоровляють один одного євреї в Палестині. Крашого поздоровлення-побажання одним словом людською мовою не можна знайти. Це побажання МИРУ виголосує також священик многократно під час нашої святої Літургії, коли благословляє народ знам'ям святого хреста при словах «Мир всім» (*). У цих словах благословення-побажання, включені всі добра людини, матеріального і духовного порядку, для її душі й тіла.

Такий Мир-Шальом — це Божий дар, але і воднораз, плід нашої праці, вислід свідомих зусиль людини. Бог обіцяє цей Мир для Ізраїля, як його дар, як винагороду за вірність його завіту. Господь поблагословить миром народ свій, — обіцяє Псальмопівець, — якщо сини Ізраїля воздадуть Господеві славу, святитимуть ім'я його, вважатимуть і визнаватимуть його за свого Бога і Господа. Ось як про це говорить Свяченне Писання :

« Коли ходитимете в моїх установах і пильнуватимете мої заповіді, і будете їх виконувати, то я насилатиму вам дощі у відповідну пору, і земля даватиме свій урожай, і дерево, що в полі, приноситиме свої плоди... Ви юстимете хліб ваш до наситу і житимете безпечно у своєму краю. Я встановлю мир у краю, й зможите

(*) На них народ відповідає : «І духові твоєму», або «І со духом твоїм». Оба ці звороти є гебраїзми та означають «Тобі», «Твої особі», з тобою, з усім твоїм еством, щоб Божий мир тебе також ніколи не покидав.

лягати (до сну) і ніхто не буде вас турбувати. Я повиганяю хижого звіря з країни, і меч не проходитиме по краю вашім... Я ходитиму проміж вас і буду вашим Богом, а ви будете моїм народом... »

« Коли ж ви мене не послухаєте і не виконуватимете всіх оцих заповідей моїх, коли зневажатимете мої установи й гордуватимете величчями моїми, не здійснюючи всіх заповідей моїх та ламаючи союз мій, то ось що я зроблю з вами : напушу на вас страх, сухоти й пропасницю, від них померкнуть очі й погасне життя. Намарно будете засівати зерно своє, бо вороги ваші пожеруть його. Я звернусь проти вас, і вас поб'ють вороги ваші, і ви втікатимете, хоч і ніхто не буде гнатися за вами. Якщо і тоді не послухаете мене... я пущу на вас дикого звіря, що вигубить дітей ваших... Коли ж ви й після цього не дасьте мені вас направити... я наведу на вас меч, що помститься за зламаний союз... Коли ж і після цього не послухаете мене... ви юстимете тіло синів ваших, і тіло дочок ваших юстимете...»

Міста ваші оберну в пустиню, зруйную святыні ваші... Я спустошу країну так, що вороги ваші, які поселяться в ній, зжахнутуться над нею. Всі самих я порозкидаю між народами... І спорожніє земля ваша, а міста ваші перетворяться в руїни... А тим, хто з вас зостанеться, на серце наведу страх.. так, що гнатиме їх шелестіння листя, як затремтить від вітру... Ви загинете між народами, і пожере вас земля ворогів ваших » (Левіт, 26-27). Чи ж в цих сло-

вах Священного Писання не відкриваємо образів знаних нам з власних переживань першої і другої світової війни? Ото ж: « Немає для злих миру, — каже Господь » (Ісая 48, 22).

Гріхи і беззаконня Ізраїля, так само, як гріхи і беззаконня наші — свідомі ми того чи не свідомі, хочемо ми того чи не хочемо, — руйнують підстави отого Божого Миру, так потрібного для нормального і гармонійного розвитку людини. Гріхи одиниць і спільноти, як цілості, створюють атмосферу, в якій цей Мир не може ні розвиватися, ні процвітати; накликають горе, нещастя, прокляття, спричиняють руїну народу. Діти змушені збирати те, що їхні батьки посіяли; жити в умовах, які вони ім у спадщину залишили. Але Господь наш милосердний. Він « Бог любови та миру », — як каже Апостол Павло (2. Корінтян 13, 11). В часі найбільшого лихоліття, моральної і політичної руїни Ізраїльського народу, Господь через пророка Єзекіїла обіцяє, що прихід Месії, нового Пастиря Ізраїля, принесе знову той Божий Мир, що є запорукою добробыту, спокою, щастя, спасіння.

« Я поставлю над ними єдиного пастиря... Він буде їх пасти, він буде пастирем над ними. І я, Господь, буду їх Богом... Я, Господь, сказав це. Я зроблю з ними союз миру й вижену з країни хижих звірів, так, що вони житимуть безпечно... Я дам ім благословення, і пішли дощ у свій час... і вони будуть безпечні на своїй землі, і зрозуміють, що я — Господь, як поламаю занози в їхньому ярмі та вирятую їх

з руки тих, що їх поневолили... Вони житимуть безпечно, і ніхто не буде їх лякати... вони зrozуміють, що я — Господь, — Бог їхній, а вони дім Ізраїля — мій народ, — слово Господа Бога» (Єзекіїл, 34). Остаточне здійснення цього пророцтва почалося з приходом Христа. Однак, через наші провини і гріхи, свого повного завершення воно ще не досягло. Від нашого вкладу залежатиме, коли воно вповні здійсниться.

ХРИСТОС — НАШ МИР, НАШЕ ПРИМИРЕННЯ

Ця « надія Ізраїля », це пророцтво про той час миру, здійснюється з народженням Христа.

Христос, це « добрий пастир », котрого, як запоруку миру, обіцяв дати своєму народові Господь устами пророка Єзекіїла. Він не такий, як провідники народу, яким докоряє пророк: « Слабих овець ви не підсилювали, недужих не лікували, поранених не перев'язали, розбіглих не завертали, загублених не шукали ». (Єзекіїл 34, 4-5).

Він не наймит, як ті, що приходили перед ним і про яких пророк каже: « Пили молоко, одягались у вовну, різали, що було гладке, овець же не пасли..., правили ними жорстоко й насильно » (Єзекіїл 34, 2-5).

Христос — добрий пастир, що залишить дев'яносто дев'ять незагрожених овець і піде шу-

кати одну загублену, наражену на небезпеку. Коли ж пощастиТЬ йому знайти її, то, радіючи, кладе собі її на рамена й тішиться нею більше, ніж дев'ятдесятъ дев'ятьома, що не заблудили. (Матей 18, 12-15., Лука 15, 4-8). Він це робить, бо він Пастир, бо любить овець. Наймити ж — не турбуються вівцями.

Він добрий пастир, а : « Добрий пастир життя своє за овець покладе » (Йоан 10, 10-12). З Христових вчинків, слів і діл ми можемо відчути і пізнати Божу любов до нас, любов нашого небесного Отця. Він же живий образ невидимого Бога, Бога миру і любові. « Бо сподобалося Богові, щоб уся повнота перебувала в ньому, в Христі і щоб через нього примирити з собою все... » (Колосян 1, 19-21).

З приходом Христа почався цей новий час, час примирення Бога зі своїм народом і з світом. « Слава на висотах Богу й на землі мир людям його вподобання » (Лука 2, 14). Цю радісну вістку, про початок нового часу, про Божий мир провіщають ангели при народженні Христа пастирям, а через них — людству всіх часів.

Слова Христа : « Іди в мирі ! » — завжди дають мир, радість, спокій, спасіння, прощення гріхів. Вони приносять уздоровлення жінці, що страждала від кровотечі — як про це розповідає евангелист св. Лука (8, 43-48). До публічної грішниці Христос каже : « Прощаються тобі гріхи... Віра твоя спасла тебе; іди в мирі ». (Лука 7, 48-50).

На тайній вечері, перед страстями, Ісус уті-

шає апостолів словами : « Мир залишаю вам, мій мир даю вам; не так, як світ дає, даю вам його. Хай не тривожиться серце ваше і не лякається ! » (Йоан 14, 27). Це не той — так крихкий, завжди загрожений і непевний мир, який світ може дати і може взяти. О ні, це Божий мир, супроти якого всі сили світу безсильні.

Цей вочеловічений Божий Мир, той « Князь миру », Месія-Христос, це найбільший дар нашого небесного Отця. Він — наше примирення з Богом, бо « Оправдані ж вірою, ми маємо мир з Богом через Господа нашого Ісуса Христа », — каже Апостол Павло (Римлян 5, 1). « Він умер за всіх, щоб ті, що живуть жили вже не для самих себе, а для того, хто за них умер і воскрес... Тому, коли хтось у Христі, той — нове сотворіння... (він поєднаний, посвоячений з Богом, він Боже дитя). Бо то Бог у Христі примирив собі світ, не враховуючи людям їхніх проступків, поклавши в нас слово примирення » (2. Корінтян 5, 15-20).

« Мир вам ! » — це були перші слова воскресшого Христа до Апостолів повних сумнівів і зневіри, які : « налякані та повні страху думали, що духа бачать ». Мир вам ! « Чого стривожились ? Чого ті сумніви повстають у серцях ваших ? Гляньте на мої руки та на мої ноги це ж я сам ! Доторкніться до мене та збагність, що дух тіла і костей не має, а я, як бачите, їх маю » (Лука 24, 36-44). Отже Христос - це наше примирення з Богом і з людьми. Він мир наш він миротворець, що може примирити родини

і народи, з'еднати в одне усіх тих, що поділені. Він може принести мир тим, які себе взаємно поборюють та ненавидять, дарувати спокій тим, що непевні, залякані, перестрашенні.

БУТИ МИРОТВОРЦЯМИ — ПЕРШЕ І НАЙВАЖЛИВІШЕ ЗАВДАННЯ ХРИСТИЯН

« Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться », — запевняє Христос своїх слухачів-учнів в Нагірній Проповіді (*) (Мат. 5,

(*) Біблійний зворот : « назвуться », це гебраїзм, який залишено незмінно в перекладах грецькою і модерніми мовами. він означає : стануть, будуть. « Відкривши уста » — зворот в Св. Писанні, який все підкреслює урочистість і важливість хвилин та вагу тих слів, що приходять після нього. « Блаженні » (грецьке « макаріос ») означає : щасливі, благословені. Цими словами « блаженні » починає Христос свою « Нагірну Проповідь » (Матей 5, 1-13). У ній він відкриває нам думки свого серця, вказує, яке повинно бути наставлення християн, справжніх послідовників Христа до світу. Нагірна проповідь — це основний закон, велика хартія християнства. Блаженства становлять основу і суть всього Христового вчення. Своїм значенням дорівнюють вони десятому Заповідям, даними Мойсеєм на горі Сінаї. Вони — заповіді, месіянського часу, закон Нового Заповіту. Різниця між ними полягає у тому, що перші, на Сінаї, були оголошені народові Ізраїля при громінні громів і спалахах блискавиць. Нагірну проповідь-закон, заповіді Нового Заповіту оголосив Христос на горбку в чудовій околиці Геназаретського озера. Перші, на горі Сінаї — це грізне « не будеш », заборона, наказ, а другі, — це запрошення, заохота, ласкавість, любов, яку виявив нам Отець у своєму Синові, Ісусі Христі.

1-13). Він прийшов у цей світ, щоб принести йому спасіння : праведність перед Богом, мир серед людей та народів. Він бажає, щоб у відношенні між одиницями і спільнотами процвітали справедливість, згода, єдність та любов. Христос прийшов, щоб дарувати нам повноту життя, щастя, радості, задоволення, утіхи. Без справжнього миру того блаженного стану досягти не можна, бо він його основа. Мир з небес, з висот — це конечна передумова для повного щастя людини. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться, синами Божими стануть ! Більшої нагороди для людини, більшого щастя вже не може бути.

Бог наш — це Бог любові, Бог радости і миру. Він Отець всякого милосердя і Бог усікої втіхи. Син його єдинородний, Господь наш Ісус Христос, живий і вірний образ нивидимого Бога, — він наше примирення з Богом і людьми. Жертвою свого життя він поклав основи для приходу Божого царства : царства справедливості, миру, правди і любові. Єдине його бажання — щоб ми були його « свідками », щоб нашим життям свідчили про його любов, про його мир, щоб ми стали миротворцями, тобто будівничими миру, щоб продовжували почате ним діло у світі, там де живемо і в ті часи, в яких живемо. Будучи так одне з Христом, уподобінноючись до нього, ми станемо Божими синами, носіями Божого Духа в світі, його сівачами в серцях людей.

Усі ми нині відчуваємо глибоку кризу промисловово-технічного суспільства нашого XX

століття. Зродилась вона тому, що духовний розвиток і поступ людини не додержав кроку, не був співмірний, не збігався з технічним розвитком і поступом останніх десятиріч. Людина залишилася таким агресивним, таким злобним, таким обмеженим себелюбом, яким була вона тому п'ятдесят чи більше років. Водночас вона одержала майже необмежені можливості для дальшої експансії, для поневолення слабих і безборонних, для технічного поступу, підкорення природи на своє добро, або руїну. Куди це все нас заведе, — запитують многі?

Нині дійшло вже до того, що техніка поневолила людину, стала ідолом, який вимагає від неї все більших і більших жертв. З усіх новочасних винаходів, як хтось влучно сказав, лише погорджуваний велосипед, залишився ще певною мірою під владою людини. Все інше, що вона створила, є сильніше за неї і, тим самим, воно собі її підкорило. Щойно сьогодні деякі відповідальні одиниці почали собі усвідомляти цю велику небезпеку, бо зрозуміли, що технічний поступ і матеріальний добробут за будь-яку ціну не можуть бути самоціллю для людини, якщо вона хоче зберегти свою свободу, людське обличчя і душу. Вони можуть бути лише середниками для досягнення найвищої, єдиної, вічної і всім доступної мети, а саме: Божого дитинства в Христі Ісусі.

Розчарована швидкопроминаючими « ідеалами » та практичним матеріалізмом своїх батьків, молодь наших днів борсається в розpacлиvих пошуках справжнього ідеалу, гідного лю-

дини. Вона шукає ціль життя. Деякі сподіються знайти її в наркотиках, у втечі від дійсності, або у вигодах і приємностях життя. Проте всі вони швидко розчаровуються. Деякі на жаль, зневірившись, кінчають з собою трагічно. Повного щастя знайти в тих « ідеалах » не можна. Справжньої, тривалої радости і задоволення вони не можуть дати людині. Про це переконався вже тисяча п'ятьсот років тому св. Августин, який написав такі глибокі слова: « Для себе створив ти нас Господи, і неспокійне наше серце, аж доки не спочине в тобі ». (Ісповідання 1. кн. 1. розділ) [15].

Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться ! Бути співробітником Христа у цьому світі, стати миротворцем, будівничим, носяцем отого Божого миру тут на землі — це найвищий ідеал для кожної великомудреної, зрілої і відповідальної людини. Це повинно бути метою, щастям і змістом життя кожного справжнього ученика і послідовника Христа.

Бог Християн — це Бог любови та миру. На жаль, не завжди ми про це пам'ятали, не завжди такий образ про нього давали тим, що його не знали, які про нього не чули.

Молімо нашого небесного Отця, щоб Духом своїм святым наповнив наші серця. Дух же Святий зміцнить нас у свідомості нашого Божого дитинства, наповнить любов'ю наші серця, відкриє їх для того миру з висот, миру з небес, про який ми просимо на кожній нашій св. Літургії, та якого наш світ, сучасне людство так потребує.

Станьмо ж нарешті справжніми послідовниками Христа, бо час короткий. Станьмо миротворцями, носіями, сівачами Божого миру, Божої любови в наші дні, бо від того залежить у великій мірі дальша доля людства і цілого світу.

**
*:

VI. ПІСЛЯСЛОВО

ЯК ЗРОБИТИ НАШУ МОЛИТВУ СЕРДЕЧНІШОЮ І БІЛЬШ ВНУТРІШНЬОЮ ?

У вступних заввагах, на початку наших роздумувань ми згадали про потребу підготовки до молитви. Мова йшла про те, що перед тим, як розпочати нашу молитву, треба зробити невеличку перерву : сісти спокійно, відпочити, заспокоїтися, віддалитися духовно від того, що було раніше і тоді тільки починати нашу молитву.

На закінчення цих наших роздумувань, ми хотіли б вказати ще на інший спосіб, який допоможе зробити нашу молитву більш християнською, внутрішньою, сердечнішою. Найпростіша дорога до тієї мети — це проказувати, повторювати довший час одні й ті самі слова, один і той самий зворот. Спробуймо це з Божою поміччю і скажімо в спокої без поспіху : Боже, я вірю, що ти любиш мене. Отче, я знаю, що ти не залишиш мене !

Спочатку, ймовірно, ці слова нам нічого не скажуть, залишать нас холодними. Та цим не знеохочуймося, не втрачаймо надії. Скажімо, повторімо їх в спокої другий, третій, десятий, сотий раз, аж доки не почнемо думати, поки не почнемо шукати слідів Божої, батьківської любові у нашему житті. А їх напевно знайдемо, відкриємо. Тоді це останнє «Боже я вірю, що ти любиш мене», принесе нам спокій і радість. Воно допоможе нам у новому світлі, з довір'ям дитини, з живою вірою і переконанням, сказати, може й вперше у нашему житті, це незбагненне слово ОТЧЕ.

Коли ми його так скажемо, вимовимо по-новому, в дусі Христа, з глибини нашого люблячого серця, серця дитини, повного довір'я і любові, то ми ним вже все сказали. Ми проказали вже всю нашу молитву. Досконалішої молитви за це перше і єдине слово ОТЧЕ, сказане в дусі Христа, вже не може бути. Це слово висловлює повноту. У ньому все міститься і тим словом, ми як людина Богові вже все передали. Щось більше і дорожче за те єдине слово ОТЧЕ, ми Богові сказати вже не зможемо. Дійти з Божою допомогою до цього є єдиною метою цієї книжки.

**
*

VII. ПРИМІТКИ І ДЖЕРЕЛА

1. Сукупність книг Старого і Нового Завіту називаємо Біблією, або Святым Письмом, чи Священним Писанням. Перша частина Біблії — це книги Старого Завіту написані до приходу Христа. До другої частини Священного Писання належать книги Нового Завіту тобто : чотири Євангелії (Матея, Марка, Луки і Йоана), Книга Діяння Апостолів, Апостольські Послання-Листи та Книга Одкровення Йоана. Всі Книги Нового Завіту виникли після приходу, смерти і воскресіння Христа.

Завіт чи Заповіт, Книги Завіту, чи Заповіту ? Яке з цих двох слів правильніше ?

Слова Завіт і Заповіт означають приблизно одне й те саме та мають свою слухність залежно від того, під яким аспектом ми розглядаємо ту дійсність, яку вони висловлюють. Слово ЗАВІТ означає СОЮЗ, УГОДУ, ДОГОВІР (Бунд по-німецькому, чи Алльянс по-французькому). Слово ЗАПОВІТ включає в собі, певною мірою, слово Завіт. Видавці Святого Письма чужими мовами звичайно передають його словом ТЕСТАМЕНТ. Основа обох слів — це гебрейське слово BERITH — Завіт, Союз, яке в «Перекладі Сімдесятъох» перекладено словом ДІЯТЕКЕ «DIATHEKE». Грецькою мовою юристів це слово «Діятеке» означало тестамент, заповіт, тобто акт, яким хтось розпоряджався своїм майном, висловлював свою готовість, так чи інакше, на майбутнє з ним поступити, якщо той, в чию користь тестамент був зроблений, виконає такі чи інші передумови.

(Докладніше про «Переклад Сімдесятъох» є згадка на 102 ст. в розділі : Назви-Імена Бога в пізніших Книгах Св. Письма Старого і Нового Завіту).

2. ТЕРТУЛІЯН — Письменник Церкви Африканської Провінції. Народився в Карthagені приблизно 160 р. і помер близько 240 року. В своєму трактаті про молитву Отче Наш він називає її : « всією евангелією в скорочені » — « BREVIARIUM TOTIUS EVANGELII ». В ньому він говорить також про умови доброї молитви, про її вагу та успішність. (De oratione, cap. I. P.L.I, 1153).

3. Христос в розмові з Апостолами ніколи не користувався зворотом « Наш Отець », лише завжди казав : « Мій Отець » і « Ваш Отець ». До Марії Магдалини після свого воскресіння, коли вона стояла на дворі перед порожньою гробницею і плакала, він сказав : « Іду до Отця мого й Отця вашого, до Бога моого, й Бога вашого » (Йоан 20, 17). Цими зворотами мій і ваш Христос хоче вказати на те, що його Боже Синівство якісно відрізняється від нашого Божого синівства. Він є Єдинородний Син Бога-Отця і ми є Божими синами, але настільки, наскільки ми є в Христі, ми є Христові; наскільки повірили в нього, йому уподобилися; творимо, продовжуємо його діла, живемо його Божественним життям.

4. АВВА — ОТЧЕ ! Слово АВВА — це клична форма від арамейського слова отець. На означення Бога воно з'явилось щойно в Новому Завіті як вислів найінтимнішого, найсердечнішого відношення між Богом і Христом. В дослівному перекладі воно означає : « Мій Отче » ! Ще і тепер, перебуваючи в Палестині, можна почути те слово з уст дитини, коли вона звертається з пошаною, любов'ю і довір'ям до свого батька-отця. Слово АВВА, як вияв безмежного довір'я, щирости, любові, сердечності у відношенні до Бога уживає Христос в молитві під час страждання в Гетсиманському Саді (Марко 14, 36). Ним користувався він напевно також і за інших обставин протягом свого життя. Це було щось нове і незвичне, бо в Старому Завіті ніхто не відважувався звертатися до Бога з таким довір'ям, з такою простотою, безпосередністю і сердечністю. В певності свого усиновлення в Христі Ісусі та свого Божого дитинства, Християни перших віків прийняли також це слово АВВА в його незмінній формі. (Римлян 8, 15., Галатів 4, 6).

5. Так і вчить Св. Кирило Єрусалимський, Учитель Церкви († 386). Ось що він про це каже у своєму т. зв. містагогічному (встаємничуючому) катехизмі : « Небеса означають також усіх тих, що носять у

своїй душі образ небесної людини, в яких Господь живе і діє» (Saint Cyrille de Jér., Catéchès mystagogiques, IX. P.G., 33, 1117).

6. В книгах Священного Писання ім'я майже завжди висловлює діяльність, внутрішні прикмети, призначення тієї людини, яка це ім'я носить. В наші дні цей свідомий зв'язок між іменем та особою загубився. Отож чимало є нині Християн, які не знають точного значення слів : ІСУС, МЕСІЯ, ХРИСТОС, ХРИСТИЯНИН.

ІСУС — по-грецькому ЙЕСУС — це транскрипція гебрейського слова ЄШУА чи ЄГОШУА, що означає дослівно : Ягве є Поміч, Ягве є Рятунок, Спасіння, Спаситель. Ім'я ІСУС було призначенням для цієї дитини, яка мала народитися. « І сказав до неї Ангел : « Не бійся, Marie ! Ти бо знайшла ласку в Бога. Ось ти зачнеш у лоні й породиш сина й даси йому ім'я ІСУС » (Лука 1, 30-31).

Слово МЕСІЯ також гебрейського походження, від слова МАШІЯХ і означає « Господній Помазаник ».

Обряд помазування олією в Старому Завіті через Пророків був і залишився донині символом зливання Божої Сили-Благодатті, Божого Духа на ту особу, яку помазувано. В книзі Самуїла описано, як Пророк Самуїл, виконуючи Господнє веління, помазував олією Божого вибранця Давида, наймолодшого з синів Єссеся, що пас у полі овець. « Устань, помаж, це він », — повелів Господь. Узяв Самуїл ріг з олією й помазав його посеред його братів. І дух Господній зійшов на Давида з того дня й на майбутнє » (1. Самуїл 16, 12-13). Це саме слово МАШІЯХ — МЕСІЯ греки віддали словом ХРИСТОС — ХРИСТОС. Отож слово МЕСІЯ і слово ХРИСТОС означають одне і те саме, тобто Божий Помазаник, Божий Вибранець, за допомогою якого Господь здійснює свої пляні спасіння.

Вражені силою, авторитетом та святістю Ісуса, його учні та слухачі запитували самих себе, чи не є він тим Месією, Божим Вибранцем, на якого Господь вилляв свого Духа, як обіцяли Пророки та який буде Спасителем, Визволителем Ізраїля. « Ідіть но і подивіться на чоловіка, що сказав мені все, що я робила. Чи, бува, не Христос він », — казала жінка Самарянка (Йоан 4, 29). « Кокіль же нас отак триматимеш у ваганні ? Коли Христос ти (коли ти Месія), то відверто скажи нам ! », — вимагали в Єрусалимі від Ісуса Юдеї (Йоан 10, 24).

Прямої відповід на це питання Ісус не дав їм. Заперечити і сказати, що він не Месія, не Христос — Ісус не міг, бо він ним був. Сказати їм, що він Христос, Ісус також не міг, бо за тодішніх умов це було б однозначне з підсилюванням неоправданих надій народу, з штовханням їх на необдумані вчинки (збройне повстання проти Римлян). Месія для Юдеїв в той час — це був передусім політичний провідник, земний володар, що мав розбити, знищити ворогів та відбудувати Царство Ізраїля. Післанництво Ісуса було зовсім інше. Він був Христом-Месією, але в духовній площині. Він приносив духовне, внутрішнє визволення, яке щойно в своїх наслідках мало принести тривале політичне визволення народу. Прийняти і зрозуміти цей другий образ — ідеал Месії, його слухачі в той час ще не могли. Тому Ісус мовчить і залишає їх без відповіді, бо треба було, щоб відповідь на це питання вони самі в тиші своїх сердець знайшли.

ХРИСТИЯНИ — так назвали перший раз прихильників Христа мешканці міста Антіохії в Сирії кілька років по воскресінні Ісуса, як про це розповідають Апостольські Діяння (11, 19-26). Ця назва означала учнів, послідовників, визнавців Христа і збереглася аж донині. Тоді в Антіохії, це був невеликий гурт людей, кілька десятків чи сотень. Сьогодні всіх охрещених мало б бути 800 мільйонів. Кількісно, це велика сила. Але чи представляють вони також духовну силу відповідно до їхньої кількості? На це болюче питання кожний з нас мусить сам знайти відповідь!

7. СВЯТИЙ ІВАН ЗОЛОТОУСТИЙ, Архиєпископ Константинограда (Царгороду), народився приблизно 344 р. і помер 14 вересня 407 р. по дорозі під час перевовадження на нове місце заслання. Останніми на його устах були ті слова, які він завжди у своєму нелегкому житті звик був повторювати: «Слава Богові за все!» Він залишив по собі велику літературну спадщину, яка збереглася донині. Найбільшу частину його творів становлять гомілії-проповіді. За свій незвичайний дар слова вже від 6-7 століття названо святця, Архиєпископа Івана Золотоустим і з цією назвою він увійшов в історію Церкви, як один з найбільших її отців та учителів. (О. Др. Василь Лаба, «Патрольогія», частина II, накладом Греко-Католицької Богословської Академії, Львів, 1932, стор. 88-105).

8. «АЛЬФА І ОМЕГА» — перша й остання літера грецького письма-алфавіту. Автор Одкровення-Апоката-

ліпсиса, останньої Книги Священного Писання, за допомогою цих двох літер висловлює основні атрибути-прикмети Бога Творця. « Я — Альфа і Омега, початок і кінець — говорити Господь Бог, хто есть, і хто був, і хто приходить, Вседержитель » (Одкр. 1, 8). Ту саму гідність св. Йоан приписує і Христові : « Коли я побачив його, впав до ніг його, як мертвий. А він поклав правицю свою на мене, кажучи до мене : — Не бійся : я — перший і останній, і живий; і стався мертвий, і от — я живий на віки вічні; і маю ключі смерті й аду ». (Одкр. 1, 17-19).

За допомогою цих порівнянь Св. Йоан стверджує вічність, непроминальність, незмінність, бессмертність Бога і Христа Ісуса. Вони — первопричина, початок, завершення та остаточна мета всякого сотворіння. Цю саму думку про вічність і непроминаальність Бога знаходимо і в Старому Завіті в Пророка Ісаї « Так говорить Господь, цар Ізраїля, його Відкупитель, Господь сил : « Я — перший, Я й останній : крім мене, нема Бога ! » (Ісаї 44, 6).

9. СВЯТИЙ КИПРІАН, Епископ Карthagени, один з великих владик старохристиянської Церкви Африканської Провінції. Народився приблизно 200 року і загинув мученицькою смертю, стягтий мечем 258 року, під час переслідування за часів Валерія. У своєму трактаті про Господню Молитву він говорить про коначність молитви, її прикмети, а також дає до неї пояснення і кінчає доказом, що разом з правдивою молитвою мають іти наші добре діла. (De Oratione Dominicana n. 18, P.L., 4., 531).

10. Дивись примітку ч. 2. (De Oratione, cap. 8. P.L., 1, 1164.)

11. ОРІГЕН народився приблизно 185 року в багатій освіченій родині в Єгипті. Після мученицької смерті батька, мусів працювати, щоб утримувати матір та шестеро молодших дітей, бо все їхнє майно сконфісковано. На 18-тому році життя почав працювати учителем в катехитичній школі в Александрії, в якій викладав основи християнської релігії. Завдяки своїм надзвичайним здібностям і працьовитості незабаром перебрав керівництво школи, де вів живу учительську і письменницьку діяльність. Ув'язнений під час переслідування за часів Декія, помер 70-літним старцем в наслідок перенесених терпінь і знущань. Як учитель і надзвичайно творчий письменник, вже за життя користався великою повагою і мав вирішальний вплив

на пізніші покоління церковних письменників. Найбільше уваги він присвятив студіям Святого Письма, працюючи над устійненням певного тексту Старого Завіту, даючи при цьому пояснення для поодиноких книг Священного Писання.

12. СВ. КИРИЛО ЄРУСАЛИМСЬКИЙ — дивись примітка ч. 5.

13. СВЯТИЙ ЄРОНІМ. Народився між 340 і 350 роком в Стрідоні (нині Грагово в Боснії, Югославія) у християнській родині. За тодішнім звичаєм 20-тирічним юнаком виїхав до Риму, щоб там завершити свою освіту у класичних науках. 365 року прийняв з рук Папи Ліберія св. хрещення. На початку 373 року вступив до монастиря і вибрався до Палестини, щоб там далеко від близького світу вести чернече життя. Під час свого перебування на Близькому Сході вивчив досконало єврейську мову. Року 382 повернувся до Риму покликаний Папою Дамазом на синод. Після трьох років перебування в Римі 385 року вибрався в свою другу і останню подорож на Схід. У Вифлеемі Юдейськім, де народився Христос, він остаточно поселився. Там побудував він чоловічий і жіночий монастир, школу для хлопців, приют для паломників. У цій місцевості він провів решту свого життя у плідній праці над перекладом Старого Завіту латинською мовою безпосередньо з єврейського оригіналу. Там виправив він також вже існуючий латинський переклад чотирьох евангелій та псалтиря, який негайно прийнято до літургічного вжитку в Богослужбах. Почавши з 7-го століття його праці над вірним перекладом книг Священного Писання знайшли загальне визнання на Заході. Нині вони відомі, як «Версіо Вульгата», тобто простонародний, загальний переклад. На Тридентському Соборі (1545-1563) в Тренто (Північна Італія) їх проголошено автентичним латинським текстом Св. Письма.

14. СВ. КИПРІЯН. — див. примітка ч. 9.

15. СВЯТИЙ АВГУСТИН — найбільший з Отців Західної Латинської Церкви. Народився 354 року в Алжірі. З уваги на його здібності батьки покладали великі надії на нього. Після закінчення своїх студій працював учителем, спочатку в своєму родинному місті Тагасте (нині Сук Аграс) а відтак в Карthagені. 383 року переїхав без відома матері до Риму. (Батько помер, як йому було 17 років.) Замолоду провадив він

розпусне життя. Св. Моніка, глибоко побожна мати Августина, тяжко переживала ці події та оплакувала його більше, як звичайно оплакують матері тілесно померлих дітей. Один єпископ потішав її словами, що їх у своїх Ісповіданнях (Конфесіонес 3, 11-12) записав сам Августин : « Є річчю неможливою, щоби син, за яким проллято стільки сліз, пропав ». З Риму вневдовз він переїхав на добре оплачувану посаду вчителя реторики до Медіоляну, (Мілано), тодішньої цісарської резиденції. Там зустрівся він з місцевим єпископом св. Амбросієм і почав з цікавості пильно відвідувати його проповіді. Слови святця заторкнули і зворушили серце гордого скептика і на великдень 387 р. він прийняв св. хрещення. Восени того ж року покинув Мілано, щоб повернутися на батьківщину з наміром почати там чернече життя. По дорозі вмерла його св. Мати. Повернувшись до родинного міста, св. Августин, продав своє майно, роздав його убогим і заснував монастир в якому, разом з друзями віддався цілковито молитві та літературній праці. 391 року під тиском єпископа Валерія з Гіппо прийняв свячення на пресвітера, а після його смерти 396 року стає його наступником.

За одностайнім визнанням всього християнського світу, св. Августин — найбільший з усіх Отців Церкви. Навряд чи є ще друга людина після св. Павла, яка мала б такий вплив на західну християнську духовість, як св. Агустин. Він відзначався незрівняним багатством таланту. Засвоївши собі майже всі духовні скарби старовинного світу, та, перетопивши їх в горні свого великого серця і розуму, він їх передав нам у спадщину. Хоча від його смерти минуло вже 15 століть (помер 430 року), він залишився донині людиною нашого часу. « Для себе сотворив ти нас, Господи, і неспокійне наше серце, аж доки не спочине в тобі ». Ця думка з першого розділу його Ісповідань була провідною темою всього його пізнішого життя. Вона і тепер є дороговказом для нас і для всіх тих, що шукають миру, сенсу життя та щастя — « розкошувати і насолоджуватися любов'ю Бога ».

16. ST. CYPRIEN : De orat. Dom. (Migne, P.L. IV, 536)
ST. AUGUSTINUS De Serm. Dom. in monte, lib. II, 9,
n. 30. (Migne, P.L. XXXIV, 1282).

17. HELLER Johannes : Die sechste Bitte des Vater-unser — Zeitschrift für katolische Theologie, B. 25
(1901) St. 85-93.

18. Археологічні знахідки Кумрану : 1947 року пастухи відкрили зовсім випадково в печері Йudeйської Пустелі біля Мертвого Моря в Палестині, напроти руїн КУМРАНУ частину бібліотеки зруйнованого 68 року римлянами монастиря єврейської секти Ессенитів. Там знайдено найстаріші з усіх досі відомих рукописів Святого Письма Старого Завіту, як також правила життя цієї монашої спільноти. Члени цієї секти переписували, зберігали, а відтак заховали ці всі письма, в печерах, щоб зберегти їх перед знищеннем. Грунтовніші студії цих писань, які ще цілком не закінчені, внесли вже багато світла для кращого розуміння як Старого, так і Нового Завіту та релігійної ситуації в Палестині за часів Христа. Є здогади, що і Йоан Хреститель був членом, або близьким симпатиком тієї чернечої спільноти Ессенитів.

19. CARMIGNAC Jean, *Recherches sur le « NOTRE PERE »*, Editions Letousey & Ané, Paris, 1969, chapit. XII. pp. 236-304.

20. Св. ТОМА з АКВІНУ (1225-1274.) Найбільший Богослов Католицької Латинської Церкви. Його найважливіший твір — це « Сумма Теології » — *Summa Theologiae*. У ній він систематично виклав свою богословську науку і таким чином дав початок « ТОМІЗМОБІ », тобто теологічному напрямкові католицької латинської богословії, що носить його ім'я і донині не втратила своєї важливості.

Крім вищезгаданих джерел, використано ще таку літературу, що стосується нашої теми :

- BARTH Karl — *La prière* — (Foi vivante) Delachaux et Niestlé, 1967.
- BONNARD P., J. DUPONT, F. REFOULE — *Notre Père qui es aux cieux*, — La prière œcuménique — Les éditions du Cerf, 1968.
- BRAUN Heinrich Suso — *Der Namenlose Gott* — Arena-Verlag, Würzburg, 1959.
- CRESPY Georges — *La pensée théologique de Teilhard de Chardin* — Editions Universitaires, Paris.
- DIETSCHE Bernward O.P. — *Zum kosmischen Christus nach Teilhard de Chardin*, — Acta Teilhardiana, VIII Jahrgang, Heft I, München, 1971, pp. 13-32.
- DUFOUR Xavier Léon — *Les Evangiles et l'histoire de Jésus* — Editions du Seuil, Paris, 1963.

- DUFOUR Xavier Léon — *Vocabulaire de Théologie Biblique* — Les Editions du Cerf, Paris, 1962.
- EVELY Louis — *C'est toi, cet homme* — Editions Universitaires, Paris, 1960.
- EVELY Louis — *Notre Père* — Editions Fleurus, Paris, 1956.
- EVELY Louis — *La prière d'un homme moderne* — Editions du Seuil, Paris, 1969.
- GUARDINI Romano — *Initiation à la prière* — Editions Alsatia, 1951.
- HAAG Herbert — *Bibel Lexikon* — Verlag Benziger & C°, Einsiedeln, 1951.
- LAGRANGE P.M.J. — *Evangile selon Saint Matthieu et Evangile selon Saint Luc*, (sixième édition), Col. Etudes Bibliques, Librairie Lecoffre, Paris, 1941.
- LOHMEYER Ernst — *Das Vater Unser* — Dandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1952.
- MARITAN Raisa — *Notes sur le Pater* — Desclée de Brouwer, 1962.
- OHLMEYER Albert — *Sieben begnadete Sorgen* — Herder, Freiburg, 1958.
- RAHNER Karl — *Von der Not und dem Segen des Gebetes* — Verlag Felizian Rauch, Innsbruck, 1949.
- RAUSCHER Gerhard — *Patrologie* — Herder & C°, Freiburg, 1931.
- RICCIOTTI Joseph — *Das Leben Jesu* — Thomas Morus Verlag, Basel, 1949.
- ROPS Daniel — *Jésus en Son Temps* — Fayard, Paris, 1945.
- ROPS Daniel — *La vie quotidienne en Palestine au temps de Jésus* — Hachette, Paris, 1961.
- SCHMID Joseph — *Das Evangelium nach Matthäus* — Col. Regensburger Neues Testament, I. Band, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1956.
- SCHMID Joseph — *Das Evangelium nach Lucas* — Col. Regensburger Neues Testament, 3 Band, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1955.
- WILLIAM Franz Michel — *Das Leben Jesu im Land und Volke Israel* — Herder, Freiburg, 1949.

З М И С Т

Стор.

<i>Отче Наш</i> — по-старослав'янському	5
<i>Отче Наш</i> — по-українському (за католицьким перекладом з Божественної Літургії св. Івана Золотоустого)	6
<i>Отче Наш</i> — по-українському (з Українського Православного Часослова)	6

**
*

Слово Владики Володимира	7
---	---

I. ІНТРОДУКЦІЯ — ВВЕДЕННЯ

Вступні завваги	11
Чи можемо мати певність, що Бог існує ? .	16
Молитва — це єдиний певний шлях до пізнання Бога	25

II. ЗВЕРНЕННЯ

ПЕРША ЧАСТИНА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

Отче наш

<i>Отче !</i> Знечінення образу, ідеалу Батька-Отця в наші часи	31
Конечність відкрити повноту і глибину тієї дійсності, яку висловлюємо словом <i>Отець</i>	34
Бути справжнім Батьком-Отцем, що це означає ?	37
Один вам Отець, що на небі	40
У чому ж полягає слава Божа ?	48

Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа є нашим Отцем	51
Боже дитинство — це не поневолення, але візволення людини	56
<i>Nash</i> : Бог є не тільки моїм Отцем, але й Отцем нас усіх	61
Спільнота братерства і взаємної залежно- сті та співвідповіданості	63
Взаємна любов — основна прикмета Хрис- тиянства	66
Любов Бога Отця і Сина — зразок для наслідування	71
Без любови, без братерства немає неба, немає синівства	75
<i>Іже еси на небесіх — ти, що еси на небесах</i>	
Чому якраз на небесах ?	77
Небо « місцеперебування » Бога	79
<i>На небесах</i> : — вислів безпосередньої блізькості але й безконечної віддалі та недосяжності Бога	82
Де наша « батьківщина » ?	88

III. ПРОХАННЯ ДРУГА ЧАСТИНА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

1. <i>Прохання: Да святиться імя Твоє — Нехай святиться ім'я Твоє</i>	
Дещо про ім'я та його вагу й значення у Східних Народів	95
Ім'я Бога в найстарших книгах Старого Завіту	98
Назви-Імена Бога в пізніших книгах Св. Письма Старого і Нового Завіту	102

<i>Значення слів святий, святити</i>	107
<i>Нехай святитися: — Як розуміти слово нехай ?</i>	110
 <i>Різні способи освячення — прославлення Божого Імені</i>	
<i>Увесь всесвіт, мертві і жива природа про- славляють Боже ім'я</i>	113
<i>Свідома прослава Бога людиною — зberі- гання другої заповіді</i>	115
<i>Святкування суботи Ізраїлем — приклад для нас, як треба святкувати неділю .</i>	116
<i>Гідне святкування неділі — прославлення Божого імені</i>	122
<i>Молитва — свідоме прославлення Бога людиною</i>	124
 <i>2. Прохання: Да прийдет царствіе Твоє — Нехай прийде царство Твоє</i>	
<i>Царство чи царювання Бога ?</i>	127
<i>Потрібні передумови і наш вклад для при- ходу Божого царства в світі</i>	132
<i>Те, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили</i>	134
<i>Я голодував і ви дали мені їсти</i>	135
<i>Наше завдання — бути апостолами та будівничими Божого Царства</i>	138
 <i>3. Прохання: Да будет воля Твоя — Нехай буде воля Твоя</i>	
<i>Вияви Божої волі впродовж історії в світлі Священного Писання</i>	145
<i>Божа воля — це святість наша</i>	145
<i>Святість людини — що це таке ?</i>	146

Різниця між християнами і не християнами	151
Небезпека помилкового розуміння третього прохання Господньої Молитви	153
Думки бо мої — це не ваші думки	156
Довір'я до Бога, але і наша співдія	158
Яко на небеси і на землі — Як на небі, так і на землі	159
4. Прохання : Хліб наш насущний даждь нам днесъ — Хліб наш насущний дай нам сьогодні	
Голод у світі і наша відповідальність	163
Хліб наш : — як розуміти слово наш ?	164
Значення і вага слова « насущний »	166
Як розуміли це прохання наші предки ?	169
Дай нам днесъ — Дай нам сьогодні	170
5. Прохання : I остави нам долги наша — I прости нам довги (провини) наши	
Про причини і суть гріха у світлі першої книги Біблії	172
<i>Що кажуть про гріх інші книги Священного Писання</i>	
Перші гріхи Ізраїля в пустелі після укладення Завіту на горі Сінаї	179
Кожна провина супроти близнього є гріхом проти Бога	183
Гріх у своїх наслідках для одиниць і суспільства	186
Гріх — це особиста зневага Бога, відкинення його любови	189
Завіти Бога з своїми вибранцями — вияви його відвічних задумів спасіння	191

Далекосяжні наслідки Завіту на горі Сінаї	194
Христос, Син Божий — Посередник Нового Завіту?	198
У чому полягає наше задовження супроти Бога?	201
Гріхи християн — особливо важка невдячність супроти Бога	204
 <i>Як і ми прощаємо довжникам нашим</i>	
Передумови Божого прощення наших провин і гріхів	209
 <i>6. Прохання: I не введи нас во іскущеніє — I не введи нас у спокусу</i>	
Як розуміти це прохання?	212
Спокушування Христа в пустелі — образ всякої спокуси	218
 <i>7. Прохання: Но ізбави нас от лукавого — Але визволи нас від лукавого</i>	
Про кого і про що йде мова у цьому проханні?	223

IV. ЗАКІНЧЕННЯ

ТРЕТЬЯ ЧАСТИНА ГОСПОДНЬОЇ МОЛИТВИ

Бо твое є царство і сила і слава на віки віків	229
Амінь — Останнє слово Господньої Молитви	231
Амінь — Слово таємниче, слово незбагненої глибини	233
Амінь — Останнє слово Священного Писання	236

V. ДОПОВНЕННЯ ПРО МОЛИТВУ В ЗАГАЛЬНОМУ

Труднощі, але й потреба молитви для людини 20-го сторіччя	241
Дещо про недосконалість і причини невислухання наших молитов	244
Якою наша молитва не повинна бути	244
Молитва « в ім'я Христа » — це молитва Божих дітей, вислухання якої є запевнене	251
Чи є сенс молитися і просити про Божу поміч для потреб нашого щоденного життя ?	256
Будьмо завжди щирими, відкритими та правдивими перед Господом	258
Бог наш — це Бог любови, радості й миру Справжній мир-шальом, це Божий дар з висот	260
Христос — наш мир, наше примирення .	263
Бути миротворцями — перше і найважливіше завдання християн	267
	270

VI. ПІСЛЯСЛОВО

Як зробити нашу молитву сердечнішою і більш внутрішньою ?	275
---	-----

VII. ПРИМІТКИ І ДЖЕРЕЛА

Примітки і джерела	177
------------------------------	-----

